

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΔΠΜΣ: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ-ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Όψεις της απορρύθμισης του χώρου.
Το παράδειγμα της Αθήνας μέσα από
την δυναμική της επισφάλειας.

Επιβλέπουσα: Ελισάβετ Παναγιωτάτου
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Βασιλική Γαβρά

Αθήνα, Οκτώβριος 2017

Περιεχόμενα

abstract.....	1
περίληψη.....	1
Εισαγωγή στον προβληματισμό και την ιδέα.....	2
Η έρευνα.....	12
τοπικοί φορείς.....	12
πηγές δεδομένων.....	14
συνεντεύξεις	19
i. Μη κυβερνητικές οργανώσεις	22
ii. αγορά κατοικίας	30
iii. δανεισμός	32
Πορίσματα της ερευνητικής διαδρομής & αξιολόγηση της προσέγγισης.....	34
Οργάνωση της διαμονής- γηγενών και ξένων, «γύρω από την Αχαρνών»	40
Στρατηγικές διαβίωσης	51
Ελλείματα γνώσης, κενά προστασίας, «νέοι τύποι» επιβολής	53
Νέα (;) σχέση με το χώρο, και μια άκρη προσέγγισης της ενδογενούς απορρύθμισης.....	55
Βιβλιογραφία.....	59
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	61

Όψεις της απορρύθμισης του χώρου. Το παράδειγμα της Αθήνας μέσα από την δυναμική της επισφάλειας.

abstract

Viewing precarity as a concept, a dynamic process itself, and a contemporary context of debate concerning ongoing socio-economic change, the thesis at hand examines the latter as a possible, different and potentially beneficial viewpoint from which to discuss the process of deregulation of space in Athens today.

Precarity and deregulation are used here as interchangeable concepts and Athens is considered to be a paradigm describing how the two processes intersect. The reasons however, initially indicating Athens is a fitting example for such an approach, also work as significant limitations as to how it could be attempted in the first place. The specific nature of its local conditions and characteristics, as well as the lack of empirical or theoretical knowledge about how they are connected to precarious dynamics, suggest we cannot rely on generic representations, of the city or its problems. Therefore, we cannot follow through with a theoretical approach either, based entirely on the processing of abstract ideas.

Taking such limitations into account, Athens is approached as a divergent paradigm amidst a wider dialogue, believing that its differentiations from the ways precarity is being investigated abroad, allow for empirical understanding and the expansion of relevant theoretical terms. Hence, this study starts as a course of investigation, set out to thoroughly understand how precarity shapes living conditions, their particular aspects and current manifestations within our paradigm.

Becoming acquainted with the methodological and investigative issues that continued to come up, actually contributed to growing reflection on the subject and helped participate in the dialogue from a more concrete point of view. Working from empirical understanding towards an interpretative approach, research findings are composed into a framework made of concepts and ideas. They grow together to provide context for everyday life and social practices as a field of latent and ongoing transformations, and form a train of thought raising concern about the limited ways currently available for their representation.

key words: deregulation, precarity, place, everyday life, life strategies, informal practices

περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την δυναμική της επισφάλειας ως σύγχρονο πλαίσιο συζήτησης για την απορρύθμιση του χώρου, τους λόγους για τους οποίους μια τέτοια οπτική είναι κατ' αρχάς εφικτή και κατά δεύτερον χρήσιμη για το παράδειγμα της Αθήνας.

Γίνεται μια δυναμική χρήση των εννοιών της απορρύθμισης και της επισφάλειας και η Αθήνα χρησιμοποιείται ως παράδειγμα που βρίσκεται ανάμεσα σε αυτές τις προβληματικές. Οι σύνθετοι λόγοι ωστόσο που την κάνουν προνομιακό παράδειγμα για μια τέτοια προσέγγιση είναι συγχρόνως και οι λόγοι για τους οποίους, η δουλειά δεν μπορεί να βασιστεί στην γενική της εικόνα και τις περιγραφές των ζητημάτων της και δεν μπορεί να αρκείται στην θεωρητική διαπραγμάτευση των όρων.

Η Αθήνα εδώ προσεγγίζεται ως μια απόκλιση από τον ευρύτερο διάλογο και στις διαφοροποιήσεις της από την θεωρητική τεκμηρίωση βλέπουμε περιθώριο εμπειρικής κατανόησης και διεύρυνσης των όρων. Προηγείται λοιπόν μια ερευνητική διαδρομή που εστιάζει στην βαθύτερη κατανόηση των επιμέρους όψεων που διαμορφώνει η επισφάλεια μέσα σε αυτό το παράδειγμα.

Με την εξοικείωση με τα μεθοδολογικά και ερευνητικά ζητήματα που διακρίνουμε στην πορεία ανάπτυξης του προβληματισμού, συντίθενται τα στοιχεία αυτής της έρευνας στον ευρύτερο διάλογο, διαμορφώνεται και μεγαλώνει η ιδέα της εργασίας σε ένα εννοιολογικό πλαίσιο που επιχειρεί να διευρύνει την κατανόησή μας για το πως πρέπει να προσεγγίζουμε το θέμα.

Λέξεις-κλειδί: απορρύθμιση, επισφάλεια, τόπος, καθημερινότητα, στρατηγικές ζωής, άτυπες πρακτικές

Εισαγωγή στον προβληματισμό και την ιδέα

Γύρω από την έννοια της επισφάλειας, εξελίσσεται τα τελευταία περίπου δεκαπέντε χρόνια ένας ευρύς διάλογος ανάμεσα σε διάφορα ρεύματα σκέψης, που χρησιμοποιούν την δυναμική της για να ερμηνεύουν τους μετασχηματισμούς στην τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα, και ενώ τα φαινόμενα είναι σε εξέλιξη. Οι απαρχές της μελέτης της επισφάλειας ανιχνεύονται στην δουλειά του Γάλλου κοινωνιολόγου Bourdieu για την εργασιακή επισφάλεια (1977)¹ με τον ίδιο να επανέρχεται το 1990 και να λέει ότι «η επισφάλεια είναι σήμερα παντού». Από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας η συμμετοχή ερευνητών στην διερεύνηση των φαινομένων που εξελίσσονται υπό την δυναμική της έχει εντατικοποιηθεί.

Στον Bourdieu οφείλεται μια πρώτη βασική διάκριση, μεταξύ της επισφάλειας ως κατάσταση και ως διαδικασία. Ως κατάσταση η επισφάλεια επισημαίνει μια δυναμική κατάσταση αβεβαιότητας. Ως επισφαλειοποίηση, διαπιστώνεται η διαδικασία αναπαραγωγής² της στον χώρο και τον χρόνο της καθημερινότητας. Αυτή είναι μια διάκριση που οι περισσότεροι μεταγενέστεροι μελετητές αποδέχονται και εξελίσσουν προς την κατεύθυνση ανάπτυξης ερμηνευτικών σχημάτων και παρακολούθησης μετασχηματισμών. Οι συμμετέχοντες σε αυτόν τον διάλογο βλέπουν σε αντιφάσεις και παράδοξα³ της κοινωνικής πραγματικότητας, επισημάνσεις δυναμικών της επισφάλειας και στο βαθμό που αυτά δεν εξηγούνται από πιο παραδοσιακά ερμηνευτικά σχήματα⁴, αναπτύσσουν προβληματισμό για το πως και αν αυτό συμβαίνει στα πλαίσια των επιπτώσεων παγκόσμιων μεταβολών πάνω στις κοινωνίες και τα άτομα

1 Η συμμετοχή του Bourdieu σε σύνολο ερευνών στην Αλγερία κατά την δεκαετία του '60. Από εκεί παρατηρεί από νωρίς την έννοια της επισφάλειας της εργασίας ως «διακοπτόμενη» δηλαδή, μη σταθερή. (Στην έκδοση: Algérie 60: Structures économiques et structures temporelles, Les Editions Minuits, 1977)

2 Bourdieu, 1997, αναφέρεται σε «strategies de precarisation». Αποτελεί και το βασικό επιχειρήμα του για την επισφάλεια ως πολιτική βούληση και όχι αμιγώς οικονομικό φαινόμενο.

3 Οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι νέοι άνεργοι, η παρατήρηση ότι όσο αυξάνονται οι άνεργοι όλο περισσότερο δουλεύουν οι εργαζόμενοι, ότι μεσαία νοικοκυριά δεν τα βγάζουν πέρα σε πόλεις με έντονη ανάπτυξη, η κοινωνική αδιαφορία, είναι τέτοιες παρατηρήσεις. Αναδύεται τόσο ως γενικευμένο πρόβλημα διαβίωσης, ειδικά στα αστικά περιβάλλοντα, όσο και ως συνδυαστική εμπειρία διαφοροποιημένων κοινωνικο-χωρικών φαινομένων.

4 Της κοινωνικής κατηγοριοποίησης, του αποκλεισμού/ενσωμάτωσης, της παραδοσιακής εν γένει κοινωνικής ανάλυσης. Οι ερευνητές δεν την αρνούνται, ωστόσο επισημαίνουν ότι έχει ερμηνευτικά όρια.

5. Αν δηλαδή αφορούν σε ανθρώπινες ενέργειες που στοιχειοθετούν μια αναδυόμενη συνθήκη διαβίωσης που βαίνει εν μέσω αυξημένης ρευστότητας σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής.

Η επισφάλεια εξελίσσεται έτσι εκτός από ερμηνευτικό σχήμα και σε εφελθόριο κινητικότητας, πλαίσιο συλλογικής δράσης και αναζήτησης νέων πολιτικών υποκειμένων αλλά και κινητικότητας και ενεργού στάσης στο πεδίο της καθημερινότητας. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης διερευνάται ένα ευρύ φάσμα φαινομένων, συναντάται μια ποικιλία διαφορετικών προσεγγίσεων⁶, και επιχειρείται η συνεχής διεύρυνση των όρων και των εννοιών που έχουμε διαθέσιμες, προς την συμπερίληψη νέων θεματικών σε έναν κοινό προβληματισμό. Η τελευταία προσέγγιση ειδικότερα επιτρέπει να δούμε πως, η ανθρώπινη κινητικότητα δίνει μορφή όχι μόνο στο αφηρημένο κοινωνικό γίγνεσθαι, αλλά και στους «μικρούς χώρους της καθημερινότητας»⁷. Διαμορφώνει όχι μόνο πλαίσια συλλογικής δράσης αλλά και το πεδίο της ατομικής επιδίωξης και στρατηγικής. Μας λέει δηλαδή ότι αν, οι άνθρωποι κινούνται, συνεχώς και καθημερινά, όταν είναι σε ανασφάλεια, κινούνται περισσότερο. Και, αν οι άνθρωποι κινούνται με τρόπους που δεν είναι πάντα προφανείς -τα κίνητρά τους, το που και το πότε των αποφάσεών τους- , σε καιρούς γενικευμένης αβεβαιότητας, προειδοποιεί ότι κάποιιοι θα κάνουν αυτό που δεν είναι αναμενόμενο σε μια δεδομένη κοινωνική πραγματικότητα. Η επισφάλεια ως τέτοιο ερμηνευτικό σχήμα, αναγνωρίζει την ενεργό στάση των ανθρώπων ως σημαντική πηγή πληροφορίας για τις δυναμικές των πλαισίων, χωρικών, κοινωνικών, οικονομικών, στα οποία αυτή εξελίσσεται.

Κορμός των υποθέσεων λοιπόν που βλέπουμε να διαμορφώνεται είναι η απορρύθμιση της καθημερινής ζωής, μέσα από τους χώρους και τα φαινόμενα στα οποία εκτυλίσσεται. Ξεκινά από την οικονομία, και απλώνεται σε όλους τους τομείς και τους χώρους της ανθρώπινης δραστηριότητας: την εργασία, την κοινωνία, την κατοικία, τις σχέσεις, τις συναλλαγές, την πόλη, τους τόπους. Την αναδεικνύουν ως ένα ευρύ πεδίο σημαντικών σύγχρονων μεταλλαγών⁸, που συντελούνται σε τρέχοντα χρόνο και που δεν σημαίνονται πάντα από «μεγάλα» γεγονότα – εγχειρήματα, αλλά και από τέτοιες επιμέρους ‘αποκλίσεις’.

Αν στα ‘χωρικά’ ζητήματα, η κεντρική θεματική των υποθέσεων που

5 Ως ο ‘ τρίτος μεγάλος μετασχηματισμός’, ή ελαφρύς καπιταλισμός κατά τον Bauman.

6 Χρησιμοποιώντας την ως «πρίσμα», ο Bourdieu λέει ότι βλέπουμε την επισφάλεια «παντού» στο αφηρημένο πεδίο του κοινωνικο-οικονομικού γίγνεσθαι, όσο και στο απτό επίπεδο της καθημερινής ζωής. Ο Bauman την βλέπει μέσα από την ρευστότητα των πλαισίων της καθημερινής ζωής, ο Standing αναπτύσσει μια πιο ‘ευρωκεντρική’ προσέγγιση μέσα από την άντληση διαφοροποιημένων παραδειγμάτων του ευρωπαϊκού χώρου, ως αναδυόμενη «τάξη».

7 Ettliger N., 2007

8 Αυτός είναι ένας κορμός στον οποίο βλέπω εγώ να ακουμπούν οι περισσότερες υποθέσεις, που αναπτύσσονται παρ’ όλα αυτά σε μια μεγάλη ευρύτητα, και ξεκινάνε από την επισφάλεια στην εργασία, την στέγαση, φτάνοντας μέχρι την βιοπολιτική και την τρομοκρατία (βλ. Ettliger, 2007).

διαμορφώνει η απορρύθμιση, επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση των τόπων με τις ευρύτερες μεταβολές, σύμφωνα με την παραπάνω παρατήρηση, θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι στα τοπικά επίπεδα μπορεί να αναπτύσσονται επιμέρους όψεις διαδικασιών απορρύθμισης, υπό την επίδραση δυναμικών της επισφάλειας και ανάμεσα σε χώρους και τομείς που είναι συνδεδεμένοι στις ζωές των ανθρώπων που τους κατοικούν. Αν και εκεί λοιπόν αναπτύσσεται απορρύθμιση, πληθαίνουν οι επιφάνειες πάνω στις οποίες μπορεί να προσεγγιστούν χωρικά ζητήματα, και διευρύνονται οι θέσεις από τις οποίες μπορούμε να στεκόμαστε για να τα παρατηρήσουμε.

Από αυτή την άποψη βλέπουμε δυνατότητες διερεύνησης για τις χωρικές διαστάσεις της απορρύθμισης, εστιάζοντας στην τρέχουσα καθημερινότητα του τόπου και θεωρώντας παράλληλα ότι το 'τοπικό' είναι μια επιφάνεια που δεν κατανοούμε πλήρως⁹. Αν σήμερα η Αθήνα είναι εν πολλοίς μια πόλη σε κρίση και σε αδράνεια ως προς την ανάπτυξη 'επίσημης' δραστηριότητας, το μόνο σίγουρο είναι ότι οι άνθρωποι και η καθημερινή τους δραστηριότητα είναι το πεδίο εκείνο στο οποίο οι μετασχηματισμοί δεν σταματούν να εξελίσσονται. Δευτερευόντως, παρατηρούμε ότι, αν κύριος άξονας του προβληματισμού είναι η σχέση εξωγενών και ενδογενών παραγόντων στην εξέλιξη των μετασχηματισμών, στον ελληνικό χώρο έχουν αναδειχθεί περισσότερο με έρευνα οι εξωγενείς παράγοντες και λιγότερο οι ενδογενείς μεταβολές.

Βασική θέση της εργασίας είναι ότι οι ενδογενείς μεταβολές είναι πιο καθοριστικές για την εικόνα που αυτή η διαδικασία διαμορφώνει στον τόπο από τις εξωγενείς, και πως χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Η πρώτη κύρια υπόθεση που απορρέει από αυτήν την θέση είναι ότι, οι μετασχηματισμοί του χώρου προχωρούν μέσα από την καθημερινότητα του τόπου και των ανθρώπων που τον κατοικούν. Αν θεωρήσουμε ότι αυτή αποτελείται από ένα σύνολο συμπεριφορών, στρατηγικών και πρακτικών μέσα από τις οποίες εξελίσσεται η καθημερινότητα, δεν θα πρέπει να λάβουμε και υπ' όψη ότι αυτές έχουν ορατές και αθέατες πλευρές; Αυτό σημαίνει ότι μαζί με την κύρια, υιοθετούμε ταυτόχρονα την δευτερεύουσα υπόθεση ότι οι μετασχηματισμοί προχωρούν και μέσα από τις αθέατες αυτές πτυχές της καθημερινής ζωής, ότι έχουν ένα «βάθος» και οι «επιμέρους» όψεις τους `μπορεί να μην είναι ορατές σε μια δεδομένη σχεδιαστική «επιφάνεια» αλλά μπορεί να εξελίσσονται και με περαιτέρω διαφοροποιήσεις κάτω από αυτήν.

Η υπόθεση αυτή προτείνει να διευρύνουμε την έννοια της απορρύθμισης και να ανοίξουμε την γκάμα των υποθέσεων με τις οποίες την καταλαβαίνουμε

9 Η έννοια του τόπου και στην προσέγγιση της βιβλιογραφίας για την επισφάλεια ξεκινά από μια πρώτη διάκριση σε «παραδοσιακή» βιβλιογραφία και νεότερες ευρωκεντρικές προσεγγίσεις. Οι πρώτες εκκινούν από τον χώρο του νότου, κυρίως του ευρωπαϊκού αλλά μεταγενέστερα και του παγκόσμιου. Είναι αρκετοί οι μελετητές και δεν θα αναφερθώ σε όλους, αλλά νομίζω είναι απαραίτητο σε πρώτη φάση να αναφέρουμε την συμβολή του P. Bourdieu, που θεμελίωσε την χρήση του όρου της επισφάλειας αλλά και σημαντικών παρατηρήσεων του για την «κοινωνική πρακτική» (Bourdieu, 1992). Από τις ευρωκεντρικές προσεγγίσεις πιο ολοκληρωμένη θεωρείται αυτή του Guy Standing (2011) που πραγματεύεται την ιδέα μιας τάξης-εν-τω-γίνεσθαι, του *precariat* (πρεκαριάτο).

την κάμψη των πλαισίων, την διείσδυση, την ελαστικοποίηση, το θόλωμα των ορίων, και να αρχίσουμε να προσανατολίζουμε τα ερωτήματα με τα οποία την προσεγγίζουμε προς τους χώρους και τον χρόνο της καθημερινής ζωής. Σε πρώτη φάση λοιπόν, θα πούμε ότι ως απορρύθμιση του χώρου καταλαβαίνουμε την επίδραση δυναμικών της επισφάλειας στις σχέσεις, και τους τομείς της καθημερινής ζωής βάσει των οποίων οι άνθρωποι δραστηριοποιούνται και προχωρούν στην διαβίωσή τους.

Μήπως όμως αυτό επηρεάζει και την στάση τους απέναντι στα ζητήματα; Αν, χώρος και καθημερινότητα είναι σε συνεχή αλληλεπίδραση, μήπως έτσι οι άνθρωποι συμμετέχουν στους μετασχηματισμούς, και μήπως οι 'τόποι' δεν είναι παθητικοί δέκτες των μεταβολών; Αν η απορρύθμιση της καθημερινότητας έχει χωρική υφή και προεκτάσεις με αθέατες πλευρές, μπορούμε μέσα από αυτήν να αναγνωρίσουμε νέες σχέσεις, ζητήματα και θέματα για τον χώρο;

Με αυτά τα ερωτήματα ξεκινάμε έναν διάλογο κατ' αρχάς γύρω από την δύναμη και την ισχύ που έχουν οι ανθρώπινες ενέργειες να αλλάζουν τον χώρο και να μεταβάλλουν το τοπικό γίνεσθαι, καθώς διαπραγματεύονται τα ζητήματα που τους είναι σημαντικά στην καθημερινή τους διαβίωση. Η δυναμική αυτού του διαλόγου είναι να προσεγγίζουμε στην πορεία του, την έννοια της απορρύθμισης ως μία διαδικασία, με πολλές όψεις που διαφοροποιούνται σε εύρος και βάθος. Στο βάθος των όψεων αυτών βλέπουμε την δυνατότητα να ανοίξουμε το εύρος των ζητημάτων που αναγνωρίζουμε ως 'απορρύθμιση', ως 'χωρικά' ή ως 'σημαντικά' και να μιλήσουμε για τις επιπτώσεις, τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς τους στον χώρο, ενώ αυτοί ήδη εξελίσσονται σε τρέχοντα χρόνο.

Θεωρούμε ότι το παράδειγμα της Αθήνας μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη αυτού του διαλόγου. Αυτό, γιατί:

α) Η Αθήνα είναι μια πόλη που βρίσκεται σε ένα τόπο με μακρά παρακαταθήκη και υπόβαθρο επισφάλειας, ο οποίος είναι εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες, σε διαδικασίες μετάβασης προς ένα 'αβέβαιο' άνοιγμα στον ευρύτερο γεωγραφικό και οικονομικό χώρο. β) Είναι μια πόλη σε «κρίση»¹⁰, η εξέλιξη της οποίας πλησιάζει την ολοκλήρωση μιας δεκαετίας. Στην διάρκεια αυτή έχουν διαμορφωθεί και διαμορφώνονται συνεχώς συνθήκες και όροι διαβίωσης για τα νοικοκυριά και τα άτομα, υπό την δυναμική κοινωνικο-οικονομικής επισφάλειας. Παρά την επικείμενη λήξη της κρίσης ως επίσημο καθεστώς, οι συνθήκες αυτές παραμένουν αδιερεύνητο πεδίο κυρίως επειδή είναι ακόμα σε εξέλιξη. γ) Τρίτη παρατήρηση είναι ότι στο διάστημα αυτό, παρατηρείται μια μεγάλη συνάθροιση υποθέσεων για τα κοινωνικο-χωρικά ζητήματα, οι οποίες παραμένουν εκκρεμείς πάνω από τον αστικό χώρο και διαρκώς συσσωρεύονται σε μια «επιφάνεια» χωρίς να κατασταλάζουν. Υπάρχει η κατάρρευση αξίας των ακινήτων αλλά και οι τάσεις ανατίμησης του κέντρου, ο κύκλος έλλειψης ρευστότητας και χρέους, οι ροές των μεταναστών και η προοπτική της παραμονής τους, η υποβάθμιση

10 Η ίδια η διάρκεια του καθεστώτος αυτού επισημαίνει τα ερμηνευτικά όρια της «κρίσης» ως ερμηνευτικό πλαίσιο για αυτό που συμβαίνει στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια.

των συνοικιών του κέντρου αλλά και η τουριστικοποίηση της πόλης, υποθέσεις που προχωρούν, διαφοροποιούνται και εναλλάσσονται με άδηλη έκβαση.

Η ιδέα που διαμορφώνεται εδώ είναι ότι αυτή η εικόνα, των πολλών και αντιφατικών υποθέσεων που δεν σχετίζονται άμεσα και καθαρά μεταξύ τους, είναι τοπικού χαρακτήρα και είναι πιο πειστική ως «όψη της απορρύθμισης του χώρου» στην Αθήνα από αυτήν που μας έρχεται από άλλους τόπους. Επιπλέον ότι αυτή η εικόνα αυτή σε μεγάλο βαθμό αποτελεί αντανάκλαση μετασχηματισμών που εξελίσσονται σε ένα μεγαλύτερο βάθος κάτω από αυτήν την κοινωνικο- χωρική επιφάνεια.

Έχουμε λοιπόν μια 'γενική' εικόνα απορρύθμισης στην Αθήνα, κάτω από την οποία ξέρουμε ότι εξελίσσεται διαχρονικά όσο και σε τρέχοντα χρόνο, η δυναμική της επισφάλειας. Ωστόσο στην Αθήνα του σήμερα, είναι πολλά τα φαινόμενα που συμβάλλουν σε αυτή την γενική εικόνα. Έχουμε απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, της κατοικίας, απορρύθμιση της οικονομίας των νοικοκυριών (και από τα χρέη), και θα πρέπει να δούμε και την κορύφωση μεταναστευτικών ροών που σημαίνει την άφιξη νέων ομάδων. Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον υπάρχει ανασφάλεια για την προοπτική, ανασφάλεια για την κάλυψη αναγκών και υποχρεώσεων, για το ξεκίνημα μιας εγκατάστασης, για την διατήρηση των κεκτημένων. Είναι δηλαδή πολλές οι δυναμικές της επισφάλειας, που στον τρέχοντα χρόνο διαμορφώνουν τόσο την γενικευμένη αβεβαιότητα όσο και, μαζί και χωριστά, όρους και συνθήκες διαβίωσης για διαφορετικές μεταξύ τους ομάδες, άτομα, νοικοκυριά. Ένα πρώτο βήμα εμπάθυνας λοιπόν σε αυτήν είναι η διάκριση των επιμέρους όψεων της εικόνας αυτής, και σε αυτό το σημείο τίθενται και πλέον ερωτήματα για την προσέγγιση των υποθέσεων της εργασίας.

Πως διακρίνουμε αυτές τις επιμέρους όψεις, αν δεν φαίνονται στην σχεδιαστική επιφάνεια; Αν δεχτούμε ότι οι όψεις της απορρύθμισης είναι πολλές και τοπικού χαρακτήρα, πως τον αναγνωρίζουμε; Με τι τρόπους διερεύνησης και υποθέσεις τις προσεγγίζουμε;

Πριν προχωρήσουμε στην προσέγγιση των υποθέσεων και των ερωτημάτων, διαπιστώνουμε σημαντικούς περιορισμούς, που κατά βάση αφορούν στην ισχυρή γεωγραφική διαφοροποίηση της Αθήνας από τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις και τους τρόπους τεκμηρίωσης που επιχειρούνται στον διεθνή διάλογο. Οι διαφοροποιήσεις αυτές αφορούν σε διαχρονικά χαρακτηριστικά¹¹ του ελληνικού αστικού χώρου της όσο και στην ιδιαιτερότητα της παρούσας συγκυρίας για την καθημερινή της συνθήκη και, τα οποία υποδεικνύουν ότι δεν είναι αυτονόητο,

Τι εννοούμε όψεις της Αθήνας σήμερα; όψεις της απορρύθμισης, της επισφάλειας, των φαινομένων, των ανθρώπων; Και πως προσεγγίζουμε την

¹¹ Διαφοροποιήσεις, που συστηματικά καταγράφονται ως πρόσφατες 'απώλειες' των κοινωνιών ή κενά προστάσις, υπό την επέλαση των νεοφιλελεύθερων μεταλλαγών, στην διεθνή βιβλιογραφία. Χαρακτηριστική η αναφορά του Standing για την αποδυνάμωση των δικτύων αλληλοβοήθειας που δεν μπορούν να σταθούν ως 'μαξιλάρι ασφαλείας' για την συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους.

διάκριση των επιμέρους από μια γενική εικόνα που είναι ήδη σύνθετη;

Στο σημείο αυτό θέλω να κάνω μια ερμηνεία για τις προσεγγίσεις που συναντώνται ευρύτερα γιατί κάνουν πιο κατανοητή την ιδιαιτερότητα του παραδείγματος της Αθήνας. Παρατηρώ ότι στις προσεγγίσεις αυτές, προτιμάται συχνότερα μια θεωρητική προσέγγιση, στον βαθμό που είναι δυνατόν να διακρίνει κανείς σε ένα εύρος διαφοροποιήσεων -πάνω σε μια κοινωνική ή άλλη 'επιφάνεια'- εκείνες που δεν ακολουθούν γενικές παραδοχές της. Αν βλέπουν οι μελετητές σε αυτήν περιστασιακές επισημάνσεις για μετασχηματισμούς, είναι επειδή εξελίσσονται με τρόπο διάφορο από μια «εδραιωμένη» εικόνα ή εμπειρία του χώρου. Και έτσι προχωρούν σε βάθος διαπιστώσεων. Ωστόσο, η επιφάνεια αυτή και κυρίως η εδραιωμένη εμπειρία, θεωρώ πως έχει πάντα μια λανθάνουσα γεωγραφική αναφορά. Καταλαβαίνω ότι η αναγωγή σε τέτοιες εδραιωμένες εικόνες προσδίδει ισχύ στις επιμέρους παρατηρήσεις τους.

Η ιδέα αυτής της γενικής εικόνας είναι αυτή μιας κοινωνικο-χωρικής επιφάνειας που βλέπουμε να είναι διάστικτη από επισημάνσεις για μετασχηματισμούς που βάνουν υπό την επίδραση της επισφάλειας, και τις οποίες αναγνωρίζουμε ως αντιφάσεις σε σχέση με μια εμπειρική πραγματικότητα που θεωρούμε ότι είναι του τόπου. Δηλαδή, μιας γενικής εμπειρικής γνώσης που λέει ότι η προοπτική των μεταναστών εξαρτάται από την οικονομική ασφάλεια των ντόπιων, ή που βλέπει την ανατίμηση αξιών στον περιριαστικό χώρο πρώτα αντί του κέντρου, ή που βλέπει την τουριστικοποίηση ως ανάπτυξη και όχι δίπλα στην υποβάθμιση.

Τα διαχρονικά χαρακτηριστικά του ελληνικού και αστικού χώρου δεν επιτρέπουν να βασιζόμαστε περεταίρω σε μια «εδραιωμένη» εικόνα, για να διακρίνουμε επιμέρους σημερινές διαφοροποιήσεις μιας γενικής απορρύθμισης από αυτήν. Κι αυτό γιατί δεν είναι καθόλου αυτονόητη η σχέση των επιμέρους τοπικών συνθηκών της με την γενική ή «εδραιωμένη» εμπειρία της πόλης. Η διαχρονικά ελλειμματική σχέση των πολιτών με το κράτος, και η διαχρονική απουσία κοινωνικού κράτους πιο συγκεκριμένα, σχετίζεται με μια ανθεκτικότητα των υποστηρικτικών δικτύων της οικογένειας και της γειτονίας. Ο ρόλος της κοινωνικής τάξης και η ιδιαίτερη κοινωνική διαστρωμάτωση¹² που έχει προκύψει σχετίζεται και με μια επί του πρακτέου διαφορετική κοινωνικο-χωρική οργάνωση και εξέλιξη της πόλης (μέρος της οποίας έχει σταθεί και η ελαστική εφαρμογή των κανόνων παραγωγής του χώρου). Ακόμα σημαντικότερο είναι ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις έχουν αναπτυχθεί με μεγάλη χωρική λεπτομέρεια στον τόπο, και έχουν συγκροτήσει ένα 'εσωτερικό υπόβαθρο' διαβαθμίσεων μέσα από το οποίο προχωράνε οι μετασχηματισμοί του χώρου. Αυτό το υπόβαθρο είναι σε μεγάλο βαθμό αδιερεύνητο, πράγμα που δεν μας επιτρέπει να ξεκινάμε ούτε από αμιγώς θεωρητικά πλαίσια ούτε να πατήσουμε σε εμπειρικά τεκμηριωμένες

12 Εμμανουήλ Δ., 2016, εμπειρική έρευνα για την κοινωνική διαστρωμάτωση της Αθήνας της κρίσης, το 2013, όπου γίνονται διαπιστώσεις μιας 'υδροκέφαλης' ανώτερης τάξης και ισχνής εργατικής. Έρευνα που έχει γίνει και με βάση μια προσέγγιση πιο κοντά στο στάτους από ότι στην αυστηρή ταξική ανάλυση.

υποθέσεις. Δεν αρκεί το «παντού»¹³ ή μια θεωρητική διαπραγμάτευση της κοινωνικής τάξης και κατηγοριοποίησης, όπως την βλέπουμε αλλού, για την προσέγγιση των ερωτημάτων που έχουμε θέσει ως τώρα. Στο βαθμό που η κοινωνική κατηγοριοποίηση δεν είναι πάντα αντιπροσωπευτική ως μια γενική παραδοχή, και για όλα τα σημεία στο χώρο, χρειάζεται να κατανοούμε τους όρους διαβίωσης που βλέπουμε κάθε φορά στην τοπική τους συνθήκη. Κρίνεται άρα σκόπιμο να αποσαφηνιστούν περισσότερο οι έννοιες που χρησιμοποιούμε με βάση τον τόπο και τα χαρακτηριστικά του, ώστε να καταλάβουμε καλύτερα τι ψάχνουμε και να συζητήσουμε τρόπους διερεύνησης και προσέγγισης των ερωτημάτων.

Ακόμα και αν έχουμε λοιπόν περιστασιακές επισημάνσεις της επισφάλειας μέσα σε φαινόμενα ή ομάδες, αν θέλουμε να είμαστε συνεπείς, το βάθος της επισφάλειας συγκροτείται από μια αλληλουχία δυναμικών της στην οποία εντάσσονται τα άτομα, και η οποία διαμορφώνει σε βάθος (χρόνου) την διαβίωσή τους σε συγκεκριμένο τόπο. Δεδομένου κιόλας ότι η επισφάλεια δεν είναι ποσοτικό μέγεθος, με τίποτα δεν επιτρέπεται να θεωρήσουμε ότι οι όψεις αυτές προσδιορίζονται εξ' αρχής μέσα σε περιοχές στον γεωγραφικό χώρο και διαπιστώνονται στην πόλη ως αλληλεπικάλυψη των προβλημάτων ή ομάδων που πλήττονται. Χρειάζεται η καλύτερη κατανόηση των συνδυαστικών εμπειριών που διαμορφώνουν τους όρους και τις συνθήκες της επισφάλειας στην Αθήνα σήμερα. Και, οι διαφοροποιήσεις αυτές, όσο και το σχετικό με αυτές έλλειμμα γνώσης, προειδοποιούν ότι υπάρχει μεγάλο περιθώριο εμπειρικά και θεωρητικά για την κατανόηση των διαφοροποιημένων εκδηλώσεων της στον τόπο.

Δεν ψάχνουμε εδώ τις όψεις της απορρύθμισης στα φαινόμενα, ή τους 'χώρους' της καθημερινής ζωής ή τις κοινωνικές κατηγορίες. Ως όψεις της Αθήνας εννοούμε, ρευστά σύνολα επιμέρους χαρακτηριστικών όλων αυτών, που οι δυναμικές της επισφάλειας μας επιτρέπουν να τα ερμηνεύουμε ως δεύτερη 'όψη', εικόνα μέσα στην εικόνα. Θέλουμε να προσεγγίσουμε πως δηλαδή η επισφάλεια και οι δυναμικές της, κατά τόπους συναρθρώνονται γύρω από αυτά τα φαινόμενα, τομείς και ομάδες, και φτιάχνουν μια 'τοπική συνθήκη' που δεν είναι πάντα ορατή δια γυμνού οφθαλμού και χρήζει εμπειρικής κατανόησης.

Θεωρούμε ότι τα ερωτήματα που βάζει αυτός ο διάλογος, πρέπει να διερευνηθούν σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο μέσα σε αυτό το παράδειγμα. Η Αθήνα είναι μια πόλη που έχει φτιαχτεί σε μεγάλο βαθμό από την καθημερινή δραστηριότητα των κατοίκων της, με πάρα πολλά άρρητα πλαίσια, άτυπες πρακτικές, και αθέατες όψεις. Ως εκ τούτου, ότι η διαδρομή αυτή είναι πιο

13 Όταν δηλαδή αναφέρει ο Bourdieu ότι «η επισφάλεια είναι σήμερα παντού», (Bourdieu 1997) δεν εννοεί σε μια ομοιογενή περιοχή στον κοινωνικό χώρο, αλλά ότι μπορεί να εντοπιστεί ως συνθήκη σε όλες τις πιθανές θέσεις σε σχέση με μια δεδομένη κοινωνική οργάνωση. Και όταν επίσης, προσεγγίζεται από τον Standing η επισφάλεια της ευέλικτης εργασίας ως μια αλληλουχία από «απώλειες κεκτημένων του παρελθόντος», (Standing, 2011) εννοείται σε σχέση με ένα τρόπο οργάνωσης της εργασίας και μιας αντίστοιχης ταξικής διαστρωμάτωσης, και μάλιστα σε τόπους που αυτή είναι σημαντική όπως η Αγγλία.

κατάλληλη για να διευρύνουμε ενδεχομένως τον άξονα προβληματισμού για την απορρύθμιση του χώρου προς τα τοπικά δεδομένα και τα χαρακτηριστικά του ελληνικού αστικού χώρου, τα ζητήματα και τις υποθέσεις που τον αφορούν, και να συμβάλλουμε με αυτό τον τρόπο στην περαιτέρω κατανόηση τους.

Η ιδέα των όψεων της απορρύθμισης της Αθήνας είναι η αρχή μιας ερευνητικής διαδρομής που εστιάζοντας στο βάθος των επιμέρους συνθηκών του τόπου και της διαβίωσης, και την χωρική τους λεπτομέρεια, βοηθά την ανάπτυξη μιας παράλληλης εννοιολογικής διαδρομής που έχει ξεκινήσει υπό την μορφή αυτού του διαλόγου για τις ανθρώπινες ενέργειες και την σχέση τους με τον χώρο.

Προσβλέποντας ότι, στην πορεία ανάπτυξης του προβληματισμού θα φανούν και νέα θέματα και εστίες προβληματισμού για τον χώρο και σημαντικά ζητήματα που μπορεί να λανθάνουν της προσοχής μας, μήπως εξετάζοντας τα παραπάνω, στην πορεία αναρωτηθούμε και για το αν οι απεικονίσεις μας για τον χώρο είναι κατάλληλες για την ανάδειξη τέτοιων θεμάτων και την παρακολούθησή τους;

Η εργασία προχώρησε σε μια εμπειρική έρευνα γύρω από αποσπασματικές όψεις τεσσάρων φαινομένων που συμβάλλουν συνδυαστικά σε αυτή την 'γενική εικόνα' επισφάλειας στην τρέχουσα πραγματικότητα της Αθήνας. Η εξέλιξή τους βαίνει μέσα από τομείς που υφίστανται σημαντικές μεταβολές τουλάχιστον από την αρχή της κρίσης, ενώ οι ομάδες που συνδιαλέγονται με αυτά θα έχουν ειδικό βάρος στην διαμόρφωση της μελλοντικής της προοπτικής. {α} Οι σύγχρονες μεταναστευτικές ή 'μεικτές ροές', είναι φαινόμενο που εξελίσσεται τα τελευταία δέκα χρόνια τουλάχιστον στην Αθήνα, και σημαίνει την συνεχή ροή νέων κατοίκων εν μέσω κρίσης. {β} Η κατάσταση των νέων πληθυσμών απέναντι στο ζήτημα της προοπτικής, είναι υποτιμημένο ζήτημα, που εξελίσσεται μέσα από την απορρύθμιση του κόσμου της εργασίας, και είναι κρίσιμο τόσο για την μελλοντική συνθήκη κατοίκησης στην πόλη όσο και επισημαίνει προκλήσεις για την εξέλιξη των νέων μεταναστών. {γ} Η έλλειψη ρευστότητας των ντόπιων απασχολεί τον τραπεζικό τομέα από την άνοδο του χρέους, αλλά κυρίως πολλά νοικοκυριά που διαβιούν ανάμεσα στην αδυναμία και την διαρκή οικονομική ανασφάλεια. Έχει σχετιστεί (λόγω της ανόδου και του στεγαστικού χρέους) με {δ} την απορρύθμιση στην αγορά κατοικίας, που εξελίσσεται μεταξύ υπερπροσφοράς και παγώματος της δραστηριότητας στο σύνολο σχεδόν των οικιστικών περιοχών, με χαρακτηριστικό σημείο κατάρρευσης το 2013.

Η κατοικία, οι νέοι πληθυσμοί και οι μεταναστευτικές ροές είναι τρία σημαντικά ζητήματα στα οποία ακουμπούν και πυκνώνουν οι μεταβολές των φαινομένων αυτών. Τα αναγνωρίζουμε ως άξονες διερευνήσεων, τους οποίους βλέπουμε να είναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους μέσα από τις δυναμικές τους: Η κατοικία είναι σημαντική για όλους, αλλά διαφορετικά ζητήματα προκύπτουν για τα χρεωμένα νοικοκυριά, την στέγαση των μεταναστών ή την πρόσβαση σε κατοικία των νέων. Η κατοικία επίσης σχετίζεται με το εισόδημα, και άρα με την πρόσβαση σε εργασία και σε χρηματοδότηση. Αν η εργασία εξασφαλίζει το εισόδημα στο παρόν, η ροή της χρηματοδότησης ή αποπληρωμής μήπως δείχνει την σιγουριά των ντόπιων για τα μελλοντικά εισοδήματα; Οι νέοι αποτελούν μια ομάδα ενδιαφέροντος, που έχουν σε μεγάλο βαθμό κοινές προκλήσεις διαβίωσης με τους πληθυσμούς δεύτερης γενιάς μεταναστών, αλλά θα συμβιώσουν σε

βάθος χρόνου και με τις νέες ροές στην ίδια πόλη. Οι διερευνήσεις εξελίσσονται σε μια σπονδυλωτή έρευνα που συγκροτεί τα επιμέρους ερωτήματά τους πάνω σε ένα σκεπτικό, που θέλει να καταλάβει που εξελίσσονται τα τρία αυτά ζητήματα σήμερα, σε ποιες επιμέρους σχέσεις αρθρώνονται, από που και προς τα που εκτείνονται και τι ανθρώπινες πρακτικές αναπτύσσονται σε σχέση με αυτά.

Κάθε ένα από αυτά τα ζητήματα σημαίνεται από μια κρίση της τελευταίας δεκαετίας. Την προσφυγική-μεταναστευτική του 2015, την έκρηξη της ανεργίας το 2011, την κατάρρευση της οικιστικής κατανάλωσης το 2013 και της έκρηξης των κόκκινων στεγαστικών δανείων την ίδια χρονιά. Οι κρίσεις αυτές έχουν παράξει εκτεταμένες 'ζημιές', επιπτώσεις και ακραίες κοινωνικές καταστάσεις. Εδώ όμως μας ενδιαφέρει η επισφάλεια, ως εφελτήριο κινητικότητας που αναδεικνύει μέσα από ποια πλαίσια, όψεις και δυναμικές τα πράγματα και οι άνθρωποι προχωράνε μέσα στην γενικότερη δυσκολία. Τα ζητήματα αυτά ως εκ τούτου δεν προχωρούν ενιαία αλλά αποσπασματικά, μεταξύ επισφάλειας και κρίσης, και στην τρέχουσα περίοδο (2013-2017) βλέπουμε να πυκνώνουν εξελίξεις. Από το 2013 έχουμε κάποια στοιχεία για ισχνή ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων εστιασμένης στο κέντρο της Αθήνας¹⁴. Από την άλλη όμως η ελλειμματική πρόσβαση σε χρηματοδότηση των νοικοκυριών και ενδείξεις, από το 2014 (αβέβαια ανοίγματα), ότι διευρύνεται η επισφάλεια έξω από την περίμετρο του χρέους (ζημιάς) και απλώνεται στις συναλλαγές και τα νοικοκυριά με διαθέσιμα εισοδήματα. Από το 2014 έχουμε παραγωγή νέων θέσεων εργασίας αλλά και επικράτηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, στην οποία ξέρουμε ότι οι νέοι εργαζόμενοι είναι ευάλωτοι. Από το 2013 έχουμε αύξηση των αφίξεων μεταναστευτικών πληθυσμών, κατά κύριο λόγο νέων ατόμων σε παραγωγική ηλικία, με μια μεγάλη κορύφωση το 2015. Η άφιξή τους έχει συνδεθεί έκτοτε με την διόγκωση του τρίτου τομέα και ένα μέρος αυτών διαβιών σε κατάσταση προσωρινής διαμονής σε διαμερίσματα μέσα σε συνοικίες της Αθήνας. Η τελευταία είναι μια σημαντική μεταβολή καθώς για πρώτη φορά στην νεότερη εμπειρία της Αθήνας με τους μετανάστες επιχειρείται μια οργάνωση της πρώτης τους εγκατάστασης στην πόλη από επίσημο φορέα. Τα στοιχεία είναι υποδηλωτικά της επίδρασης δυναμικών της επισφάλειας ξεχωριστά αλλά και συνδυαστικά και εγείρουν κάποια πρώτα ερωτήματα με τα οποία ξεκινούν οι συνδυαστικές διερευνήσεις. Τι είδους κινητικότητα είναι στην αγορά ακινήτων αν οι ντόπιοι έχουν οικονομική ανασφάλεια; Αφορά στην πρόσβαση σε κατοικία; Πως διαμορφώνει η ευελιξία προκλήσεις διαβίωσης για τα νέα άτομα; Τι σημαίνει για την αυτονομία τους και την μελλοντική προοπτική; Τι είδους συνθήκη είναι η «προσωρινότητα» της διαμονής και που οργανώνεται μέσα στην πόλη;

Το επίπεδο λεπτομέρειας που κινείται η έρευνα αρθρώνεται περεταίρω (i) σε επιμέρους σχέσεις (ii) στην χωρική λεπτομέρεια και τα χαρακτηριστικά της τοπικής συνθήκης όπου εξελίσσονται και (iii) στο βάθος χρόνου με το οποίο διαμορφώνουν τις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων.

14 Από δημοσιευμένα στοιχεία των ΔΟΥ, βλ. παρ.VI

Τις επιμέρους σχέσεις βλέπουμε με βάση, τον τρόπο που σχετίζονται τα άτομα και οι ομάδες μεταξύ τους, με τα φαινόμενα, την ειδική βαρύτητα που έχουν οι τομείς για τις ομάδες αυτές σήμερα, σε μειοψηφίες και την ιδιαιτερότητα της θέσης τους, την έμμεση επίδραση κάποιου φαινομένου. Δεν έχει νόημα να τις προσεγγίσουμε με βάση μια γενική κοινωνική κατηγοριοποίηση αλλά με βάση τις κοινές προκλήσεις διαβίωσης που επισημαίνονται. Αν λοιπόν βασικοί τομείς είναι η κατοικία, η εργασία, η τραπεζική χρηματοδότηση και ο τρίτος τομέας (μέσα από τον οποίο οργανώνεται ο πρώτος καιρός των νέων μεταναστών από το 2015 και μετά), οι περισσότεροι είναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους αλλά διακλαδίζονται με διαφορετική βαρύτητα για ντόπιους και ξένους. Θεώρησα ότι τα ντόπια νοικοκυριά με ξένα καταγωγή της Αθήνας, έχουν πιο ισχυρές διαφορές αυτή τη στιγμή με τις νέες ροές μεταναστών από ότι με γηγενή νοικοκυριά. Ως εκ τούτου όταν λέμε ντόπια νοικοκυριά εννοούμε γηγενή και ξένα¹⁵. Οι πληθυσμοί των μεικτών ροών είναι σε ιδιαίτερη θέση από αυτή την άποψη¹⁶. Σχέσεις εξελίσσονται και με βάση τις διαφοροποιήσεις της γενιάς που ενηλικιώθηκε σε αυτό το περιβάλλον ευελιξίας, και θεωρούμε διακριτή ομάδα τους νέους πληθυσμούς ανάμεσα στους ντόπιους.

Η έρευνα ξεκίνησε πρώτα από την απεύθυνση στους επίσημους τοπικούς φορείς που διαχειρίζονται τα πράγματα, για να αποσαφηνιστεί πως κάποια από αυτά τα ευρήματα έχουν εξελιχθεί μέχρι σήμερα. Στην συνέχεια προχώρησε με την άντληση δεδομένων και δημοσιευμένων στοιχείων από κεντρικούς φορείς. Κατέληξε στην διενέργεια επτά τομεακών συνεντεύξεων με εργαζόμενους - πληροφορητές, που δραστηριοποιούνται σε τρεις από τους κρίσιμους τομείς για τις ομάδες και τα ζητήματα που εξετάζονται: την αγορά κατοικίας του κέντρου, την πρόσβαση σε χρηματοδότηση και τον 'τρίτο' τομέα που έχει αναπτυχθεί στην μετανάστευση, τοπικές & διεθνείς οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο κέντρο της Αθήνας.

Οι παραπάνω παράμετροι συγκροτούν απαιτήσεις για ένα επίπεδο λεπτομέρειας που δεν είναι συνεχές και εύκολα προσβάσιμο. Ο παραπάνω τρόπος προσέγγισης σημαίνει ότι η έρευνα δεν μπορεί πάντα να ακολουθεί τον τρόπο που είναι αρθρωμένη η πληροφορία και τα στοιχεία, ότι δεν είναι όλα άμεσου ενδιαφέροντος και μπορεί να βρούμε μόνο άλλες επισημάνσεις ή ατελείς εικόνες, ή να συναντήσουμε και έλλειψη πληροφορίας. Αλλά, εδώ σκοπός της εργασίας είναι η άντληση και επεξεργασία δεδομένων που θα βοηθήσουν στην σε βάθος κατανόηση των αποσπασματικών αυτών όψεων¹⁷. Η δυναμική της επισφάλειας αναδεικνύει τις σχέσεις εκείνες που είναι κρίσιμες όπως και ποια είναι η πληροφορία που ενδεχομένως μας λείπει για να εμβαθύνουμε. Οι ελλείψεις, τα κενά και οι ατελείς όψεις, μπορεί να είναι κατ'

15 Θεωρώντας και ότι το μεγαλύτερο μέρος των νέων ροών δεν έχει καταγραφεί ακόμα ως πληθυσμός.

16 Αν μεικτές ροές έχουμε και πριν από το 2015, αυτό μπορεί να τους χωρίζει και σε επιμέρους διαφοροποιήσεις.

17 Αν δηλαδή έχω δύο μεγέθη συνδεδεμένα με μια σχέση, και βλέπω ότι μεταβάλλονται με ένα τρόπο, χρειάζεται μια επιμέρους πληροφορία για να κατανοήσουμε την μεταβολή.

αυτό τον τρόπο εστίες προβληματισμού ή να αναδείξουν άλλα ζητήματα και θέματα προς διερεύνηση. Στο τέλος θα πρέπει να εξετάσουμε ποια ερωτήματα, τρόποι προσέγγισης στάθηκαν βοηθητικά σε αυτή την διαδρομή.

Η έρευνα

Στο κομμάτι αυτό παρατίθενται η περιγραφή και τα στοιχεία της έρευνας οργανωμένα κατά τον τρόπο που εξελίχθηκε η έρευνα, σε φάσεις, κατά θεματικές των ερωτήσεων, πηγές πληροφόρησης και τομείς. Το διάστημα διεξαγωγής των διερευνήσεων έγινε από τον Ιανουάριο του 2018 έως τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους.

τοπικοί φορείς

Πρωτίστως λοιπόν απευθύνθηκα σε φορείς που διαχειρίζονται τα ζητήματα της κατοικίας όπως προκύπτουν για διάφορες ομάδες, εστιάζοντας στο κέντρο της Αθήνας και έχοντας κατά νου ότι αυτή η εστίαση μπορεί να προσδιορίζεται για κάθε φορέα διαφορετικά. Κάποιοι φορείς είναι πιο κεντρικοί, άλλοι είναι πιο τοπικοί ως προς το πεδίο αρμοδιότητας. Θέλαμε να σχηματίσουμε μια εικόνα σχετικά με την διεύρυνση της υπερχρέωσης των νοικοκυριών, την κινητικότητα που καταγράφεται στην αγορά ακινήτων του κέντρου και την εικόνα της φιλοξενίας και της οργάνωσης της διαμονής των προσφύγων στις συνοικίες της Αθήνας.

Οι φορείς ήταν η Δ.Ο.Υ. Αθηνών που είχε δημοσιεύσει τα στοιχεία για τα ακίνητα, η ΑΑΔΕ (Υπ. Οικονομικών), το Ειρηνοδικείο Αθηνών και ο φορέας ΚΕΥΔ που έχει συγκροτηθεί πρόσφατα για την σφαιρική υποστήριξη των νέων υπερχρεωμένων νοικοκυριών σχετικά με το πως να κινηθούν σε ελεύθερους και μη διακανονισμούς, και τοπικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην υλοποίηση των προγραμμάτων στέγασης των μεταναστών για να αντλήσουμε στοιχεία για την διαμονή τους στο κέντρο της Αθήνας. Θέματα που θέλαμε να θέσουμε και να μας αποσαφηνίσουν ήταν α) αν η έκταση του χρέους είναι έξω από τα όρια των καθεστώτων προστασίας, που αυτό εντοπίζεται σε επίπεδο τοπικό και ποιες κοινωνικές ομάδες το αντιμετωπίζουν, β) η εξέλιξη της κινητικότητας στην αγορά και η άντληση στοιχείων εστιασμένα στην κατοικία του κέντρου, και γ) μια πρώτη εικόνα για το πλήθος των διαμερισμάτων και την χωροθέτηση της διαμονής των μεταναστών στις γειτονίες της Αθήνας. Η επικοινωνία ήταν με επιτόπια επίσκεψη, τηλεφωνική επικοινωνία, και με αποστολή αιτήσεων κατόπιν οδηγίας. Η διερεύνηση δεν είχε αποτέλεσμα και λόγοι ήταν ο φόρτος εργασίας τοπικών φορέων που είναι σε άμεση επικοινωνία με τους πολίτες, αλλά παρατηρήθηκε και ότι νέοι τοπικοί φορείς¹⁸ που έχουν συγκροτηθεί για την αντιμετώπιση των πρόσφατων ζητημάτων (υπερχρέωση

18 Αναφέρομαι στα ΚΕΥΔ, δομή υποστήριξης των υπερχρεωμένων νοικοκυριών, με δύο κεντρικά γραφεία στην πόλη, Αθήνα και Νίκαια. Πρόκειται για δημιουργία τοπικών κέντρων, πρόγραμμα που ξεκίνησε το β' εξάμηνο του 2017 από την Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους. Είναι αυτοτελής υπηρεσία υπαγόμενη στο Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους.

νοικοκυριών) δεν είναι επισκέψιμοι (με ραντεβού), ενώ οι πολύ κεντρικοί¹⁹ είναι μη προσβάσιμοι.

Είχαμε μια περιορισμένη εικόνα σε επίπεδο εφοριών από δημοσίευση στοιχείων από τις Δ.Ο.Υ. (2011-2015)²⁰, για το πλήθος των μεταβιβάσεων στην αγορά ακινήτων του κέντρου αλλά δεν έχουμε καθόλου εικόνα για την κατοικία, εκτός από ενδεικτικά δεδομένα στο μητρώο μεταβιβάσεων ακινήτων του Υπ. Οικονομικών. Απευθύνθηκα στην Δ.Ο.Υ. Αθηνών για διευκρινίσεις και άντληση στοιχείων για την κατοικία, η οποία μας παρέπεμψε στο Υπ. Οικονομικών όπου υπάρχει δυνατότητα απεικόνισης της αγοράς κατοικίας ανά περιοχή. Στην αρμόδια υπηρεσία²¹ του Υπ. Οικονομικών (τεχνική υπηρεσία) θελήσαμε να καταλάβουμε την αξιοπιστία των δεδομένων της εφαρμογής και αν είναι αντιπροσωπευτικά της τρέχουσας εικόνας²². Δεν κατέστη δυνατή η επικοινωνία με κάποιον υπάλληλο που να γνωρίζει τον τρόπο ανάπτυξης της εφαρμογής και μας παρέπεμψαν στην ΑΑΔΕ, και στην Δ/νση ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Εκεί, μάθαμε ότι: «Δεν υπάρχουν στοιχεία στην ΑΑΔΕ συγκεντρωτικά για τις μεταβιβάσεις, μόνο στις κατά τόπους Δ.Ο.Υ. στην φορολογία κεφαλαίου... Το αρχείο Μητρώου Αξιών του Υπουργείου το διαχειρίζεται κεντρικά το Υπουργείο...».

Στο Ειρηνοδικείο, στο αρμόδιο γραφείο για την κατάθεση αιτήσεων υπαγωγής στον νόμο Κατσέλη η υπεύθυνη μας ενημέρωσε ότι κρατούνται μόνο συγκεντρωτικά στοιχεία αριθμού υποθέσεων και ότι δεν υπάρχει εικόνα για την κατανομή στο χώρο. Πληροφορηθήκαμε ότι οι καταστάσεις του φορέα περιλαμβάνουν υποθέσεις από όλη την Αττική, αφού κάποιος μπορεί να έχει υποθηκευμένο ακίνητο στην Αθήνα αλλά να μένει αλλού ως 'νοικοκυριό' ή το αντίστροφο. Αναφέρθηκε ότι δεν υπάρχει χρόνος²³ να γίνει οποιαδήποτε αναζήτηση ή επεξεργασία των δεδομένων με πιο τοπική εστίαση. Με τηλεφωνική επικοινωνία στο ΚΕΥΔ Αθηνών, έγινε ενημέρωση ότι ο φορέας δεν έχει γραφεία ανοιχτά στο κοινό και παρέπεμψε σε αίτηση με ηλεκτρονική αλληλογραφία στην οποία δεν υπήρξε απάντηση.

Η υπαγωγή των στοιχείων των διαμερισμάτων φιλοξενίας είναι σε καθεστώς ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων από τις αρχές του έτους, οπότε δεν ήταν προσβάσιμα τα στοιχεία μέσα από τις τοπικές οργανώσεις. Αυτό οδήγησε στην απεύθυνση στα τοπικά γραφεία του κεντρικού φορέα της Ύπατης Αρμοστείας. Μετά από οδηγία των εργαζομένων στην έδρα της οργάνωσης στην Αθήνα έγινε γραπτό αίτημα στα 'κεντρικά', προσπάθεια η οποία έμεινε αναπάντητη.

19 Στα πλαίσια της αναζήτησης στοιχείων για το πλήθος και την κατανομή των διαμερισμάτων φιλοξενίας στην πόλη, απευθύνθηκα στην Ύπατη Αρμοστεία.

20 Μετά από ερώτημα βουλευτή για την κατάσταση στην αγορά κατοικίας, βλ. παρ. VI, πιν 1, διαγ. 1,2.

21 Η Δ/νση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εφαρμογών.

22 Η ερώτησή μας αρχικά ήταν εάν τα στοιχεία των μεταβιβάσεων της εφαρμογής είχαν αντληθεί από τις ΔΟΥ ή κάποια άλλη πηγή δεδομένων.

23 Η έρευνα διαπίστωσε πράγματι τον φόρτο εργασίας κατά την διάρκεια της επίσκεψης. Σε μισή ώρα είχαν υποβληθεί περίπου δέκα υποθέσεις.

(πολύ αργότερα δε, έλαβα απάντηση σχετικά με την αποστολή του βιογραφικού μου σε κάποιο τμήμα της υπηρεσίας, βλ. παρ. Ι)

Η πρώτη έρευνα ως εκ τούτου για την αγορά κατοικίας δεν προχώρησε πέρα από την πολύ περιορισμένη και γενική εικόνα για 'μια κινητικότητα των ακινήτων στο κέντρο' και είναι τα δευτερογενή στοιχεία της έρευνας με το πιο περιορισμένο εύρος καταγραφών και στον χρόνο (2011-2015). Αφορούν στα ακίνητα χωρίς να εστιάζουν στην κατοικία ενώ δεν μπορούμε να βασιστούμε στην εικόνα της τρέχουσας αγοράς από την εφαρμογή του Υπουργείου. Στο σημείο αυτό φάνηκε πως δεν υπάρχει εικόνα ούτε και για την προσωρινή στέγαση των μεταναστών και προσφύγων στην πόλη. Σε ορισμένες περιπτώσεις (Δ.ο.υ., Ειρηνοδικείο) φάνηκε ότι πιο τοπικοί φορείς δεν έχουν πληροφορία εστιασμένη στην εξέλιξη των ζητημάτων στο χώρο ή αυτή είναι πολύ κατακερματισμένη στο πεδίο της αρμοδιότητάς τους. Ενώ, φαίνεται ότι και οι τοπικοί φορείς δεν έχουν καθόλου εικόνα για την διαμονή των μεταναστών στην πόλη, αρμοδιότητα που έχει συγκεντρωθεί σε έναν υπερτοπικό φορέα. Η εικόνα αυτή εγείρει ερωτηματικά σχετικά με τις δυνατότητες των κεντρικών φορέων -που είναι και τα κέντρα λήψης αποφάσεων- να έχουν εικόνα για τα τοπικά δεδομένα, στο βαθμό που οι τοπικοί φορείς δεν έχουν πληροφορία οργανωμένη με χωρική αναφορά.

Η προσέγγιση αυτή έγινε πρώτη επειδή το ζήτημα της κατοικίας θεωρήθηκε ότι αποτελεί κύρια και σημαντική πηγή πληροφορίας για τις συνθήκες διαβίωσης. Η σταθερότητα και η μονιμότητα της κατοικίας είναι συνδεδεμένη με τις στρατηγικές διαβίωσης των ντόπιων πληθυσμών. Ως αγορά είναι σε απορρύθμιση. Ως στέγαση είναι κάλυψη μιας βασικής ανάγκης για τους νέους διαμένοντες-ξένους πληθυσμούς. Μήπως είναι και η πρώτη τους επαφή με τον τόπο, και μήπως ο τόπος διαμονής, ή η πρώτη εγκατάσταση είναι και μια πρώτη σχέση με τους κατοίκους του;

πηγές δεδομένων

Ελλείπει στοιχείων και πιο συγκεκριμένης εικόνας, είτε για τα ντόπια είτε για τους νέους μετανάστες και την παρούσα σχέση τους με το ζήτημα της κατοικίας και τον τρόπο που μεταβάλλεται αυτό στην αγορά της πόλης, αποφασίστηκε να γίνει μια διαχρονική αναζήτηση για να δούμε πως οργανώνεται διαχρονικά έστω η διαμονή των νέων νοικοκυριών στην Αθήνα εστιάζοντας στην σχέση ανάμεσα σε γηγενή και ξένα άτομα. Ως πηγή δεδομένων για την διαμονή πήραμε τις απογραφές της ΕΛΣΤΑΤ, και την χαρτογραφική εφαρμογή του Πανοράματος απογραφικών δεδομένων. Επειδή η τελευταία απογραφή είναι το 2011, θεωρήθηκε ότι για να ερμηνεύσει κανείς αυτή την σχέση είναι απαραίτητο να είναι διαχρονική η διερεύνηση και φτάσαμε στο 1991, δεκαετία στην οποία εξελίχθηκε το πρώτο κύμα μετανάστευσης στην σύγχρονη Αθήνα. Παράλληλα, εξετάστηκαν οι καταγραφές των αρμόδιων φορέων για τις πρόσφατες ροές θέλοντας να διαπιστώσουμε εάν στον μόνιμο πληθυσμό του 2011, απεικονίζονται και πληθυσμοί των μεικτών ροών, αφού ξέρουμε ότι είναι φαινόμενο που έχει διάρκεια και πέραν της προσφυγικής κρίσης του 2015. Κριτήριο για αυτό είναι εάν είναι ο τρόπος που είναι καταγεγραμμένοι

οι πληθυσμοί ως κατάσταση διαμονής (εισερχόμενοι μετανάστες, αφίξεις, αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες,) και οι εθνικότητες των μεικτών ροών (κυρίως από Αφρική και Ασία).

Δημοσιευμένα στοιχεία για τις ροές βρίσκουμε από τρεις διαφορετικούς φορείς, την Υπηρεσία Ασύλου, τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και τον UNCHR (οργανισμό ηνωμένων εθνών). Ο λόγος είναι ότι μεταξύ 1998 και 2008 η αρμόδια κρατική υπηρεσία (η Αστυνομία και μεταγενέστερα η Υπηρεσία Ασύλου) διακόπτει τις αναφορές για τις αφίξεις εισερχόμενων μεταναστών που έστελνε στον ΙΟΜ, ενώ εγχώρια δημοσιεύει ξανά από το 2013. Μεταξύ 1998 και 2013 έχουμε στοιχεία από διεθνείς φορείς που δεν μπορούν όμως να διασταυρωθούν επαρκώς με τον εγχώριο φορέα. Τα στοιχεία για τις σύγχρονες μεταναστευτικές ροές φτάνουν λοιπόν ως το '08, αλλά είναι δεδομένα μόνο από διεθνείς φορείς²⁴ χωρίς να είναι πάντα σαφές σε τι αφορούν, στις μεικτές ροές, παράτυπες αφίξεις, επίσημη μετανάστευση κοκ. Επιβεβαιώνουμε μόνο ότι το φαινόμενο έχει διάρκεια, αφού συμπληρωματικά στοιχεία του UNCHR για τις μεικτές ροές στην Μεσόγειο, υποδεικνύουν πως δεν σταμάτησαν οι ροές ανθρώπων το διάστημα αυτό, αλλά μάλλον απόκτησε η παρακολούθηση. Εμπιστευόμαστε τα στοιχεία της Υπηρεσίας Ασύλου για το διάστημα 2013-2017, από το οποίο μαθαίνουμε ότι 1.170.721 άνθρωποι έχουν αφιχθεί στην χώρα, από αυτούς 150.503 έχουν ζητήσει άσυλο στην Ελλάδα και 21.792 έχουν μετεγκατασταθεί σε άλλες χώρες²⁵. Από στοιχεία του ΙΟΜ, παρατηρούμε ότι ακόμα 62.784 άνθρωποι καταγράφονται ως 'προσωρινά διαμένοντες' πλήθος που εμφανίζεται στις καταγραφές μετά την συμφωνία γεωγραφικού περιορισμού το 2016, αλλά δεν αναφέρεται σαφώς αν πρόκειται για πληθυσμό εγκλωβισμένο στον νησιωτικό χώρο ή άλλη περίπτωση.

Η διερεύνηση η οποία προχώρησε περισσότερο ήταν η εξέλιξη του νέου πληθυσμού στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας σε διάστημα τριών τελευταίων απογραφών (1991-2011) με την βοήθεια της χαρτογραφικής εφαρμογής των απογραφικών δεδομένων.

Η διερεύνηση ξεκίνησε από το επίπεδο της πόλης (σύνολο κεντρικών τομέων). Βάζοντας μια παράμετρο την ηλικιακή ομάδα 25-34 ετών. Θεωρώντας ότι, συμπεριλαμβάνει στην τρέχουσα φάση τα νέα άτομα που ενηλικιώθηκαν ή βγήκαν στην αγορά εργασίας στο ξεκίνημα της κρίσης, αλλά και επειδή είναι ένα ηλικιακό κατώφλι κρίσιμο σε τομείς όπως η εργασία, η προσωπική εξέλιξη, η δημιουργία οικογένειας κτλ. Περαιτέρω είναι η επικρατέστερη ηλικιακή κατηγορία των πληθυσμών των νέων ροών που έχουν αιτηθεί άσυλο εδώ.²⁶

Στο επίπεδο του κεντρικού τομέα και του Δήμου Αθηναίων, φάνηκε ότι η

24 Χρειάζεται να γίνει διασταύρωση γιατί οι διεθνείς φορείς αναφέρονται συχνά σε 'ροές' και επιμέρους τάσεις των φαινομένων (πχ με βάση την 'διαδρομή'), βλ. παρ. ΙΙ, πιν.1.

25 Βλ. παρ. ΙΙ, διάγραμμα 1

26 Το 49% αφορά σε νέους ανθρώπους 18-34 ετών, σύμφωνα με τα στοιχεία της Υπηρεσίας Ασύλου.

μεταβολή διαφοροποιείται με τρόπο που δεν εξηγείται από γενικές υποθέσεις²⁷.

Η πληθυσμιακή αυτή μεταβολή εξετάστηκε εμβαθύνοντας με δεύτερη παράμετρο. Ως δεύτερη παράμετρος τέθηκε η σχέση ατόμων γηγενούς και ξένης υπηκοότητας στην ίδια ηλικιακή ομάδα, (ενδογενεακά). Εξετάστηκε σε επίπεδο κεντρικού τομέα, Δήμου Αθήνας και εστίασε ενδεικτικά σε 30 απογραφικούς τομείς γύρω από τον άξονα της οδού Αχαρνών και πάνω από την πλατεία Βάθης.

Κατά την διάρκεια των διερευνήσεων αυτών βρήκαμε ότι η παρουσία των νέων πληθυσμών στην πόλη συρρίκνεται με μεγαλύτερη ένταση κατά την τελευταία δεκαετία των απογραφών (2001-2011)²⁸. Στο κέντρο της πόλης εμβαθύνει διαγενεακά και προχωρά με μεγάλη χωρική λεπτομέρεια βαίνοντας σταθερά εξελισσόμενη από το 1991, με μια ανάκαμψη την πρώτη δεκαετία 1991-2001, που οφείλεται κυρίως στην εισροή μεταναστών. Συγκεκριμένα, στο σύνολο των τομέων της πόλης η συρρίκνωση είναι εμφανής κυρίως την τελευταία δεκαετία (2001-2011)²⁹ με ρυθμό μείωσης 14%. Συνολικά στην πόλη και για τις δύο δεκαετίες των απογραφών δεν φαίνεται συνολικά έντονη η μεταβολή (ρυθμός μείωσης 1%). Στον κεντρικό τομέα όμως η μείωση του νέου πληθυσμού είναι εντονότερη για τις δύο αυτές δεκαετίες, με ρυθμό 12% (1991-2011), και την τελευταία δεκαετία βαίνει με ρυθμό 20% (2001-2011). Στον Δήμο Αθηναίων ειδικότερα η διαχρονική μείωση του πληθυσμού (1991-2011) είναι διπλάσια από αυτή των περιφερειακών συνοικιών του κέντρου (13% έναντι 6%)³⁰.

Σημαντική παρατήρηση είναι ότι παρά την τάση συρρίκνωσης, το κέντρο συνεχίζει να αποτελεί τόπο συγκέντρωσης των νέων πληθυσμών της πόλης, και είναι μικρή η μείωση της εκπροσώπησης της ομάδας στον κεντρικό τομέα (από 39% το 1991 σε 35% το 2011). Δεύτερη σημαντική παρατήρηση είναι ότι η μείωση του συνολικού νέου πληθυσμού μεταξύ 1991 & 2001, στο κέντρο της πόλης, οφείλεται κυρίως στα γηγενή άτομα³¹. Η παρουσία των γηγενών στο κέντρο βαίνει σταθερά μειούμενη με ρυθμό, 10% και 24% για τις δεκαετίες '90 και '00 αντίστοιχα, και συνολικά 31%, εικόνα που διαφοροποιείται έντονα από την υπόλοιπη πόλη, όπου οι παρατηρήσεις συρρίκνωσης συγκεντρώνονται το διάστημα μετά το 2001.

27 Δημογραφικής συρρίκνωσης η οποία επισημαίνεται από το 1990 και εξετάζεται στα πλαίσια μιας υπόθεσης για μια διαδικασία δημογραφικής μετάβασης. Η μετάβαση είναι μια θεωρία της επιστήμης της δημογραφίας που εξετάζει την δημογραφική εξέλιξη μεταξύ δομών, σε μεγαλύτερες κλίμακες χρόνου και όχι μεταξύ διαγενεακών διαφοροποιήσεων και στην οποία τείνουν να ανάγονται οι μεταβολές του γενικού πληθυσμού τα τελευταία χρόνια. Σχετικές αναλύσεις για την σημασία μετάβασης στην Ελλάδα και ειδικότερα σχετικά με την μετανάστευση (βλ. Κοτζαμάνης, Ανδρουλάκη, 2009).

28 Βλ. παρ III, πιν. 1, 1α, 1β

29 Διαπίστωση στην οποία μάλλον οφείλεται η παρατήρηση των δημογράφων ότι η Αθήνα βασίζεται από το 2001 στα θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια για την ανανέωση του πληθυσμού. (βλ. Κοτζαμάνης, Ανδρουλάκη, 2009)

30 Βλ. παρ III, πιν. 3

31 Βλ. παρ III, πιν. 2,3,4

Αφού η μείωση φαινόταν να είναι σταθερή για τον χώρο του κέντρου στην διάρκεια του χρόνου, την εξετάσαμε σε σχέση με την παρουσία και οργάνωση της διαμονής των μεταναστών εστιάζοντας περαιτέρω στις περιοχές γύρω από την Αχαρνών, περιοχές που ξέρουμε ότι είναι έντονη η μεταναστευτική παρουσία διαχρονικά. Βάσει επεξεργασίας των στοιχείων από τις διαδοχικές απογραφές του '00 και του '11, η συρρίκνωση των νέων γηγενών κατοίκων της πόλης φτάνει στον ευρύτερο χώρο (σύνολο τομέων) το 16%, στον κεντρικό τομέα το 31%, στον Δήμο Αθηναίων το 38% και σε σημεία του χώρου όπως ο Άγιος Παντελεήμονας η συρρίκνωση αυτή φτάνει το 58%³². Την ίδια στιγμή η αύξηση του μεταναστευτικού νέου πληθυσμού είναι σχεδόν διπλάσια στην συνοικία αυτή από το ευρύτερο κέντρο της πόλης. Παρατηρούμε ότι η μεταβολή³³ αυτή δεν φαίνεται στην γενική κατανομή των ηλικιακών ομάδων στην πόλη, όπου στις συνοικίες αυτές το ποσοστό των νέων 25-34 ακολουθεί αυτό του ευρύτερου χώρου (17% σε σχέση με 16% σε σύνολο κ.τομέων)³⁴. Αλλά δεν φαίνεται ούτε και από την κατανομή της εθνικότητας του γενικού πληθυσμού, όπου οι συνοικίες της Αχαρνών εμφανίζονται ως τόποι ανάμειξης ελληνικού και ξένου πληθυσμού, κατάσταση που ξέρουμε ότι είναι κοινή και σε άλλες γειτονικές συνοικίες του κέντρου, όπου όμως δεν εμφανίζεται τέτοια μείωση του νέου γηγενούς πληθυσμού³⁵.

Όσον αφορά τους πληθυσμούς των μεικτών ροών ξέρουμε εμπειρικά ότι είναι αισθητή η παρουσία τους στους παραπάνω τόπους διαμονής, τόσο πριν όσο και μετά την μεταναστευτική κρίση. Παρατήρηση που ενισχύεται από το γεγονός ότι είναι αυξημένη η παρουσία των εθνοτικών ομάδων που τις απαρτίζουν και στην απογραφή του 11. Συγκεκριμένα, στις συνοικίες εκατέρωθεν της Αχαρνών οι εθνικότητες των μεικτών ροών αποτελούν το μισό του νέου μεταναστευτικού πληθυσμού το 2011³⁶.

Ωστόσο, με βάση την εθνικότητα και την ηλικία, δεν μπορούμε να ξέρουμε επακριβώς αν είναι δεύτερης γενιάς άτομα ή νέες αφίξεις μεταναστών. Σε αυτό το σημείο καταλαβαίνουμε ότι με βάση αυτά τα δεδομένα, στο επίπεδο της επικράτειας και στην 'κατάσταση της άφιξης' σταματά η γνώση μας για τους νέους μετανάστες που έχουν έρθει με τις μεικτές ροές, και ότι γνωρίζουμε μόνο πόσοι έχουν ζητήσει να μείνουν εδώ υπό το καθεστώς πρόσφυγα σε επίπεδο επικράτειας μετά το 2013.

Σε αυτό το σημείο η έρευνα στράφηκε στις δύο άλλες επισημάνσεις που έχουμε για την τρέχουσα περίοδο, που αφορούν σε στοιχεία για την εργασία, και την επικράτηση της ευέλικτης απασχόλησης, και την πρόσβαση σε χρηματοδότηση των ντόπιων νοικοκυριών. Ο προβληματισμός που αναπτύσσεται ως εδώ είναι ότι εάν παρατηρούνται μεταβολές στην οργάνωση της διαμονής των ντόπιων

32 βλ. παρ. III, πιν. 5

33 βλ. παρ III, διαγ, 1

34 βλ. παρ III, πιν.6,7

35 βλ. παρ III, εικ. 1

36 βλ. παρ III, διαγ, 2

νοικοκυριών (γηγενών και ξένων) που είναι διαγενεακές και διαχρονικές, και εάν θεωρήσουμε ότι η διαμονή σχετίζεται με την πρόσβαση σε πόρους, αγαθά και ευκαιρίες, να δούμε μήπως και άλλα ζητήματα και κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα εξελίσσονται επίσης με διαχρονικές μεταβολές; Να δούμε μήπως αυτό μπορεί μήπως να αναπτύξει και ένα προβληματισμό σε σχέση με τις υποθέσεις της εργασίας για το βάθος των μετασχηματισμών, και ειδικότερα για το τι σημαίνει να εξελίσσονται διαδικασίες και ζητήματα διαγενεακά, πέρα από διαχρονικά;

Θέλουμε να δούμε σε πρώτο επίπεδο εάν τέτοια χαρακτηριστικά των μεταβολών παρατηρούνται στους τομείς που επηρεάζουν το εισόδημα, και αν εστιάζουν στους νέους πληθυσμούς³⁷. Σε δεύτερο επίπεδο, αν μπορούμε να δούμε τις δύο διαδικασίες και συνδυαστικά θεωρώντας ότι η πρόσβαση σε εργασία, η ροή αποπληρωμής και ο δανεισμός, όπως και τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά είναι πηγή πληροφορίας για τη σιγουριά των νοικοκυριών για τα μελλοντικά τους εισοδήματα. Θέλαμε δηλαδή να δούμε πότε δανείστηκαν τα νοικοκυριά που χρωστάνε σήμερα, πως ήταν η απασχόληση εκείνο το διάστημα, ποια ήταν τα ηλικιακά τους χαρακτηριστικά. Δευτερευόντως πως βελτιώνεται σήμερα η απασχόληση από τις νέες θέσεις εργασίας και πως αφορούν αυτές τους νέους και το εισόδημα των ντόπιων νοικοκυριών.

Αυτό σημαίνει, ότι έπρεπε να εστιάσουμε σε στοιχεία επικεντρώνοντας στους νέους και την ηλικιακή ομάδα που θέσαμε παραπάνω ως παράμετρο, ότι θέλαμε διαχρονική εικόνα των στοιχείων και με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη λεπτομέρεια στην χωρική τους αναφορά. Από την αρχή κρίθηκε ότι στοιχεία σε επίπεδο επικράτειας ή περιφέρειας δεν μας δίνουν αρκετά εστιασμένη εικόνα. Προχώρησα λοιπόν στην επεξεργασία των δευτερογενών στοιχείων που δημοσιεύονται από την ΤτΕ³⁸ και το Υπ. Εργασίας (πληροφοριακό σύστημα Εργάνη³⁹). Τα δεδομένα για την διαχρονική χρηματοδότηση των νοικοκυριών εκτείνονται ως το 2001, ενώ βρίσκουμε στοιχεία για την ροή-δηλαδή το ισοζύγιο της απασχόλησης μέχρι το 2002.

Από αυτά προκύπτει ότι η πρόσβαση σε χρηματοδότηση των ντόπιων είναι διαχρονικά ελλειμματική και ότι η γενική εικόνα είναι μιας σταδιακής συρρίκνωσης, παρ' ότι αυτό το διάστημα της πρώτης δεκαετίας (2000-2009) έχει χαρακτηριστεί διεύρυνση. Ωστόσο υπάρχουν πολλά χρονικά κενά στην κρίσιμη αυτή περίοδο του δανεισμού (2002-2004, 2006-2009)⁴⁰, τα στοιχεία είναι σε επίπεδο επικράτειας, ενώ δεν υπάρχει καθόλου πληροφορία εστιασμένη στα ερωτήματα της διερεύνησης, για την σχέση της διαδικασίας με τα νέα νοικοκυριά και το ηλικιακό προφίλ των δανειοληπτών.

37 Έψαχνα δηλαδή αυτή την ηλικιακή ομάδα στις άλλες πηγές δεδομένων.

38 Αντλούνται από το διαδικτυακό τόπο της ΤτΕ και από εκδόσεις και αναφορές για την εξέλιξη των ανοιγμάτων και στο αρχείο για την τραπεζική χρηματοδότηση των νοικοκυριών

39 Πληροφοριακή εφαρμογή που αναπτύχθηκε το 2013 για την παρακολούθηση της εργασίας.

40 βλ. παρ. V, εικ. 1

Η ροή απασχόλησης είναι επίσης γενική πληροφορία, (είναι μέγεθος που δεν δείχνει καθαρά την πρόσβαση σε εργασία) και δεν μας επιτρέπει να δούμε ποιοτικά χαρακτηριστικά. Αν δηλαδή οι διακυμάνσεις που βλέπουμε στο χρόνο σχετίζονται με την αστάθεια ή την σταθερότητα της εργασίας⁴¹. Επιμέρους στοιχεία για την μισθωτή εργασία αντλήθηκαν από τις ετήσιες και μηνιαίες καταστάσεις από το σύστημα Εργάνη και περιορίζονται στην τρέχουσα περίοδο (2013-2017). Δίνεται μια εικόνα με πολλά δεδομένα από τα οποία κρατήσαμε μόνο το εισόδημα, την πρόσβαση των νέων στην εργασία, και την ποιότητα των νέων θέσεων εργασίας του διαστήματος αυτού⁴². Ωστόσο είναι και αυτά σε επίπεδο επικράτειας με μια 'περίμετρο' γεωγραφική για την περιφέρεια της Αθήνας⁴³.

Από αυτά φαίνεται ότι στην μισθωτή εργασία καταγράφεται εκπτώχευση των εισοδημάτων των εργαζομένων⁴⁴, και της σταθερότητας της σύμβασης, η οποία είναι πιο έντονη στις νέες θέσεις απασχόλησης που παράχθηκαν. Σημαντικό είναι ότι οι νέοι άνθρωποι παραμένουν με ελλειμματική πρόσβαση στην εργασία και η ομάδα 25-34 ετών, έχει το μικρότερο μερίδιο στις νέες θέσεις απασχόλησης. Τα στοιχεία του Εργάνη αφήνουν επίσης έξω την σχέση των νέων γηγενών και μεταναστών με την εργασία, ομάδες που έχουν και οι δύο πληγεί ιδιαίτερα από την ανεργία και είναι γνωστό ότι είναι ευάλωτοι στην ελαστική απασχόληση.

Τα στοιχεία αυτά δεν μας επιτρέπουν να προσεγγίσουμε τα ερωτήματα της διερεύνησης. Δεν είναι εφικτό να διακρίνουμε στην διαχρονική εικόνα γενικών μεγεθών την εξέλιξη επιμέρους χαρακτηριστικών, πόσο μάλλον την σχέση μεταξύ εργασίας και πρόσβασης σε χρηματοδότηση. Εγείρουν προβληματισμό όμως για το πως η γενική πληροφορία μπορεί να μην βοηθά στην κατανόηση διαχρονικών και εξελισσόμενων διαδικασιών και των όψεων με τις οποίες εκδηλώνονται σήμερα, όπως το χρέος και ο δανεισμός. Αλλά, και πως δεν αναδεικνύεται στην τρέχουσα απεικόνιση τα σημαντικά ζητήματα που αφορούν στις μελλοντικές προκλήσεις διαβίωσης των νέων, όπως οι ελαστικές συνθήκες διαβίωσης, τα χαμηλά εισοδήματα, η εκπτώχευση της εργασίας και το ηλικιακό φράγμα στην είσοδο στην δουλειά για τους νέους εργαζόμενους.

Μήπως αυτό αμβλύνει τον προβληματισμό για τα ζητήματα αυτά, και δεν αναδεικνύει την δυναμική τους διασύνδεση με άλλα θέματα και ζητήματα, όπως η προοπτική των νέων μεταναστών στον τόπο και η ένταξή τους στην εργασία;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

41 βλ. παρ. IV, διαγ.4

42 βλ. παρ. IV

43 Με το 14,8% των συμβάσεων των οποίων τα χαρακτηριστικά περιγράφονται να αφορούν γενικά τους εργαζόμενους της Αθήνας, βλ. παρ. IV, πιν. 1.

44 Και βλέπουμε μια στατιστική επεξεργασία που δεν αφήνει να φανεί ότι το 67% των μισθωτών έχει αποδοχές έως 1000 ευρώ και περίπου το 35 % έως 600, στοιχεία που αφήνουν πολλά ερωτηματικά για την σχέση της βελτίωσης των ροών με την επικράτηση της ευελιξίας στην αγορά, βλ. παρ. IV, πιν. 4, διαγ.1,2.

Οι συνεντεύξεις κρίνονται ως εκ τούτου σημαντικές για την άντληση ποιοτικής πληροφορίας η οποία δεν έγινε ορατή στα ποσοτικά δεδομένα. Επιλέχθηκαν εργαζόμενοι στους τομείς που θεωρούμε κομβικούς όπως ο τραπεζικός τομέας, η αγορά ακινήτων, και η διεύρυνση του πεδίου δράσης των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Οι εργαζόμενοι είναι πληροφορητές που έχουν προνομιακή πρόσβαση στις τρέχουσες εξελίξεις. Αυτοί είναι: 5 εργαζόμενοι σε προγράμματα υποδοχής και στέγασης μεταναστών σε τοπικές και διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (1 δικηγόρος, 1 ψυχολόγος, 1 κοινωνική λειτουργός, 1 υπεύθυνη προγραμμάτων στέγασης/ένταξης, 1 εργαζόμενη σε προγράμματα που αφορούν ευάλωτους πληθυσμούς⁴⁵), 1 οικονομολόγος επαγγελματίας στον τραπεζικό τομέα, 1 επαγγελματίας του real estate και Πρόεδρος του Συλλόγου Μεσιτών Αττικής-Αθηνών στην τρέχουσα περίοδο.

Η συζήτηση⁴⁶ με τους συνομιλητές έγινε ως επί το πλείστον στους χώρους εργασίας (εμπορικό τρίγωνο & περιοχή γύρω από την Αχαρνών). Λήφθηκε υπ' όψη το πεδίο της καθημερινής δραστηριότητάς τους στο κέντρο της πόλης. Η χωροθέτηση των οργανώσεων είναι συγκεντρωμένη κοντά ή εντός του κέντρου της πόλης, πιο συγκεκριμένα στις περιοχές εκατέρωθεν της Αχαρνών (Άγιος Παντελεήμονας, Βικτώρια, Αττική, και στα όρια με την Κυψέλη). Εκεί επικεντρώνει και η δραστηριότητα των εργαζομένων. Η επαγγελματική δραστηριότητα των υπόλοιπων δύο βρίσκεται εντός του εμπορικού τριγώνου της Αθήνας, στον άξονα Συντάγματος και Ομόνοιας.

Θεωρήσαμε ότι υπάρχουν συνδέσεις στους τομείς και τα ζητήματα, που θα μπορούσαν να φανούν κατά την εξέλιξη των συνεντεύξεων, ως εν δυνάμει γέφυρες διαλόγου μεταξύ των συνομιλητών. Ο τραπεζικός τομέας & η αγορά ακινήτων είναι τομείς σε διαχρονική αλληλεπίδραση μεταξύ τους, και τα βασικά τους αντικείμενα δραστηριότητας, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση και η αγορά κατοικίας, είναι συνδεδεμένες στις στρατηγικές των ντόπιων νοικοκυριών. Οι ΜΚΟ από την άλλη είναι ένας τομέας που αναπτύσσεται στην Ελλάδα από τις αρχές του 2000, αλλά έχει διογκωθεί και αλλάξει χαρακτηριστικά⁴⁷ με την πρόσφατη μεταναστευτική κρίση (2015). Θεωρήσαμε ότι αυτή η νέα κατάσταση μπορούν να συνδέσει τον λόγο των εργαζομένων σε αυτές σε ένα κοινό πλαίσιο. Αφ' ενός είναι η πρώτη φορά που αναπτύσσεται τόσο εξειδικευμένη δραστηριότητα με αντικείμενο τους ξένους πληθυσμούς στον τόπο και οι εργαζόμενοι έχουν προνομιακή πρόσβαση στην κατανόηση της παρουσίας τους εδώ. Αφ' ετέρου πολλοί νέοι άνθρωποι έχουν βρει δουλειά στον 'τρίτο' τομέα με την συγκυρία αυτή⁴⁸. Η επαγγελματική εμπειρία των περισσότερων,

45 Με αντικείμενο εργασίας στην παρούσα το GBV (gender based violence).

46 Οι συνεντεύξεις ήταν ωριαίες κατά μέσο όρο.

47 Οι τοπικές έχουν διευρύνει τον κύκλο της δραστηριότητάς τους, έχουν εξειδικεύσει τις δραστηριότητές τους, και έχουν συναρθρωθεί με την τοπική δράση των διεθνών οργανώσεων.

48 Μέσω των ΜΚΟ πολλοί, και νέοι άνθρωποι στην Αθήνα και αλλού βρήκαν δουλειά, ορισμένες φορές στο αντικείμενό τους, άλλες όχι. Οι συνομιλήτριες είναι γύρω στα 30-35 και όλες γυναίκες.

είναι εστιασμένη στα τελευταία 3-4 χρόνια.

Η επιλογή των συνομιλητών έγινε με επιπλέον κριτήρια⁴⁹, όπως το επιστημονικό υπόβαθρο, η εργασιακή εξειδίκευση, η εμπειρία στο επαγγελματικό αντικείμενο, η θέση στην ιεραρχία και οι διασυνδέσεις στον τομέα, οι οποίες αξιοποιήθηκαν επιτόπου σε κάποιες από τις συνεντεύξεις. Μας ενδιέφερε και η εικόνα για τους φορείς διαχείρισης που έχουν ως εργαζόμενοι στους τομείς.

{α} Λαμβάνουμε λοιπόν υπ' όψη ότι οι εργαζόμενοι σε μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι νέοι εργαζόμενοι και κάτοικοι της πόλης. Θέλαμε να έχουν τουλάχιστον το πεδίο δράσης τους στην περιοχή της Αθήνας, και ειδικότερα του κέντρου⁵⁰. Η θέση τους στον τομέα θεωρήθηκε κρίσιμη γιατί: (i) έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην ανθρώπινη κατάσταση, τον τρόπο που οργανώνονται και κινούνται οι μεταναστευτικές ομάδες. Συχνά «αναλαμβάνουν» οικογένειες και ευάλωτους ανθρώπους και τους παρακολουθούν σε διάρκεια χρόνου και με την βοήθεια διερμηνέων στους χώρους της καθημερινής τους διαβίωσης, βλέπουν τις σχέσεις μεταξύ τους και ακούν τις σκέψεις και τα προβλήματά τους. (ii) Εργαζόμενοι από διαφορετικές οργανώσεις και αντικείμενα έχουν γνώση, για το τι γίνεται σε συμπληρωματικούς τομείς, στα πλαίσια συνεργασίας των οργανώσεων που φτιάχνουν συνδυασμούς εξυπηρετήσεων στους κοινούς χώρους αλληλεπίδρασης με τους πληθυσμούς. (iii) Οι διασυνδέσεις τους είχαν ως αποτέλεσμα να αρθρωθούν στην πορεία οι συνεντεύξεις μεταξύ τους. Γνωρίζουν πως να περιγράψουν εποπτικά τον τρόπο που δουλεύει ο μηχανισμός «διεθνής βοήθεια- κρατικοί φορείς- τρίτος τομέας», ευρισκόμενοι χαμηλά στην ιεραρχία του πράγματος και διατηρώντας την αποκλειστικότητα της «πρώτης γραμμής». Στο μεσιτικό και τραπεζικό τομέα αναζητήθηκαν πληροφορητές με κεντρικό ρόλο, (ευρύ κύκλο ή όγκο δραστηριότητας ή εποπτική θέση στον τομέα) και μας ενδιέφερε η διαχρονική τους εμπειρία. {γ} Στην περίπτωση του τραπεζικού τομέα αξιοποιήθηκε η επαφή με οικονομολόγο του οποίου το εργασιακό αντικείμενο ειδικεύεται στα δάνεια και την πρόσβαση σε χρηματοδότηση νοικοκυριών και επιχειρήσεων, και εργάζεται σε κεντρικό τραπεζικό ίδρυμα. Λόγω της εμπειρίας του στον τομέα έχει παρακολουθήσει την διαχρονική εξέλιξη του δανεισμού από την περίοδο της «επέκτασης» και της έκθεσης των νοικοκυριών σε χρέος και έχει μια αξιόπιστη εικόνα για την τρέχουσα εξέλιξη του φαινομένου. {δ} Στην περίπτωση της αγοράς ακινήτων αναζητήθηκαν μεσιτικά γραφεία και επιχειρήσεις με έμφαση αρχικά σε αυτά που αναπτύσσουν μεγάλο κύκλο δραστηριότητας (όπως Remax). Δεν υπήρξε ανταπόκριση και απευθυνθήκαμε σε γραφεία του κέντρου επιλέγοντας να υποκαταστήσουμε το κριτήριο του όγκου δραστηριότητας με αυτό των

49 Τα οποία παίζουν ρόλο στο ότι περιορίζουν σημαντικά και τον αριθμό των συνεντεύξεων. Δεύτερος λόγος είναι και το ότι οι συνομιλητές απέφυγαν να προτείνουν συχνά άλλους συνεντευξιζόμενους από τον ίδιο χώρο εργασίας, στην περίπτωση των ΜΚΟ.

50 Δεν επιλέξαμε εργαζόμενους που μπορεί η εργασία τους να είναι στην νησιωτική χώρα (σε αποστολές) και να μην έχουν εικόνα για την εξέλιξη του φαινομένου στην πόλη. Δεν επιλέξαμε και εργαζομένους με ελεύθερη και εποχιακή συνεργασία με οργανώσεις (freelancers) επειδή θέλαμε να είναι καθημερινή η επαφή και να υπάρχει συσσωρευμένη εμπειρία και όχι αποσπασματική εικόνα.

διασυνδέσεων και αντλήσαμε από τον Σύλλογο Μεσιτών στην Αθήνα, με πληροφορητή τον πρόεδρο του συλλόγου, οποίος δραστηριοποιείται στο κέντρο και μας παρείχε δεδομένα από ένα δίκτυο άλλων επαγγελματιών στον ευρύτερο χώρο της Αθήνας.

Έγινε μια εισαγωγή κάθε φορά που έθετε τις έννοιες και τον προβληματισμό της έρευνας. Αναφέρθηκε η επισφάλεια και το ενδιαφέρον της εργασίας για το πως διαμορφώνεται η καθημερινή διαβίωση των νοικοκυριών και των ατόμων γύρω από αυτήν, ότι μελετώνται και άλλα φαινόμενα που περιγράφηκαν συνοπτικά. Ξεκινήσαμε με ερωτήσεις για το ρόλο και την συμμετοχή τους στα πεδία που εργάζονται, και εμβαθύνουμε με συμπληρωματικές ερωτήσεις. Τέτοιες ήταν: {i} Αν υπάρχουν πρακτικές που αναπτύσσουν οι ξένοι πληθυσμοί και που παρατηρούν ιδιαίτερα οι εργαζόμενοι των οργανώσεων. {ii} Οι συνθήκες εργασίας και η προοπτική των θέσεων που έχουν παραχθεί στον 'τρίτο' τομέα. {iii} Η συμμετοχή των ντόπιων νοικοκυριών, με έμφαση στα νέα, στην οικιστική κατανάλωση. {iv} Η λεπτομέρεια με την οποία εξελίσσονται οι τάσεις στην αγορά κατοικίας, αν είναι οι συναλλαγές σε κλίμακα μικρή η 'μεγάλη'. {v} Ποιες τάσεις διαμορφώνουν το έδαφος για την εξέλιξη του ζητήματος της κατοικίας, και τις στρατηγικές των ιδρυμάτων ενόψει των πλειστηριασμών. {vi} Η στάση των νέων νοικοκυριών στο δανεισμό σε σχέση με το παρελθόν. {vii} Πως τοποθετούνται οι περιοχές οργάνωσης της διαμονής των μεταναστών σε σχέση με τις τάσεις στην αγορά κατοικίας στο υπόλοιπο κέντρο.

Στην συνέχεια γίνεται η περιγραφή και τα βασικά σημεία των συνεντεύξεων, σε τρία μέρη, οργανωμένα κατά τομέα εργασίας.

i. Μη κυβερνητικές οργανώσεις

Οι περισσότερες παρατηρήσεις από όλες τις συνεντεύξεις συγκεντρώνονται στις συνθήκες διαβίωσης για τις ευάλωτες ομάδες και τους αιτούντες άσυλο που ήρθαν μετά το 2015, την επισφαλή τους θέση σε σχέση με το μέλλον και στο ζήτημα της οργάνωσης της προσωρινής διαμονής τους στα διαμερίσματα της πόλης. Ως αιτούντες άσυλο του 2015, εννοούμε αυτούς που εισήλθαν στα πλαίσια της κορύφωσης των ροών, που έχουν πρόσβαση αυτή τη στιγμή σε χρηματοοικονομική στήριξη και στέγαση⁵¹, κατά την διάρκεια εξέτασης της αίτησης ασύλου από τις ελληνικές αρχές και στα πλαίσια της διεθνούς και ευρωπαϊκής χρηματοδότησης για την διαχείριση του προσφυγικού. Οι ευάλωτοι πληθυσμοί είναι άνθρωποι με προβλήματα, ψυχικής, σωματικής υγείας, ηλικιωμένοι, εγκυμονούσες, ασυνόδευτοι κοκ., που σύμφωνα με κάποια κριτήρια

51 «ναι, είναι πολύ ασαφές αυτό' δεν είναι δηλαδή, δεν είναι καθορισμένο από τον χρηματοδότη [τι γίνεται μετά την παροχή ασύλου]. Εντελώς στον αέρα. Θέλω να το σκεφτείς αυτό τώρα. Αναφέρομαι σε πρόσφυγες οι οποίοι έχουν πρόσβαση σε cash card και σπίτι. Γιατί όλοι, το προηγούμενο προσφυγικό και το μεταναστευτικό δεν είχε καμία υποστήριξη, έτσι; Ναι, συνεχίζουν να είναι παράτυποι αρκετοί από αυτούς και δεν είχαν ποτέ καμία υποστήριξη. Αυτοί [οι αιτούντες άσυλο] έχουν τουλάχιστον κάτι που τους έχει στηρίξει τον πρώτο καιρό». (Βαγ.) . Με την παραπάνω δήλωση ξεκινά μια από τις συνεντεύξεις με εργαζόμενη σε τοπική ΜΚΟ. Η αναφορά σε 'αυτούς' είναι στους αιτούντες άσυλο του 2015.

των προγραμμάτων εξετάζονται κατά περίπτωση και εντάσσονται επίσης σε ίδια προγράμματα στέγασης με τους αιτούντες άσυλο. Μας λένε ότι «πρόβλημα» έχουν όσοι είναι στα νησιά και τα camp και ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά στις συνθήκες διαβίωσης αυτών των ομάδων από το υπόλοιπο μεταναστευτικό. Τα επιμέρους προγράμματα υποστήριξης της στέγασης υλοποιούνται στα πλαίσια του Εστία που είναι συνέχεια ενός προγράμματος της Ύπατης Αρμοστείας που είχε ξεκινήσει για την εξυπηρέτηση της προσωρινής διαμονής ατόμων που είχαν κάνει αίτηση ασύλου σε άλλη χώρα, μέχρι την μετεγκατάστασή τους. Με την λήξη των προγραμμάτων αυτών (2017) αναλαμβάνει την διαχείριση σταδιακά ο Δήμος Αθηναίων και μετονομάστηκαν ήδη από relocation σε accommodation, με το ίδιο καθεστώς.

Σε όλες τις εργαζόμενες των ΜΚΟ ζητήθηκε αρχικά να περιγράψουν τον ρόλο και την συμμετοχή τους στον μηχανισμό υποδοχής, αλλά και την όλη διαδικασία από την είσοδο στη χώρα και μέχρι την άφιξη στην Αθήνα, την διαμονή και την οργάνωση της ζωής των μεταναστών μέσα στην πόλη, όπως οι ίδιες την καταλαβαίνουν από την θέση που εργάζονται.

Η οργάνωση της βοήθειας στους μετανάστες και η δραστηριότητα των οργανώσεων χρηματοδοτείται από την ΕΕ, η οποία αναφέρεται συχνά ως «ο χρηματοδότης», και ως «partners» εννοούνται οι τοπικοί φορείς, όπως ο Δήμος Αθηναίων που συντονίζει το πρόγραμμα στέγασης Εστία στην Αθήνα. Διευθύνεται κεντρικά από την Ύπατη Αρμοστεία στην οποία λογοδοτούν οι διεθνείς και τοπικές μη κυβερνητικές οργανώσεις που επιτελούν το έργο της υποδοχής και παροχής υπηρεσιών σε μεγάλο βαθμό. Ο ρόλος του Υπουργείου δεν αναφέρεται συχνά και θεωρείται υποβαθμισμένος στα ζητήματα λήψης αποφάσεων, όπως η χωροθέτηση των κέντρων κράτησης, και επικουρικά σε ζητήματα συντονισμού, όπως ο καταμερισμός εργασίας των οργανώσεων. Αναφέρονται από ορισμένες προβλήματα στην λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με την άρθρωση αυτού του μηχανισμού⁵². Σε αυτό το πλαίσιο θίγονται και οι συνθήκες εργασίας των ίδιων των εργαζομένων, και αναφέρονται ως θέμα συνδεδεμένο με την μελλοντική εξέλιξη της κατάστασης με τους πρόσφυγες και την συνέχιση της χρηματοδότησης και παρακολούθησης του ζητήματος από τον διεθνή φορέα⁵³. Από τις νεότερες και όσες ξεκίνησαν να εργάζονται από

52 «Αυτό είναι καλή ερώτηση...[υπεύθυνος φορέας για τα camp]. Είναι ένας συνδυασμός του Υπ.Αμυνας, Μετ. Πολιτικής και φορέων. Στην Αθήνα όμως, μόνο ο Ελαιώνας είναι επίσημος. Ο Σκαρμαγκάς ας πούμε είναι άτυπο κέντρο.» (Ευ.)

«Όλα αλλάζουν οι πρακτικές κάθε τρεις και λίγο. Δεν υπάρχει κάτι στάνταρ. Έχει να κάνει με το πως λειτουργούν οι οργανώσεις. Προγράμματα για μερικούς μήνες. Τελειώνει το πρόγραμμα και μετά 'τρέχα γύρευε'. Αλλάζει το προσωπικό, η επικοινωνία μεταξύ των οργανώσεων είναι δύσκολη...Σαν να κάνεις κάτι από το μηδέν.» (Ειρ.)

53 «Οι τοπικές ξαφνικά διογκώθηκαν σε capacity. Θα ξεφουσκώσει γιατί θα κοπούν τα κονδύλια...θα γίνουν απολύσεις. Δεν έχει γίνει capacity building, και δίνονται κονδύλια χωρίς κριτήρια. Δύσκολα τώρα. Τώρα θα αναλάβει ο Δήμος, παίρνει το στεγαστικό πρόγραμμα με αναπτυξιακή εταιρία, την Εστία. Και το ίδιο και ο Μπουτάρης στην Θεσσαλονίκη.» (Β.)

το 2015 και μετά στον τομέα, εκφράζεται περισσότερο η ανησυχία⁵⁴ και για την γενικότερη κατάσταση επισφάλειας στην αγορά εργασίας και την επικράτηση της ευελιξίας αλλά και το ύψος των αμοιβών. Ο κυριότερος προβληματισμός είναι για την προοπτική αυτών των θέσεων εργασίας και όχι τόσο για τις αμοιβές ή τις συνθήκες, σε περίπτωση που κοπούν τα κονδύλια που έχουν δοθεί ως τώρα. Η ανησυχία αυτή για την λήξη του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης και παρέμβασης των «partners», δεν εκφράζεται πάντα ρητά αλλά φαίνεται μάλιστα πως στις διεθνείς οργανώσεις συζητείται περισσότερο το θέμα αυτό, ενώ οι τοπικές δεν έχουν αντίστοιχη πληροφόρηση⁵⁵.

Αναφέρθηκαν διαδρομές και οδοί της κινητικότητας των ανθρώπων, (χερσαίες και θαλάσσιες) και η άφιξη στην πόλη ως κοινή επιδίωξη των περισσότερων. Αυτή γίνεται μετά από την επιβολή γεωγραφικού περιορισμού τον Μάρτιο του 2016, με τρεις τρόπους πλέον. Με την αίτηση ασύλου, την ένταξη στις περιπτώσεις των ευάλωτων, ή άτυπα με την αποφυγή της καταγραφής και της επαφής με το σύστημα βοήθειας. Στην Αθήνα, η πρόσβαση σε στέγη γίνεται με περίπου τα ίδια κριτήρια και με προϋπόθεση την βούληση των ίδιων των ατόμων για συμμετοχή στα προγράμματα⁵⁶.

Ζητήθηκε να υποδείξουν πως οργανώνεται αυτή η προσωρινή διαμονή, σε ποιες γειτονίες στην Αθήνα συγκεντρώνονται τα διαμερίσματα, με ποια διαδικασία γίνεται η οργάνωση αυτού του προγράμματος.

Οι εργαζόμενοι που κλήθηκαν να υλοποιήσουν το πρόγραμμα της στέγασης ήρθαν αντιμέτωποι με σημαντικά ερωτήματα (όπως το πού θα βάλουν τα διαμερίσματα), εξοπλισμένοι με ασαφείς κατευθύνσεις (πχ. να τα «μοιράσουν» στον αστικό χώρο). Στην πραγματικότητα εκτιμάται ότι δεν υπήρξε μεγάλο περιθώριο επιλογής περιοχών κατοικίας, αφού επί της ουσίας η κατανομή των διαμερισμάτων στον χώρο επαφύεται στην διαθεσιμότητα των κατοικιών από τους ιδιοκτήτες και τις δυναμικές που αναπτύσσονται στην αγορά κατοικίας, όπως ακριβώς είχε γίνει με το προηγούμενο μεταναστευτικό.

Οι συγκεντρώσεις που υποδεικνύονται είναι γύρω από την Ομόνοια και τις περιοχές της Αχαρνών, Κυψέλη, Άγιος Παντελεήμονας, Βικτώρια,

54 «Υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στις συνθήκες, αναλόγως την οργάνωση... Στις διεθνείς είναι καλά τα λεφτά...Στις άλλες, όπως είναι γενικά τα πράγματα. Με σύμβαση αορίστου δουλεύω. Με όλες τις πιθανότητες απόλυσης βέβαια.» (Γ.)

55 «Είναι μια εικόνα αυτό που μου λες αλλά σε μας μέχρι στιγμής δεν υπάρχει επίσημα τέτοια πληροφόρηση.» (Βαγ., τοπική ΜΚΟ)

56 «Στην Αθήνα η στέγαση γίνεται κατά βάση σε camp και ανοιχτές δομές. Σκαρμαγκά, Μαλακάσα, Οινόφυτα και άλλο ένα. Εκεί τους χωρίζουν σε εθνικότητες. Αίτηση για μετεγκατάσταση, κάνουν αν μια εθνικότητα έχει πάνω από 75% πιθανότητα να γίνει δεκτή η αίτηση ασύλου, όπως οι Σύροι. Ή και να πάρουν χρηματοδότηση για πρόγραμμα στέγασης μέχρι να φύγουν στην Ευρώπη. Αίτηση για μετεγκατάσταση ή στέγαση μπορούν να κάνουν και οι ευάλωτες περιπτώσεις, με τον ίδιο τρόπο αλλά περιορισμένοι και κατά περίπτωση. Άλλη διαδικασία είναι το Δουβλίνο, λόγω οικογενειακής επανένωσης. Αυτές είναι οι τρεις βασικές οδοί για να φύγουν από τα camp και να βρουν προσωρινή στέγαση ή να προχωρήσουν στον προορισμό.» (Ειρ.)

Μεταξουργείο, Σεπόλια, Πατήσια.⁵⁷ Παράλληλα, αναφέρεται από όλες ότι η συγκέντρωση των διαμερισμάτων σε αυτές τις συνοικίες ξεκίνησε λόγω ενός συνδυασμού παραγόντων, ανάμεσά τους η χωροθέτηση των ΜΚΟ και η ταχύτητα υλοποίησης των προγραμμάτων, αλλά κυρίως λόγω των συνθηκών στην αγορά κατοικίας, την οικονομική ανάγκη των ντόπιων και την πολύ μεγάλη ανταπόκριση των ιδιοκτητών σε αυτές τις συνοικίες συγκεκριμένα⁵⁸. Και ότι από εκεί και πέρα απλώνεται και υπάρχει κατά τόπους «παντού», όπως αναφέρεται με σποραδικά παραδείγματα-σχόλια για 'καλές' περιοχές που κάνουν εντύπωση, όπως η Κηφισιά ή το Παλαιό Φάληρο.

Αυτά, θα έπρεπε να έχουν προβληματίσει, αν όχι τον διεθνή φορέα, τουλάχιστον τον τοπικό. Αντί για αυτό βλέπουμε κάποιους εργαζόμενοι να αναπτύσσουν μεγαλύτερο προβληματισμό για αυτά τα ζητήματα⁵⁹, από τον Δήμο Αθηναίων, ο οποίος θεωρεί ότι τα προγράμματα Εστία είναι μια καινοτομία που βοηθά να «συγχρωτιστούν οι μετανάστες με τους ντόπιους».

Στη συνέχεια συζητήθηκε τι κάνουν οι άνθρωποι αυτοί αφού έρθουν εδώ, αν θέλουν να μείνουν, ποια η προοπτική τους, και τι εννοούμε όταν λέμε προσωρινή διαμονή, για τι διάστημα διαμένουν στα διαμερίσματα αυτά.

Το διάστημα της διαμονής είναι κυμαινόμενο, και εξαρτάται από την ολοκλήρωση της νομικής διαδικασίας αλλά μας λένε ότι δίνονται, άτυπα και επίσημα, παρατάσεις στα προγράμματα που συνεχίζουν, υπό την δαμόκλειο σπάθη της λήξης ή περικοπής της χρηματοδότησης. Είναι πολύ

57 «Παντού. Πιο πολύ σε Άγιο Παντελεήμονα, Βάθη, Πατήσια, Κυψέλη. Είναι πιο φτηνά τα ενοίκια. Αλλά υπάρχει ανταπόκριση και από τα προάστια. Και ξενοδοχεία, υπάρχουν ολόκληρες δομές που νοικιάζονταν.» (Γ.)

58 «Από τους ιδιοκτήτες σχετικά υπήρχε. Παρ' όλο που υπήρχε ο φόβος και υπάρχει, αλλά και γιατί είναι και μια οργάνωση από πίσω και υπάρχουνε σχετικές εγγυήσεις για το σπίτι. Θεωρώ ότι, επειδή έτσι ξεκίνησε τελοσπάντων, ότι περισσότερο στο κέντρο γύρω από την Ομόνοια, Βικτώρια, ... Μεταξουργείο, εκεί θα είναι και τα περισσότερα διαμερίσματα. Θεωρώ-ντας κιάλας ότι όσοι είχανε [ιδιοκτήτες] εκεί διαμερίσματα δεν θα έβρισκαν τόσο εύκολα να τα νοικιάσουν πριν, οπότε ήταν μια καλή ευκαιρία να τα νοικιάσουνε μέσω των οργανώσεων... Δηλαδή ακόμα και στην Κηφισιά μπορεί να μένουνε οικογένειες προσφύγων.» (Ευτ.)

«Από τον κόσμο που νοικιάζει πάρα πολλή [ανταπόκριση]. Συνεχίζουν να παίρνουν τηλέφωνο δηλαδή και να λένε ότι έχουν σπίτια τα οποία θέλουν να νοικιάσουν. Γιατί είναι ένας σταθερός μισθός κάθε μήνα και σίγουρος ότι θα πάρεις τα λεφτά σου. Κυψέλη, Άγιος Παντελεήμονας, εδώ αυτή η περιοχή δηλαδή. Αχαρνών, Λιοσίων, πάρα πολύ...Ντάξει νομίζω ότι το κέντρο έχει να κάνει και με το που εδράζονται οι οργανώσεις. Θέλω να σου πω είναι πιο εύκολο να έχεις τα σπίτια εδώ και να ναι κοντά στο γραφείο και πολύ περισσότερο όταν στην αρχή που στηνόντανε προγράμματα σύντομα, έτσι; Έπρεπε να είσαι πιο συχνά να τους ετοιμάζεις.» (Βαγ.)

59 «Πολύ χοντρικά μπορώ να σου πω ότι γενικά έχει πάρα πολύ εδώ στο κέντρο της πόλης. Κυψέλη ας πούμε έχει πάρα πολλούς πάρα πολλά σπίτια προσφύγων, αλλά έχει και στον Πειραιά πολλά σπίτια που έχουνε νοικιαστεί τον τελευταίο καιρό, προσπαθούμε λίγο να τα διασπείρουμε σε διάφορα σημεία...» « Αλλά όπως καταλαβαίνεις ενώ από την μία σου έρχεται στο μυαλό ότι φτιάχνεις ένα γκέτο, από την άλλη οι ίδιοι προτιμούν να είναι σε περιοχές που είναι ομόφυλοί τους. Δηλαδή για τους Αφγανούς η πλατεία Βικτωρίας είναι πολύ σημαντική, είναι σημείο συνάντησης. Το ότι μένει στον Πειραιά είναι δύσκολο γι' αυτόν ότι πρέπει να παίρνει το τρένο κάθε μέρα να έρχεται.» (Βαγ.)

δύσκολο να μπει μια μέρα στο σπίτι ένας εργαζόμενος και να ανακοινώσει στους ανθρώπους αυτούς ότι «βγαίνουν στον δρόμο». Αναφέρθηκε ότι το διάστημα της προσωρινής διαμονής μπορεί να κυμαίνεται από λίγους μήνες έως 1-2 χρόνια. Στο πλαίσιο αυτό αναφέρεται ότι το θέμα της ένταξης και εργασιακής προοπτικής των ομάδων αυτών ανοίγει και είναι άρρηκτα δεμένο με την προσπάθεια προώθησης της κινητικότητας προς άλλους τόπους. Οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο προσπαθούν στο διάστημα αυτό να βρουν τρόπους να μεταναστεύσουν προς την Ευρώπη, ακόμα και χωρίς την ολοκλήρωση της διαδικασίας ασύλου. Σημαντικό είναι σε αυτό το πλαίσιο να βρίσκονται κεντρικά στην πόλη, και ειδικότερα στις συνοικίες του κέντρου που αναφέρθηκαν⁶⁰. Οι τόποι αυτοί επανέρχονται σποραδικά στον λόγο των συνομιλητριών και σε διάφορα σημεία των συνεντεύξεων καθώς περιγράφονται και άλλα θέματα γύρω από την καθημερινή ζωή. Ένας τέτοιος είναι η πλατεία Βικτωρίας. Αναφέρεται η προτίμηση των ίδιων των προσφύγων να βρίσκονται στις συνοικίες του κέντρου γύρω από την Βικτώρια, για πλήθος λόγων με βασικότερο το «να είναι κοντά στους ομόφυλους τους» και τα δίκτυα διακίνησης. Ωστόσο ρωτήσαμε αν έχουν οι ίδιοι περιθώριο επιλογής για το που θα διαμείνουν και καταλάβαμε ότι αυτό είναι πολύ περιορισμένο, «το πολύ υπάρχουν 2-3 διαμερίσματα spare..» όπως αναφέρθηκε.

Οι εργαζόμενες που εργάζονταν στα προγράμματα της στέγασης έχοντας καθημερινή επαφή με τους αιτούντες άσυλο ανέπτυξαν έναν ειδικότερο και έντονο συχνά προβληματισμό για την έλλειψη εργασίας, την απραγμία, την δεινή προοπτική, και τις επιπτώσεις της αβεβαιότητας σε σχέση με την μελλοντική εξέλιξη αυτών των ομάδων. Σχολιάζεται από τις εργαζόμενες σχετικά με την παράταση της «έκτακτης»⁶¹ ανάγκης ως ενίσχυση μιας προσωρινότητας στην παρουσία των ανθρώπων και την οργάνωση της διαμονής τους στα διαμερίσματα και τις συνοικίες όπου φιλοξενούνται. Επισημαίνεται ότι από την

60 «[Ναι, ναι], συνεχίζουν να είναι σε πολύ δεινή θέση... Πολλοί από αυτούς αφού πάρουν διαβατήριο - και τυπικά με το διαβατήριο μπορείς να ταξιδέψεις για τρεις μήνες- φεύγουνε. Είναι όλο αυτό που λέμε έχουν εγκλωβιστεί. Ε, δεν θέλουν και πολύ [να μείνουνε]. Η χώρα εδώ τους αρέσει ειδικά λένε ότι μοιάζει πολύ με την Συρία κτλ. Αλλά ο στόχος δεν είναι να φύγω από την Συρία να έρθω εδώ και να μην έχω δουλειά. Ο στόχος είναι να πάω κάπου που να μπορεί τουλάχιστον οικονομικά να ανταπεξέλθει...Ε, ναι. Να φύγουν από την Ελλάδα, ναι πάρα πολλοί φεύγουνε. Αν δεν έχει πάρει διαβατήριο, ναι υπάρχουν αρκετοί και από μας έχουνε φύγει με διακινητές. Τους οποίους βρίσκεις πάλι στο κέντρο της πόλης οπότε καταλαβαίνεις γιατί είναι σημαντικό το να μένουν εδώ τριγύρω...»(Βαγ)

61 «Έκτακτη ανάγκη δεν υπάρχει ενάμιση χρόνο τώρα. Έχει γίνει πράξη από 1-1-17 από emergency response σε accommodation. 'Humanitarian' δεν μπορούν να το πουν γιατί είμαστε ΕΕ. Εδώ που τα λέμε πέντε χρόνια τώρα δεν είναι έκτακτη ανάγκη.» (Β.)

«Όχι, εγώ επιμένω σε αυτό που σου είπα και πριν που με ρώτησες για το ..που είπαμε λίγο για τα σπίτια και πόσο θα μείνουνε και τα ενταξιακά. Ότι θεωρώ ότι φτιάχνονται, ότι κατασκευάζονται ας πούμε μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι δεν εκπαιδεύονται στο να είναι αυτόνομοι. Εκπαιδεύονται στο να εξαρτάται από κάποια ΜΚΟ ας πούμε που θα τους πιάνει από το χέρι και θα τους πηγαίνει. Κι αυτό θεωρώ πως θα είναι δύσκολο για τους ίδιους. Ναι δεν τους εκπαιδεύει στην αυτονομία.. Αυτό, ναι.Αντιμετωπίζεται ακόμα σαν να είναι έκτακτο. Και ακόμα έρχεται κόσμος από τα νησιά με αυτό το καθεστώς...Συνεχίζει έτσι.» (Βαγ.)

στιγμή που η προσωρινότητα της διαμονής αποσυνδέθηκε από την προώθηση της κινητικότητας (λήξη των προγραμμάτων μετεγκατάστασης) και όσο δεν ξεκινά η ένταξη, ο πρώτος καιρός -μαζί με τα διλήμματα, τις αντιφάσεις και τα παράδοξα- διαχέεται στο χώρο και το χρόνο της καθημερινότητας. Μαζί με αυτήν παρατείνεται και η αδράνεια των φορέων που δεν κάνουν υποδομές, υπό την συνθήκη της συνέχισης της δραστηριοποίησης των ΜΚΟ στον τομέα⁶². Ενισχύεται έτσι και η αβεβαιότητα των ανθρώπων η οποία ενσταλάζεται στις αποφάσεις, τις ιεραρχήσεις, τις συμπεριφορές, στρατηγικές και τακτικές που αναπτύσσουν και αφορούν την οργάνωση της καθημερινής ζωής⁶³ από τις πιο κομβικές (να μείνουν ή να φύγουν) ως τις πιο απλές (να πάνε τα παιδιά στο σχολείο ή να μάθουν την γλώσσα).

Σε αυτό το πλαίσιο τονίστηκε πολλές φορές ότι μέσα στην γενική εικόνα υπάρχουν πάντα κάποιοι που «θα μείνουν εδώ», οπότε και προκύπτουν ανάγκες πέρα από την προσωρινή κάλυψη των βασικών. Προκύπτουν ζητήματα οργάνωσης μιας καθημερινής ζωής και της προοπτικής της εγκατάστασης. Αλλά και στις άλλες συνεντεύξεις γίνονται ακόμα σποραδικές αναφορές για το πόσο θα προτιμούσαν οι άνθρωποι κατά τα άλλα να μείνουν, ότι το περιβάλλον τους είναι πιο οικείο, είναι πιο κοντά στις πατρίδες τους, αναφέρεται ακόμα και περίπτωση που γύρισε πίσω από την Γερμανία όπου είχε πάει, στον τόπο που ήταν 'φιλοξενούμενος' στην Ελλάδα επειδή τελικά «η ζωή είναι καλύτερη εδώ».

Μια περαιτέρω ερώτηση ήταν τι πρακτικές, συμπεριφορές και ιδιαιτερότητες παρατηρούν οι εργαζόμενες να αναπτύσσουν οι προσωρινά διαμένοντες κατά την συνδιαλλαγή τους με τα ζητήματα που προκύπτουν στο διάστημα αυτό.

Σε αυτό το κλίμα προέκυψαν νύξεις και αναφορές σε πρακτικές, συμπεριφορές, στάσεις και τακτικές που αναπτύσσονται στα πλαίσια αυτής της προσωρινής διαμονής, και τα οποία οι συνομιλήτριες έθιγαν κρατώντας μια αμφίθυμη στάση. Αποτελούν παρατηρήσεις και σχόλια που γίνονται «κατά τόπους», και διαφοροποιούνται με βάση την εμπειρία αλλά και την εκτίμηση κάθε εργαζόμενης. Πολλές φορές αναφέρονται ως λεπτά θέματα , χαρακτηρίζεται ως «ότι είναι αναγκαστικό» να συμβαίνουν ή δεν σχολιάζονται καθόλου.

Τέτοιες αναφορές αφορούν σε πρακτικές σχετικά διαδεδομένες που κινούνται στα όρια της επίσημης διαδικασίας (νομότυπα ή και παράτυπα), σε επισφαλείς τακτικές που επιστρατεύονται για την άμεση πρόσβαση σε

62 «εδώ η Α' Αθηνών έχει πρόβλημα...το Υπουργείο δεν θεωρεί ότι πρέπει να φτιάξει κι άλλες τάξεις σου λέει να πάρεις τα σπίτια και να τα πας σε άλλη περιοχή...κατάλαβες ; ..'όχι έχει όντως γεμίσει, δηλαδή είναι κάποια σχολεία που δεν έχουνε χώρο, όχι δεν θα βάλω ένα παιδί ακόμα, δεν έχω καρέκλα να βάλω ένα παιδί ακόμα». (Βαγ.)

προστασία και στέγαση σε αυτά τα προγράμματα⁶³ αλλά και την προώθηση της κινητικότητας. Νύξεις γίνονται και για τα κίνητρα και τους τρόπους χρήσης των δικαιωμάτων, αγαθών και της χρηματοδότησης που ανιχνεύονται σποραδικά ανάμεσα στις ομάδες⁶⁴. Αφήνεται να εννοηθεί για παράδειγμα ότι ειδικότερα για όσους δεν είναι μέσα σε διαμερίσματα αλλά σε κέντρα κράτησης υπάρχει μεγάλη ανασφάλεια και εξελίσσονται σκιώδεις δραστηριότητες, όπως trafficking, εκδιδόμενες γυναίκες και υπονοείται συχνά ότι η πρόσβαση σε αυτά τα προγράμματα είναι ένα 'προνόμιο' των αιτούντων άσυλο σε σχέση τόσο με τους υπόλοιπους μετανάστες, με τους παλαιότερους πρόσφυγες αλλά και από μεγάλα κομμάτια του πρόσφατου πληθυσμού που δεν εντάσσεται στα κριτήρια των προγραμμάτων⁶⁵.

Οι ερωτήσεις αυτές προσπάθησαν να επεκταθούν και στην σχέση των ομάδων με την πόλη και τους ντόπιους, που έγινε με συμπληρωματικές ερωτήσεις αλλά οι συνομιλητές φαινόταν να θεωρούν ότι πέρα από τα δίκτυα διακίνησης, τις κοινωνικές δικτυώσεις και την επιδιωκόμενη σχέση με τις κοινότητες των ομόφυλών τους, δεν αναπτύσσεται κάποια ιδιαίτερη δραστηριότητα αυθόρμητης κοινωνικοποίησης και επαφής με τους ντόπιους πληθυσμούς. Σημαντικό είναι ότι ο όποιος προβληματισμός αναπτύχθηκε από όλες τις συνεντεύξεις για τις ανθρώπινες και κοινωνικές σχέσεις δεν εστίασε καθόλου σε ζητήματα πολιτισμικών, εθνοτικών διαφορών κτλ. Αναφέρεται αντί αυτού ότι «πρέπει να καταλάβουμε ότι προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά περιβάλλοντα». Δίνεται προτεραιότητα σε άλλα ζητήματα που αφορούν στην προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής αυτονομίας, (με πιο χαρακτηριστική την έμφαση στο ζήτημα της γλώσσας και του σχολείου ως ένα πρώτο «βήμα» προς την κοινωνική αυτονομία). Το θέμα της γεινίασης επίσης δεν σχολιάστηκε ιδιαίτερα εκτός από μια συνέντευξη όπου επισημαίνεται

63 «Για αυτό και βλέπεις ότι πολλές φορές οι άνθρωποι δημιουργούν ευαλωτότητα. Βλέπεις ας πούμε πάρα πολλές εγκυμοσύνες γιατί όταν η άλλη είναι... εγκυμονεί θεωρείται ευάλωτη και μπορεί να έρθει στην [πόλη/ενδοχώρα]... να έχει άρση γεωγραφικού περιορισμού και να φύγει από το νησί και να έρθει στην κεντρική Ελλάδα. Αλλά και άλλα πράγματα, τα οποία, προσπαθούν να δημιουργήσουν μια ευαλωτότητα... θέλω να σου πω είναι αναγκαστικό. Κι άμα το σκεφτείς είναι πολύ τραγικό το ότι αναγκάζεις τους ανθρώπους συνεχώς να προσποούνται μια ευαλωτότητα για να πετύχουν υπηρεσίες και εξυπηρέτηση.» (Βαγ.), «Επίσης οι άνθρωποι προσπαθούν να δείξουν ότι είναι ευάλωτοι. Πχ. Γυναίκες έμεναν έγκυες. Γίνεται γενικά μια σχετική κατάχρηση στην κατηγορία των ευάλωτων πληθυσμών.» (Ειρ.)

64 «Κοίτα να σου πω, σε μερικές περιπτώσεις συναντάς και ανθρώπους που το εκμεταλλεύονται αυτό. Δηλαδή με ένα τρόπο βολεύονται κιόλας στο ότι θα αφεθώ κάπου να με φροντίσουν. Έτσι; και δεν προσπαθούνε και λίγο μόνοι τους σε αυτή την αυτονομία...Υπάρχει και αυτή η διάσταση να έχουμε στο μυαλό μας. Και κυκλοφορούνε και φήμες ότι θα πας εκεί, στην άλλη χώρα, ποια θα 'ναι αυτή και θα σε φροντίσουνε και θα πάνε όπου χρειάζεται, και δω δηλαδή που γίνονται αυτά που σου λέω, πολλές φορές μας λένε, ναι, αλλά στην Γερμανία είναι ακόμα καλύτερα, έτσι, δεν κάνεις τίποτα μόνος, σε παίρνουνε σε πηγαίνουν εκεί σου φέρνουνε τις πάνες του παιδιού στο σπίτι και ξέρεις, μετά λες οκ...» (Β.)

65 «Άμα είσαι νέος, άντρας και μόνος, τίποτα.. Δεν έχεις καμία προστασία». (Ειρ.), αλλά και σε άλλη συνέντευξη είναι χαρακτηριστική αναφορά ότι, «Υπήρχε και περίπτωση όπως εκείνη της κοπέλας που ήταν θύμα ομαδικού βιασμού, στην Πράξις που δεν το έλεγε και δεν μπορούσε να περάσει στους ευάλωτους...» (Γ.)

ότι είναι και έτσι και αλλιώς, ότι υπάρχει μεν αλληλεγγύη αλλά και τριβές στις οποίες δεν μπορεί κανείς να υποθέσει τα κίνητρα⁶⁶.

Εν τέλει αν και υπάρχουν παρατηρήσεις που αναφέρονται και στο ευρύτερο μεταναστευτικό ή σε χώρους διαμονής εκτός του ιστού της πόλης, (άτυπα camp), οι πιο πολλές αναπτύσσονται γύρω από τους προσωρινά διαμένοντες στα διαμερίσματα των αστικών συνοικιών του κέντρου, τα πιο πολλά από τα οποία βρίσκονται σε περιοχές γύρω από την Αχαρνών και την Ομόνοια. Γύρω από την στέγασή τους αναπτύχθηκε προβληματισμός για το παρόν, και το μέλλον αυτών των ανθρώπων, αναδείχθηκαν λεπτά ζητήματα, περιστατικά από την καθημερινότητα και έντονος προβληματισμός για την μεταχείριση των ομάδων αυτών ως 'προσωρινών' μέσα στην πόλη από τους κεντρικούς φορείς. Οι παρατηρήσεις κατά τόπους επεκτάθηκαν και στις σχέσεις με τα γηγενή νοικοκυριά, αλλά και τον τρόπο που οργανώνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι την διαμονή και την καθημερινότητά τους. Καταλαβαίνουμε ότι οι αιτούντες άσυλο και οι 'ευάλωτοι' είναι μια μικρή μειοψηφία με σχετικά ομοιογενή εθνοτικά χαρακτηριστικά -κυρίως Αφγανοί και Σύριοι), που αρχίζουν να διαπραγματεύονται τα ζητήματα της δουλειάς, της προοπτικής και της οργάνωσης της καθημερινότητας σε μια κατάσταση προσωρινότητας. Σε αυτήν την μειοψηφία, βλέπουμε μια ομάδα ανθρώπων που έχουν ζητήσει να μείνουν εδώ υπό το καθεστώς του πρόσφυγα, αποκτώντας τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τα ντόπια νοικοκυριά. Ότι οι άνθρωποι αυτοί αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίστηκαν οι «υπό μετεγκατάσταση» πληθυσμοί, άνθρωποι που ήταν δηλαδή διερχόμενοι προς άλλες χώρες. Συγκεντρώνονται στις πόλεις όπου η διαμονή τους οργανώνεται συνήθως στις υποβαθμισμένες συνοικίες της. Η γνώση μας για αυτούς περιορίζεται στην προσωρινή διαμονή τους για κάποιους μήνες ή χρόνο και μετά δεν ξέρουμε τι κάνουν. Καταλαβαίνουμε ότι οι σημαντικές αποφάσεις στα πλαίσια της υλοποίησης των προγραμμάτων μετατίθενται επί του πεδίου και παίρνονται με βάση αυτό που είναι άμεσα εφικτό και όχι απαραίτητα επιθυμητό από τους εργαζομένους ή τους δικαιούχους, κι ότι αυτό ως πρακτική δεν είναι περιορισμένο στο συγκεκριμένο πρόγραμμα στέγασης⁶⁷.

66 «...είναι λίγο δύσκολο να βρεις την διαχωριστική γραμμή αν κατά πόσο το κίνητρο είναι ρατσιστικό ή κατά πόσο το κίνητρο είναι ότι...μου 'χει χαλάσει η ηρεμία μου ας πούμε γιατί ξαφνικά μένει μια πολυμελής οικογένεια πάνω από μένα και τα παιδιά έχουν μάθει αλλιώς και φωνάζουνε όλη μέρα ενώ τα δικά μας τα 'χουμε μαντρωμένα...εε οπότε πραγματικά δεν ξέρω...αυτό μπορεί να τύχει σε διάφορες περιοχές, έτσι; και το καλό και το κακό ταυτόχρονα.» (Βαγ.)

67 Αναφέρεται ότι και εκτός των προγραμμάτων Εστία, συμβαίνει το ίδιο, με βασικό κριτήριο των κεντρικών φορέων την οικονομική διαφάνεια. «Δηλαδή αν υπάρχουν οργανώσεις που κάνουν το ίδιο. Θα πρέπει να αποδείξει κάθε μία ότι κάνει κάτι διαφορετικό από την άλλη και μετά γίνεται σε επίπεδο camp. Γίνονται συντονιστικές συναντήσεις, δηλαδή εγώ έρχομαι και θα κάνω αυτά τα πράγματα και συ κάνεις αυτά τα άλλα...Και επίσης από τους χρηματοδότες γίνεται αυτό...αν δουν ότι η Ελένη, η οργάνωσή της θέλει να κάνει το ίδιο με την οργάνωση της Βασιλικής δε θα δώσει χρήματα και στις δύο, θα αποφασίσει με κάποια κριτήρια.» (Ευτ.)

ii. αγορά κατοικίας

Η συζήτηση με τον μεσίτη για την αγορά κατοικίας ξεκίνησε ζητώντας πληροφόρηση για την κινητικότητα στα ακίνητα που φαίνεται από τα στοιχεία των μεταβιβάσεων (2011-2015) των Δ.Ο.Υ. να αναπτύσσεται στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας, και ζητήθηκε από τον συνομιλητή να εστιάσει στο ζήτημα της κατοικίας.

Η συζήτηση προχώρησε με μια επισήμανση που έκανε ο συνομιλητής από την αρχή με δική του πρωτοβουλία σχετικά με την σημαντική διαφορά μεταξύ ενδιαφέροντος και πραγματικής δραστηριότητας, πραγματικών στοιχείων και 'τάσεων'. Εξήγησε πως, παρά την εικόνα αυτή της ανατίμησης, οι τάσεις δεν αντανakλούν πάντα την πραγματική εικόνα της αγοράς. Χαρακτηριστικά ανέφερε πως αν, σε κανονικές συνθήκες ο λόγος ενδιαφέροντος και αγοραπωλησίας είναι «1 προς 10, ή 1 προς 5, ας πούμε, αυτή τη στιγμή είναι ένα προς άπειρο...». Αυτό έστρεψε την συζήτηση στον παράγοντα συγκυρία, που μπορεί να αλλάξει τελείως τα δεδομένα, αναφέροντας ως βασικότερο τον ρόλο της απελευθέρωσης των πλειστηριασμών και την στάση που θα κρατήσουν τα τραπεζικά ιδρύματα με τα υπερχρεωμένα σπίτια.

«Από τα τέλη του '16 και ύστερα υπάρχουν αύξηση στις πωλήσεις, στο κέντρο. Η τάση είναι ότι εντείνεται. Ένα κομμάτι όμως μεταφράζεται σε μεταβιβάσεις στην πραγματικότητα. Το '12, '13 ήταν τα χειρότερα χρόνια. Είναι μια διετία τώρα που δείχνει ότι κάτι κινείται με μικρά βήματα. Είναι εξαιρετικά εύθραυστο. Αν γίνουν οι πλειστηριασμοί θα πάμε σε επίπεδα χαμηλότερα του '13. Θα εξαλείψει κάθε ζήτηση γιατί θα περιμένουν όλοι τους πλειστηριασμούς...Υπάρχει πρόβλημα στην 'πραγματική' αγορά.»

Ζητήσαμε να εστιάσει σε περιοχές του κέντρου αλλά η εικόνα ήταν διάχυτη. Αναφέρθηκαν περιοχές όπως « ιστορικό κέντρο, Κουκάκι, Θησείο, Κολωνάκι, Εξάρχεια, Παγκράτι...» χωρίς διάκριση κάποιου δρόμου ή σημείου ενδιαφέροντος.

Αναπτύχθηκαν ερωτήσεις για το πως η 'κινητικότητα' αυτή μπορεί να επηρεάσει την πρόσβαση σε κατοικία των ντόπιων νοικοκυριών, αφού εξηγήθηκε ότι η κινητικότητα αυτή αφορά κυρίως μεταβιβάσεις σε ξένους αγοραστές οι οποίοι αποτελούν την μεγαλύτερη μερίδα του αγοραστικού ενδιαφέροντος. Ρωτήσαμε και για την παρουσία των νέων ατόμων στην αγορά κατοικίας.

Παρατήρησα ότι ο συνομιλητής ενημέρωνε αλλά δεν έπαιρνε σαφή θέση, σχετικά με την προοπτική εξέλιξης υποθέσεων που μπορούν να γίνουν σε αυτό

το πλαίσιο⁶⁸. Η παρατήρηση κρατήθηκε στο ότι η αύξηση των τιμών στα πλαίσια αυτής της κινητικότητας δεν φαίνεται να ακολουθεί τα εισοδήματά τους, και ότι η έξαρση φαινομένων σχετικών με την τουριστικοποίηση της πόλης δημιουργεί ήδη προβλήματα σε ενοικιαστές σε περιοχές του κέντρου. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ότι αν συνεχιστεί αυτή η κινητικότητα η αγορά δεν θα καθοριστεί από τον μέσο μισθό, θα γίνει «αγορά 'Λονδίνου'». Σε αυτό το πλαίσιο επισημαίνεται και η πλήρης απουσία ενδιαφέροντος από νέα νοικοκυριά για αγορά ή και ενοικίαση σπιτιού, λόγω των δυσκολιών πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Η κλίμακα των συναλλαγών πάντως φαίνεται να είναι μικρή, με την έννοια ότι αφορά σε μικρά ακίνητα, ελεύθερες συναλλαγές με ιδιοκτήτες και όχι απαραίτητα στα πλαίσια ενός φαινομένου που κινείται από φορέα ή μεγάλη επιχείρηση⁶⁹.

Ρωτήσαμε και για το πως εξελίσσονται οι διαφοροποιήσεις αυτές στην περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα, όπου είχαν αναφερθεί οι συγκεντρώσεις των αιτούντων άσυλο.

Η απάντηση ήταν σύντομη και χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις. Εκεί, είναι «άλλος κόσμος» μας είπε εννοώντας ότι είναι εκτός αυτής της εικόνας που μας περιγράφει, τόσο αυτή όσο και άλλες γειτονικές περιοχές όπως τα Σεπόλια, όπου είναι αμφίβολα τα πράγματα ως προς την εξέλιξη των τάσεων της αγοράς. Ενδιαφέρον έχει ότι μαζί με τον Άγιο Παντελεήμονα εννοήθηκαν ένα ευρύτερο σύνολο συνοικιών ως περιοχές «λαϊκού» χαρακτήρα ο οποίος συμβαδίζει με χαμηλές αξίες στην αγορά κατοικίας⁷⁰.

Αναφέρθηκε και το θέμα της αναζήτησης στοιχείων και εικόνας από τους φορείς. Ζητήθηκαν τρόποι που μπορεί κανείς να αναζητήσει δεδομένα για την κατοικία ή πως εκτιμάται η κατάσταση από τους εμπλεκόμενους, δεδομένης της δυσκολίας που είχα συναντήσει στην αρχική διερεύνηση.

Οι παράγοντες που θολώνουν την ορατότητα για να είναι «πραγματικά»

68 «Έννοι αγοράζουν. Όχι μόνο άνθρωποι με golden visa, αλλά και ελεύθερα, και πιο μικρά ακίνητα, [άνθρωποι] που δεν είναι μόνιμη η κατοικία τους εδώ. Για σκοπούς...και εκμετάλλευσης. Έλκονται.. υπήρχε το παράδοξο ότι τα προάστια ήταν πιο ακριβά παλιά. [Τώρα] υπάρχει αντίστροφη πορεία ανατίμησης του κέντρου λόγω ενδιαφέροντος που θα φέρει ανατίμηση. Αλλά όχι τόσο οικιστικό, επενδυτικό και τουριστικό...»

«Λίγοι Έλληνες [αγοράζουν]. Όσοι είναι μεγαλύτερης ηλικίας που 'κρατάνε'... [οι νέοι;]...δεν υπάρχει κανένα ενδιαφέρον [ούτε για μισθώσεις;] Ούτε...Οι νέοι έχουν άλλες προτεραιότητες... είναι απασχολημένοι με το να μπουν στην εργασία.»

«[Η αγορά ενοικιάσεων] δεν είχαν τόσο πρόβλημα, απλά έπεσαν οι τιμές. Αλλά όχι τόσο... Με το Airbnb τους πετάνε και έξω [για να νοικιάσουν σε τουρίστες]. Έχει συμβεί σε φίλο μου...»
«Στο Κουκάκι, Θησείο. Αλλά και στους Αμπελοκήπους ανεβαίνει τώρα.»

69 Μεγάλες κινήσεις θεωρήθηκε ότι συμβαίνουν αλλά είναι «εξεζητημένες». «Υπάρχουν και μεμονωμένοι επενδυτές, εταιρίες δηλαδή. Αλλά δεν είναι ο κύριος όγκος. Ζητάνε δηλαδή και ολόκληρα κτίρια, για αλλαγές χρήσης, αλλά αυτά είναι εξεζητημένα πράγματα. Πολύ ζήτηση υπάρχει και για ξενοδοχεία στο ιστορικό κέντρο. Κτίρια που τους κάνουν αλλαγή χρήσης.»

70 «Οι χαμηλές τιμές είναι στις λαϊκές συνοικίες. Θα αργήσει να πάρει ενδιαφέρον εκεί είναι 'αμφίβολα' τα πράγματα.... ».

τα στοιχεία και να είναι «αξιόπιστο αυτό που θα σου πω», όπως αναφέρθηκε, είναι η γενικότερη απορρύθμιση αλλά και η -διαχρονική- δυσκολία να εκτιμηθεί η αγορά. Αναφέρθηκε ότι τα «πραγματικά» στοιχεία δεν προκύπτουν από τον αριθμό των συναλλαγών. Ότι δεν είναι σκόπιμη η αναζήτηση στοιχείων στις Δ.Ο.Υ., αφού υπάρχουν διαχρονικά αποκλίσεις στα συμβόλαια από την πραγματικότητα. Και, σχολιάστηκε με αυτή την ευκαιρία το θέμα της προσαρμογής των αντικειμενικών αξιών⁷¹ και της βιαστικής προσπάθειας εκτίμησής τους από το σώμα ορκωτών εκτιμητών του Υπουργείου, λέγοντας πως «δεν γίνονται εκτιμήσεις σε 20 μέρες...».

Εν συντομία, η συζήτηση γύρισε γύρω από την περιγραφή ενός υπερ-διαφοροποιημένου τοπίου στην αγορά κατοικίας στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, όπου εξελίσσονται ποικίλες τάσεις σε ένα πλαίσιο πάντως ελλειμματικής ζήτησης, και μεγάλης προσφοράς από τα ντόπια νοικοκυριά. Από αυτές τις τάσεις δόθηκε πιο πολύ έμφαση σε μια εικόνα «ανατίμησης» του κέντρου, που δεν ακολουθείται από τα προάστια κατά περίεργο τρόπο και δεδομένου ότι η προσφορά είναι παντού μεγάλη, και στην αγορά τουριστικών μισθώσεων που απλώνεται στις συνοικίες του κέντρου κυρίως γύρω από την Ακρόπολη. Ότι όλα αυτά όμως είναι πολύ ρευστά, ανά πάση μπορεί να ανατραπούν, και ότι το πρόβλημα παραμένει στην πραγματική αγορά. Καταλάβαμε ότι είναι απροσδιόριστο το πως αυτή η πραγματική δραστηριότητα και οι σχέσεις που την κινούν προσεγγίζεται με μεγέθη, στοιχεία ή σχέσεις, ενώ επιβεβαιώθηκε ότι οι επίσημοι και τοπικοί φορείς δεν πλησιάζουν στην πραγματική εικόνα της κατοικίας.

iii. δανεισμός

Η συζήτηση με τον πληροφορητή από τον τραπεζικό χώρο είχε αρκετές ομοιότητες με την εξέλιξη της προηγούμενης για την αγορά κατοικίας. Ζητήσαμε να εστιάσει το πρόβλημα στον χώρο της πόλης ή τα νοικοκυριά με ιδιαίτερο πρόβλημα και να μας δώσει μια εικόνα για το προς τα που αυτό εκτείνεται και με βάση ποια δεδομένα.

Είχαμε την εικόνα μιας διάχυσης του προβλήματος, του δανεισμού και του χρέους και καταλαβαίνουμε ότι [το πρόβλημα είναι..] ..«παντού». Εννοώντας, όχι μόνο στον γεωγραφικό χώρο αλλά, σε μικρά και μεγάλα ακίνητα, αξίες, περιοχές, νοικοκυριά και εισοδήματα. Μια δεύτερη ομοιότητα ήταν η συγκρατημένη περιγραφή των πολλών υποθέσεων που γίνονται γύρω από την υπόθεση των ακινήτων, και των πλειστηριασμών. Η συζήτηση δηλαδή για την μελλοντική έκβαση του ζητήματος της κατοικίας ήταν μια σύντομη, περιεκτική και παραθετική αναφορά σχετικά με τα πολλά ζητήματα που εμπλέκονται στο θέμα του χρέους, τον τρόπο με τον οποίο οι στρατηγικές των ιδρυμάτων είναι σε δυναμική σχέση με τις τάσεις, τις μεταβολές και τα φαινόμενα που εκδηλώνονται στην αγορά κατοικίας, το κοινωνικό ζήτημα της στέγασης και του προβλήματος που θα δημιουργηθεί προοδευτικά αφού όπως είπε σε αυτή

71 Δόθηκαν και στοιχεία που είχε στην διάθεσή του που δίνουν ένα στίγμα της πτώσης των 'πραγματικών' αξιών, βλ. παρ VI, διαγ.3

την φάση, «δεν τις ενδιαφέρει τις τράπεζες το μικρό αστικό διαμέρισμα και τα low wealth νοικοκυριά. Σταδιακά μόνο θα φτάσουν εκεί.» Αλλά, όλα αυτά φάνηκε να τα θεωρεί υποθέσεις αβέβαιες και εκκρεμείς, αφού αναφέρεται εν κατακλείδι ότι «όλα θα εξαρτηθούν από το πως θα είναι η οικονομία την ώρα του 'deal'»⁷². Η σημαντική παρατήρηση επί της ουσίας είναι ότι «θα υπάρξει πρόβλημα με τα σπίτια, ή θα βρεθεί μια εναλλακτική...για να εξασφαλιστεί η στέγαση», και όλα αυτά με μια «ελπίδα για recovery της οικονομίας».

Ρωτήσαμε για τα νοικοκυριά των 'αβέβαιων' ανοιγμάτων. Ποια είναι, πως και αν διολισθαίνουν σε αδυναμία και τα εισοδηματικά ή ηλικιακά τους χαρακτηριστικά.

Σημειώθηκε ότι υπάρχει στροφή του ενδιαφέροντος στα «αβέβαια» ανοίγματα ή αλλιώς καθυστερούμενα δάνεια από τα ιδρύματα αλλά δεν δόθηκαν συγκεκριμένες πληροφορίες για το ποια είναι αυτά τα νοικοκυριά και το κοινωνικό ή ηλικιακό τους στάτους. Αυτά πάντως έχουν αρχίσει να προσμετρώνται από το 2014, μετά από οδηγία της ΕΚΤ στα εγχώρια ιδρύματα. Αφορούν σε δανειολήπτες που δεν αποπληρώνουν συστηματικά τα δάνειά τους και σε νοικοκυριά με «διαθέσιμα» εισοδήματα. Δόθηκε μια εικόνα κάπως αινιγματική, στην οποία οι κακοπληρωτές και οι αναποφάσιστοι που περιμένουν αποτελούν το 43,75% των καθυστερούμενων στεγαστικών⁷³. Και ότι από την άλλη «πληρώνουν μόνο όσοι δεν τους έχει αγγίξει η κρίση...», μας είπε. Σχολιάστηκαν πιο έντονα οι κακοπληρωτές ως «επαναστάτες» και ομάδες που εκμεταλλεύονται την ανοχή και το μορατόριουμ των πλειστηριασμών στα πλαίσια της γενικευμένης επισφάλειας. Ωστόσο, όπως μας είπε τα αβέβαια ανοίγματα δεν αφορούν μόνο στους λεγόμενους στρατηγικούς κακοπληρωτές, αλλά και σε «αναποφάσιστους» οι οποίοι είναι περισσότεροι («20% over των στρατηγικών»), όπως και σε άλλες ομάδες με ασαφή χαρακτηριστικά, παρατηρήσεις που υποδεικνύουν ότι το πρόβλημα ρευστότητας των νοικοκυριών είναι σύνθετο και έχει ξεφύγει από τα 'χαμηλά εισοδήματα' και την αδυναμία αποπληρωμής.

Αυτό επέκτεινε την συζήτηση σχετικά με τις στρατηγικές των νοικοκυριών διαχρονικά, από αυτές της αποπληρωμής σε αυτές της πρόσβασης σε χρηματοδότηση.

Δεδομένης της ελλειμματικής πρόσβασης των νοικοκυριών στην τρέχουσα κατάσταση σχολιάστηκε η πρόσβαση σε χρηματοδότηση σε σχέση με την λεγόμενη περίοδο 'επέκτασης' του δανεισμού. Αυτή περιγράφηκε ως μια περίοδος σαθρής ανάπτυξης δραστηριότητας στον στεγαστικό και χρηματοοικονομικό

72 «Μέσα στο 2018 θα γίνει η εξέλιξη με τα ακίνητα. Θα πέσουν κι άλλο οι τιμές; Είναι το ερώτημα. Σχετικά με την αγορά ακινήτων σε δεύτερη φάση θα ασχοληθούν οι τράπεζες. Θα κάνουν 'κουβάδες' ακινήτων με χαρακτηριστικά. Πχ. αυτά που είναι στον τάδε νομό, αυτά που είναι 150 τ.μ., ή αυτά που είναι τουριστικά (airbnb). Εξαρτάται από το πότε οι τράπεζες θα αποφασίσουν και με τι τρόπο θα πουληθούν. Σε ομάδες; ένα ένα; Ποια στρατηγική και πως θα είναι η οικονομία.»

73 Πληροφορία που δόθηκε κατά εκτίμηση του πληροφορητή και με βάση την πρόσβαση σε στοιχεία λόγω της θέσης του.

τομέα. Αναφέρεται ότι το boom στεγαστικής πίστης έγινε κυρίως το 2004-2009⁷⁴, με μεγάλους ρυθμούς «ανάπτυξης» που στηρίζονταν στην «κατανάλωση», τα κρατικά προβλήματα, και την φοροαποφυγή ένα μεγάλο κομμάτι της οποίας πήγαινε σε 'επενδύσεις' ακινήτων. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο γίνεται μια επισήμανση για μια βαθιά μεταβολή του ντόπιου νοικοκυριού που περιγράφεται συνολικά ως αλλαγή του τρόπου οργάνωσης της καθημερινής ζωής, της ιεράρχησης των αναγκών, των προτεραιοτήτων, της μακροπρόθεσμης στρατηγικής και συγκρότησης στόχων και της αντίληψης του συναλλάσσεσθαι⁷⁵. Φτάνοντας στο σήμερα, αναφέρεται πως και αυτό έχει αλλάξει σημαντικά όσον αφορά στα νέα νοικοκυριά και την στάση τους απέναντι στον δανεισμό, τα οποία είναι «πολύ προσεκτικά στο δανεισμό και πολύ πιο συντηρητικά.»

Επί της ουσίας η συζήτηση με τον συνομιλητή παρέκαμψε την σημερινή εικόνα του χρέους ως προς τις σημαντικές παρατηρήσεις (αυτές που ο συνομιλητής έδωσε έμφαση δηλαδή). Το πρόβλημα είναι «παντού» και δεν προσδιορίζεται στο χώρο με βάση τις περιγραφές του συνομιλητή, αλλά έχει προχωρήσει πάντως μέσα από διαχρονικές μεταβολές στο «ντόπιο νοικοκυριό», οι οποίες φτιάχνουν σήμερα ένα ανακατεμένο τοπίο από αβέβαια νοικοκυριά, με πολλές διαφοροποιήσεις, ασαφή κίνητρα, χαρακτηριστικά και επιδιώξεις, που είναι αλληλεξαρτώμενα ως προς την έκβαση των ζητημάτων. Ένα σημαντικό που καταλάβαμε είναι ότι η παράταση και η άδηλη έκβαση του όλου ζητήματος του χρέους, φαίνεται πως θα κάνει χειρότερη με την πάροδο του χρόνου την θέση στην οποία θα βρεθούν τα νοικοκυριά των μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων, που αντιμετώπιζουν προβλήματα αποπληρωμής, όταν θα γίνει το deal.

Πορίσματα της ερευνητικής διαδρομής & αξιολόγηση της προσέγγισης

Στο σημείο αυτό αναπτύσσεται προβληματισμός σχετικά με το εάν και πως τα στοιχεία που αντλήθηκαν και η προσέγγιση που ακολουθήθηκε συγκροτούνται σε μία ή περισσότερες όψεις της Αθήνας μέσα από τις δυναμικές των ζητημάτων που εξετάστηκαν. Γίνεται μια σειρά παρατηρήσεων προς την κατεύθυνση της συνάρθρωσής τους σε ένα επιμέρους παράδειγμα και μία όψη του πεδίου.

Η έρευνα ανέδειξε δύο απεικονίσεις με απόκλιση τέτοια που φάνηκε πως δεν υπάρχει τρόπος κατ' αρχάς να συμβαδίσουν σε κοινά επίπεδα εμβάθυνσης τα στοιχεία των καταγραφών με την πληροφορία από τις συνεντεύξεις. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι δεν υπάρχει τρόπος να εστιάσει κανείς ακολουθώντας μόνο ποσοτικά στοιχεία, δεδομένα και καταγραφές των φορέων, κεντρικών και

74 Περίοδος όπου υπάρχουν κενά στα επίσημα στοιχεία.

75 «Έφευγα από το προφίλ του 'συνεπούς' νοικοκυριού...Ανθρώπων, που ήταν να, κάπως όπως η γενιά των γονιών σας... Αυτού που πρώτη προτεραιότητα είναι οι υποχρεώσεις, να σπουδάσει τα παιδιά., ...και δεύτερη το ευ ζειν...μια άλλη αίσθηση αντίληψης της ευθύνης. Αυτό βέβαια είναι και ένας φαύλος κύκλος. [γιατί..] 'Δεν πληρώνω' σε κράτος που δεν προσφέρει παροχές.»

τοπικών, για το που εξελίσσονται τα ζητήματα. Ενώ αν εστιάσει, αυτό γίνεται εμπειρικά και διαφεύγουν οι επιμέρους πληροφορίες για τους ανθρώπους που είναι απαραίτητες για την κατανόησή τους ως 'όψεις της Αθήνας'.

Δύο είναι οι τρόποι που δεν μπορεί κανείς να εστιάσει στο χώρο από τους φορείς διαχείρισης των ζητημάτων. Είτε είναι τελείως αποσπασματική η πληροφορία είτε αποδίδεται η αρμοδιότητά τους ως μια 'γεωγραφική περίμετρος' στα όρια της περιφέρειας. Είτε λοιπόν πρέπει κανείς να επιδοθεί σε εξαντλητική έρευνα σε έκταση και χρόνο για να βρει που εξελίσσονται μεταβολές σε όρους και συνθήκες διαβίωσης, είτε δεν μπορεί να εμβαθύνει μέσα από συγκεντρωτικά στοιχεία όπου αυτές ανιχνεύονται. Αυτό είναι εικόνα που προκύπτει κυρίως από τα διοικητικά όρια, την διάχυση/συγκέντρωση της αρμοδιότητας των φορέων, τοπικών και κεντρικών, αλλά και της διάσπασης των αρμοδιοτήτων ανάμεσά τους⁷⁶. Το ζήτημα της κατοικίας είναι χαρακτηριστικό. Εμπλέκονται σε αυτό οι τοπικές εφορίες, δικαστήρια, το κεντρικό Υπουργείο, και ένας διεθνής φορέας. Η περίπτωση του Ειρηνοδικείου είναι επίσης χαρακτηριστική, σε σχέση με το θέμα της περιοχής αρμοδιότητας και την χωρική λεπτομέρεια των καταγραφών. Ως το κατώτατο όργανο μικρών αστικών υποθέσεων που έχει αναλάβει την εκδίκαση των υποθέσεων των στεγαστικών χρεών, και σύμφωνα με τον ιστότοπο του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών η 'περιοχή αρμοδιότητας' του Ειρηνοδικείου Αθήνας: «Δήμοι - Περιοχές: Αθηναίων, Αγίας Βαρβάρας, Αγίου Δημητρίου, Αιγάλεω, Αλίμου, Αργυρούπολης, Ασπροπύργου, Βούλας, Βουλιαγμένης, Βύρωνα, Γαλασίου, Γλυφάδας, Δάφνης, Ελληνικού, Ζωγράφου, Ηλιούπολης, Καισαριανής, Μοσχάτου, Παλαιού Φαλήρου, Υμηττού, Χαϊδαρίου και Νέας Μάκρης.»

Αν οι καταγραφές αποτελούν και αυτές εικόνα για τον τρόπο που σκέφτονται και αντιμετωπίζουν οι φορείς τα ζητήματα και τον χώρο, αυτή είναι πολύ μακριά από την οπτική και τις υποθέσεις αυτής της εργασίας. Υπάρχει ασυμμετρία και αποσπασματικότητα στα στοιχεία, χρονικά κενά στην ροή των στοιχείων, με αποτέλεσμα για πολλές διαδικασίες να μην υπάρχει διαχρονική εικόνα. Είναι πληροφορία όχι καλά εστιασμένη στα σημαντικά για τον τόπο ζητήματα, με προτίμηση για «γενική πληροφορία» που υποδεικνύει ότι είναι περισσότερα αυτά που δεν γνωρίζουμε από αυτά τα οποία γνωρίζουμε, και ότι έχουμε στηρίξει πολλές υποθέσεις σε πράγματα που δεν κατανοούμε. Υπάρχει έλλειμμα σε χωρικά δεδομένα, τα κυριότερα έχουν περάσει σε καθεστώτα προστασίας ευαίσθητων δεδομένων, διαχειριζόμενα από φορείς εκτός του πυρήνα του δημοσίου κρατικού μηχανισμού (ΤτΕ, και Ύπατη Αρμοστεία), και τα πιο πολλά στοιχεία, είναι σε επίπεδο επικράτειας με γεωγραφικές περιμέτρους για την Αθήνα.

Η εστίαση σε τοπικό επίπεδο διαπιστώνουμε ότι προκύπτει σε ένα σημείο

76 Η διευρυμένη χρήση καθεστώτων προστασίας για τα ευαίσθητα δεδομένα είναι άλλο ένα φράγμα πρόσβασης σε πληροφορία, που αφορά τόσο τα χρεωμένα όσο και τους μετανάστες, και είναι καινούριο ζήτημα, κατανοητό σε ένα βαθμό, αλλά εδώ το σχόλιο αφορά στο ότι δεν φαίνεται να ενδιαφέρει τους φορείς να έχουν μια εικόνα ή να αποδώσουν με κάποιο τρόπο την πραγματικότητα.

όπου συγκεντρώνονται οι περισσότερες παρατηρήσεις, από διαφορετικές όμως πηγές πληροφόρησης και φάσεις διερεύνησης. Η έρευνα εστίασε στην περιοχή εκατέρωθεν της οδού Αχαρνών με δύο τρόπους. Κατ' αρχάς εξετάζοντας την ελλειμματική παρουσία των νέων γηγενών ατόμων διαχρονικά στον χώρο της πόλης. Δευτερευόντως η ίδια περιοχή προσεγγίστηκε και στις συνεντεύξεις περισσότερο αυτές των εργαζομένων των ΜΚΟ, για την στέγαση των μεταναστών και σχολιάστηκε και σε αυτήν για την αγορά κατοικίας με το μεσιτικό γραφείο. Ως περιοχή που έχει τεθεί εκτός κινητικότητας της αγοράς, έγινε πιο σαφής. Όταν συζητάμε για ανάπτυξη δραστηριότητας ξανά, για το πότε μπορεί να ανακάμψει ή και την οργάνωση της διαμονής των αιτούντων άσυλο, επιστρέφει η ρευστότητα στα όρια και αρχίζει να μπλέκεται με άλλες γειτνιάζουσες συνοικίες και γίνονται «αμφίβολες» οι οριοθετήσεις. Η επιλογή άλλωστε και των 30 απογραφικών τομέων που έγινε στην διερεύνηση των απογραφικών δεδομένων είναι βασισμένη σε μια εμπειρική αντίληψη της κατάστασης που εξελίσσεται στην ευρύτερη περιοχή, και που δεν θα μπορούσε να έχει κάνει κάποιος που δεν την γνωρίζει. Από την άλλη, στις συνεντεύξεις των εργαζομένων των ΜΚΟ εκφράστηκε προβληματισμός, για την ευθυγράμμιση αυτή της σημερινής εξέλιξης με την διαχρονική εικόνα, δηλαδή των συγκεντρώσεων των διαμερισμάτων προσωρινής διαμονής που υποδείχθηκαν στις γνωστές συνοικίες της Αχαρνών. Δεν μπορούν βέβαια να μας πουν πως η διαχρονική 'τοπική συνθήκη' στην Αχαρνών και την Βικτώρια σχετίζεται άμεσα με τον προβληματισμό που ρητά εκφράστηκε για το μέλλον των δικαιούχων αυτής της διαμονής.

Γνωρίζοντας εμπειρικά ότι ο Άγιος Παντελεήμονας, η Βικτώρια, η Λιοσίων και οι γειτνιάζουσες, είναι συνοικίες όπου συγκεντρώνονται διαχρονικά μεταναστευτικοί πληθυσμοί, πιστεύουμε πως η συρρίκνωση των νέων ντόπιων πληθυσμών αποτελεί παρατήρηση για την διαχρονική σχέση γηγενών και ξένων στην περιοχή, αλλά και στον βαθμό που είναι διαγενεακή αντανάκλα ως δυναμική και τον ευρύτερο αστικό χώρο. Η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να προχωρήσει αν και, διαφοροποιείται στον τόπο αυτό με τρόπο που μοιάζει πιο συνεπής με την εμπειρία της επιλεκτικής υποβάθμισής του, τις διαφοροποιήσεις του ίδιου του μεταναστευτικού φαινομένου (σε πριν και μετά τις μεικτές ροές) και τις τρέχουσες συγκεντρώσεις του στις γειτονίες της Αθήνας. Αν η διερεύνηση αυτή βρίσκει πάντως ότι η οργάνωση της διαμονής των μεταναστών γίνεται διαχρονικά σε τόπους κατοικίας που οι ντόπιοι δεν βλέπουν την μελλοντική τους προοπτική, αυτό είναι μια ατελής όψη που εγείρει ερωτηματικά για τον συγκεκριμένο τόπο, όσο και για την σχέση γηγενών και ξένων ευρύτερα. Θεωρούμε ότι η έλλειψη άλλων εμπειρικών δεδομένων και η γενίκευση στην ποιότητα της πληροφορίας (πχ. η υπηκοότητα) σχετικά τόσο με τους νέους ντόπιους όσο και τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς δεν επιτρέπει από την απλή παρουσία των ατόμων στο χώρο να καταλάβουμε εάν αυτά τα ευρήματα είναι όψεις διαφορετικών διαδικασιών που εξελίσσονται σε διαφορετικούς τόπους, ή μία που εμβαθύνει σε χωρικά επίπεδα, ώστε να πούμε και με τι υποθέσεις μπορεί να σχετίζονται. Σημαντική είναι η διαπίστωση ελλείμματος γνώσης ειδικότερα για τους πληθυσμούς των μεικτών ροών, παρουσία που είναι αισθητή στην τελευταία απογραφή, γεγονός που σημαίνει ότι σήμερα μετρά ήδη σχεδόν μία δεκαετία στην περιοχή αυτή, ενώ η γνώση μας για το φαινόμενο παραμένει πολύ

περιορισμένη. Σήμερα εκεί μαθαίνουμε ,από τις αφηγήσεις των εργαζομένων σε ΜΚΟ, πως οργανώνεται η διαμονή ενός μέρους αυτού του πληθυσμού. Είναι μια σημαντική πηγή πληροφορίας, καθ' ότι και αποκλειστική, ωστόσο υπάρχει εκ των πραγμάτων ασυμμετρία στην ποιότητα της πληροφορίας, μεταξύ απογραφικών δεδομένων και αφηγήσεων. Δεν παύουν όμως να είναι ως ένα σύνολο παρατηρήσεων, μια επισήμανση γύρω από μεταβολές, που εστιάζουν σε ένα τόπο, αναπτύσσουν προβληματισμό πάνω σε μια σχέση, αυτή της διαμονής γηγενών και ξένων, και έχουν ένα βάθος στον χρόνο.

Από τις υπόλοιπες συνεντεύξεις καταλάβαμε επίσης ότι το 'νοικοκυριό' και η 'πραγματική' οικονομία κινούν τα πράγματα στα ζητήματα τόσο διαχρονικά όσο και σήμερα. Η Αθήνα, το 'κέντρο' ή η τοπική συνθήκη μέσα σε αυτές τις αφηγήσεις προκύπτει ως μια ρευστή και εμπειρικά προσδιοριζόμενη έννοια. Φαίνεται πως στον βαθμό που η σχέση του νοικοκυριού με το χρήμα, το εισόδημα αλλά και η πολυδιάστατη σχέση του με την κατοικία ως στέγαση, πηγή εισοδήματος, υλική αυτονομία, είναι αδιερεύνητα και ατεκμηρίωτα, αυτά είναι μη προσεγγίσιμα και δυσνόητα τόσο ως χωρική λεπτομέρεια, 'τοπική συνθήκη' όσο και ως γενική εικόνα. Χαρακτηριστική είναι η διαπίστωση ότι η κατακερματισμένη πληροφορία που έχουν οι φορείς δεν είναι καν αξιόπιστη για να προσεγγίσει κανείς την αγορά κατοικίας, στον βαθμό που δεν δίνονται από τις συναλλαγές τα πραγματικά στοιχεία στους φορείς, και που αυτό είναι μια διαχρονική πρακτική. Το ότι η ανασφάλεια του νοικοκυριού είναι «παντού» είναι μια αμφίσημη απάντηση, σε αυτό το πλαίσιο, αφού δεν φαίνονται να μπορούν να εκτιμηθούν οι επιμέρους διαβαθμίσεις της που μπορεί να κάνουν επί του πρακτέου όμως την διαφορά στην εξέλιξη του ζητήματος. Ρευστά είναι και τα όρια της ανθρώπινης δραστηριότητας που εστιάζει στο ντόπιο νοικοκυριό' αυτά του «ιστορικού κέντρου» όπου εντοπίζεται η κινητικότητα στην αγορά, αφού εκτείνεται με διαφοροποιήσεις και σε τριγύρω συνοικίες. Δεν μας δίνεται ούτε ένας δρόμος ή σημείο ενδιαφέροντος, παρά μόνο 'περιοχές' εμπειρικά προσδιορισμένες. Κουκάκι, Αμπελόκηποι, Παγκράτι, «γύρω από την Ακρόπολη». Αν η κινητικότητα είναι 'εύθραυστη', το τοπίο των συναλλαγών υπερδιαφοροποιημένο, και το τοπίο του χρέους αινιγματικό και μπερδεμένο αυτό μάλλον σημαίνει ότι η εμπειρική γνώση για το 'ντόπιο νοικοκυριό' είναι πολύ περιορισμένη στην πραγματικότητα, και μάλιστα φαίνεται ότι είναι και σε ένα βαθμό θέμα που περιβάλλεται από διάφορους περιορισμούς, ειδικά στην περίπτωση του δανεισμού, και δεν είναι ανοιχτό στην συζήτηση. Ενώ ήταν χαρακτηριστικά λιγότερο άμεση και η ανησυχία που εκφράστηκε για την μελλοντική προοπτική, τις προκλήσεις της ευελιξίας, της ελαστικής διαβίωσης των νέων ντόπιων νοικοκυριών, συμπεριλαμβανομένων των δεύτερης γενιάς ατόμων και της μελλοντικής σχέσης τους με τους νέους μετανάστες.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η εικόνα από τους φορείς και τις καταγραφές τους είναι πολύ κακή για έναν τόπο που αναπτύσσεται με μεγάλη χωρική λεπτομέρεια. Τα κενά που διαπιστώθηκαν αποτελούν ωστόσο εστία προβληματισμού, για τον λανθάνοντα τρόπο που εξελίσσονται τα τοπικά ζητήματα. Γιατί, ακόμα και αν δεν κατανοούμε τις όψεις των μετασχηματισμών και τους βλέπουμε κυρίως εκ των υστέρων και μέσα από τις επιπτώσεις τους, δεν σημαίνει ότι οι διαδικασίες που τους κινούν δεν παραμένουν ενεργές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το

χρέος, όπου η διαχρονική και τρέχουσα εικόνα είναι πιο πλήρης όσον αφορά στην ζημιά και όχι στο ενεργό μέρος της διαδικασίας, που είναι ο δανεισμός και το έλλειμμα χρηματοδότησης των νοικοκυριών. Αυτό περιορίζει την εικόνα για το μέγεθος και την φύση του προβλήματος, αφήνοντάς το ενεργό⁷⁷. Η πρόσφατη δε, εντατικοποίηση της στατιστικής επεξεργασίας δεδομένων, στα πλαίσια και της αρχής της διαφάνειας και των ανοιχτών δεδομένων⁷⁸ έρχεται αργά και δεν πρόκειται για δεδομένα που φωτίζουν την τρέχουσα κατάσταση αλλά για πληροφορία που συνεχίζει να είναι σε μορφή που αμβλύνει τα τρέχοντα ελλείμματα και τις προβληματικές. Καταλάβαμε ότι στο πλαίσιο αυτό, και πολλές άλλες σημαντικές τρέχουσες εμπειρικές υποθέσεις είναι ατεκμηρίωτες (ο διερχομός των μεταναστών, το brain drain, η κυκλική μετανάστευση, η ανάμειξη). Αν δηλαδή μια πρώτη παρατήρηση είναι μια 'φλατ' απεικόνιση του χώρου σε σχέση με τον ρευστό, δυναμικό συνδυασμό ανθρώπων, πόρων και δραστηριότητας που περιγράφηκε στις συνεντεύξεις, μια δεύτερη αφορά στο ότι η έλλειψη διαχρονικής εικόνας, κριτηρίων και χωρικής απεικόνισης είναι συνδεδεμένες σε ένα κύκλο, ασάφειας και διαρροής πληροφορίας, που δεν βοηθά στην ανάπτυξη κριτηρίων για την κατανόηση των όψεων των φαινομένων.

Αν αυτό το έλλειμμα γνώσης δεν βοηθά να έχουμε δική μας εικόνα για ευρύτερα φαινόμενα, μήπως εκτείνεται και σε πολύ βασικά πράγματα όπως η παρουσία και οι συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων στον τόπο; Μήπως δηλαδή αυτό είναι ένα έλλειμμα γνώσης βαθύτερο; Και αν δεν βοηθά στην κατανόηση των όψεων των φαινομένων, μήπως δεν βοηθά και στην λήψη αποφάσεων για τα ζητήματα που εξελίσσονται μέσα από αυτά; Η έλλειψη κριτηρίων επίσης οδηγεί στην χρήση γενικής πληροφορίας. Η γενική πληροφορία όμως έχει με την σειρά της ενσωματωμένα κριτήρια για το πως πρέπει να γίνεται η συζήτηση για τα θέματα αυτά. Από που μας έρχονται αυτά τα κριτήρια και πως θα έπρεπε να κάνουμε την συζήτηση;

Λέμε λοιπόν, πως η στατιστική περιορίζει την εικόνα για τα πράγματα και πως αυτή η εικόνα έχει μια επιρροή στον τρόπο που σκεφτόμαστε για αυτά. Οι πληροφορητές παρείχαν και αυτοί σε ένα βαθμό γενική πληροφορία. Αλλά, έσπευσαν συχνά να επισημάνουν το πρόβλημα της αξιολόγησής της, αντιπαραθέτοντάς την συχνά με 'υποκειμενικές' τους οπτικές και 'στιγμιότυπα' και αποφεύγοντας σαφείς θέσεις και οριοθετήσεις των προβλημάτων σε μια «περιοχή», συχνά προς χάριν αξιοπιστίας της πληροφόρησης. Αυτά έδωσαν να καταλάβουμε ότι οι όψεις της επισφάλειας κάτω από αυτή την γενική εικόνα προχωρούν με συνεχείς διαφοροποιήσεις κι ότι συγκροτούνται γύρω από μια σειρά από διλήμματα, αντιφάσεις, και προβληματικές που προκύπτουν

77 Ενεργό έλλειμμα που στην πραγματικότητα απλώνεται και στις καθημερινές συναλλαγές, τις σχέσεις και την καθημερινή διαβίωση.

78 Έχουμε πολλά πληροφοριακά συστήματα και βάσεις δεδομένων που δεν υπήρχαν πριν. Το σύστημα Εργάνη, το σύστημα Αθηνά, το Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων της στατιστικής υπηρεσίας, το σύστημα για τις μεταβιβάσεις στην αγορά ακινήτων του Υπουργείου Οικονομικών.

καθώς η οργάνωση της καθημερινής ζωής έρχεται αντιμέτωπη με την κάλυψη αναγκών, την συγκρότηση μελλοντικών στόχων και την οργάνωση της διαμονής/διαβίωσης. Αυτές είναι άκρες διερεύνησης που οδηγούν στα σημαντικά ζητήματα και τις δυναμικές τους συνδέσεις: την δουλειά, την κοινωνική οργάνωση [σχέσεις και συναλλαγές], την ιεράρχηση αναγκών, το υπόβαθρο, και τον τρόπο ζωής. Αν ακόμα, απέφυγαν να πάρουν σαφή θέση σχετικά με τρέχουσες υποθέσεις και την έκβασή τους, μια κοινή παρατήρηση⁷⁹ ήταν ωστόσο ότι η άδηλη αυτή έκβασή των ζητημάτων κάνει δυσκολότερη την θέση των ανθρώπων που είναι ήδη κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτοι, καθώς τα πράγματα κυλάνε όλα μαζί και 'ανακατεμένα'.

Μήπως ακολουθώντας τον προβληματισμό αυτό να δούμε τρόπους που η έλλειψη γνώσης συγκροτεί ένα 'εσωτερικό' υπόβαθρο που καθιστά τον τόπο και τους ανθρώπους ευάλωτους σε «εξωτερικούς» παράγοντες, στην συγκυρία, και επιτρέπει σε διεθνείς φορείς, σε άλλους τόπους ή και σε κεντρικούς εγχώριους φορείς να ασκούν πολιτική εξ' αποστάσεως;

Ο παραπάνω προβληματισμός μεγαλώνει την ιδέα της εργασίας και ενισχύει την θέση ότι τα ζητήματα από τα οποία ξεκινήσαμε είναι δυναμικά συνδεδεμένα, ότι οι συνδέσεις τους δεν φαίνονται από γενικές περιγραφές και ότι οι προεκτάσεις τους χάνονται στο βάθος των ανθρώπινων ενεργειών και της καθημερινότητας. Θεωρούμε ότι για να αναπτυχθεί ο προβληματισμός πρέπει να παραμείνουμε στην κατεύθυνση που έχει βάλει η ερευνητική διαδρομή, αυτή της εμβάθυνσης και να επικεντρώσουμε στην πληροφορία που έχει περισσότερο βάθος και ισχύ, ως προς τις ανθρώπινες πρακτικές και την ερμηνεία τους, δηλαδή τις επιμέρους οπτικές, τα στιγμιότυπα και τις συνδυαστικές παρατηρήσεις των αφηγητών. Προτιμήθηκε ως εκ τούτου η περιγραφή μιας «όψης της Αθήνας» εστιάζοντας στο σημείο που συγκεντρώνει τις περισσότερες παρατηρήσεις και σε ένα επιμέρους παράδειγμα που να τις συγκροτεί αναδεικνύοντας τις δυναμικές που αναπτύσσονται ανάμεσα στα ζητήματα. Η περιγραφή μιας όψης του πεδίου της έρευνας γίνεται χρησιμοποιώντας την οργάνωση της διαμονής των νέων μεταναστών στην περιοχή εκατέρωθεν της Αχαρνών σαν κύριο παράδειγμα, συγκροτώντας πάνω σε αυτό θραύσματα πληροφορίας που έχουμε για την οργάνωση της διαμονής γηγενών και ξένων από τα απογραφικά δεδομένα μαζί και πιο αποσπασματικά στοιχεία από τις συνεντεύξεις και τα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα της τρέχουσας περιόδου.

Θα αφήσουμε να φανεί πόσο μπερδεμένα είναι τα όρια στον χώρο- τον κοινωνικό, τον οικονομικό, τον γεωγραφικό. Ο χώρος στην όψη αυτή είναι ρευστός και η περιοχή δεν είναι μια αυστηρή οριοθέτηση, αλλά προκύπτει μέσα από την συνάρθρωση των στοιχείων. Συζητείται δηλαδή, ως '30 απογραφικοί τομείς στα όρια των οδών Λιοσίων, Αγ. Μελετίου, 3ης Σεπτεμβρίου, Μάρνη'. Ως οδοί, πλατείες, σημεία αναφοράς και συνοικίες (Άγιος Παντελεήμονας, Βικτώρια, Αχαρνών) είναι τόπος που αποτελεί συχνή και επανερχόμενη αναφορά στις αφηγήσεις των εργαζομένων, ενώ προκύπτει και ως πεδίο της δραστηριότητας

79 Των εργαζομένων με τους μετανάστες αλλά και με τον δανεισμό των νοικοκυριών.

τους και χώρος συγκέντρωσης τοπικών γραφείων ΜΚΟ για το μεταναστευτικό.

Επιλέγοντας να εμπιστευθούμε το πεδίο των συνεντεύξεων, ο προβληματισμός οργανώνεται σε επίπεδα αξιολόγησης της πληροφορίας. Κρατάμε σε δεύτερο επίπεδο τον προβληματισμό για τις καταγραφές και αρθρώνουμε περαιτέρω την πληροφορία από τις συνεντεύξεις σε επίπεδα προοδευτικής εμβάθυνσης. Σε κάθε επίπεδο συγκεντρώνονται, κάτω από συνδυαστικές παρατηρήσεις, βασικές έννοιες με τις οποίες προσεγγίζουμε την σχέση των ανθρώπων με τον χώρο και αναπτύσσονται μέσα από ένα νήμα διερεύνησης.

Αυτό μας κάνει να προχωρήσουμε προς την προσέγγιση των υποθέσεων της εργασίας εξειδικεύοντας τις σε τρεις άξονες προβληματισμού: Την σχέση των ανθρώπων με τον χώρο, την σχέση μεταξύ τους, το βάθος των ελλειμμάτων και την σχέση τους με την επισφάλεια της διαβίωσης. Αυτό είναι μια επιλογή, η οποία καθόρισε επί της ουσίας την πορεία, την φύση και την συμβολή της εργασίας στην προσέγγιση των ερωτημάτων. Εδώ εξελίσσεται και η ιδέα της εργασίας σε μια εννοιολογική διαδρομή, που ξεκινά από ένα παράδειγμα μέσα στο παράδειγμα της Αθήνας, και ξεδιπλώνεται σε επίπεδα προβληματισμού, όπου αναδεικνύονται τα κρίσιμα ζητήματα, οι δυναμικές τους, το βάθος των μετασχηματισμών και τρόποι προσέγγισης των αρχικών υποθέσεων. Αυτό το κάνουμε εξετάζοντας διαδοχικά κρίσιμες έννοιες (κάλυψη αναγκών, μελλοντική προοπτική, συνθήκη διαβίωσης) μέσα από τις δυναμικές της επισφάλειας και την βοήθεια του πεδίου, συμβάλλοντας παράλληλα στην διαμόρφωση ενός εννοιολογικού πλαισίου που να μας βοηθά να σκεφτόμαστε καλύτερα για αυτά τα ζητήματα.

Οργάνωση της διαμονής- γηγενών και ξένων, «γύρω από την Αχαρνών»

Θα χρησιμοποιηθεί λοιπόν το μεταναστευτικό σαν κύριο παράδειγμα για να παρουσιάσουμε ένα μέρος από τα στοιχεία. Ο λόγος για τον οποίο επιλέγεται το μεταναστευτικό ως 'κρίσιμο' παράδειγμα της ερευνητικής διαδρομής είναι πως αναδεικνύει τις υποθέσεις της έρευνας μέσα από την δυναμική της επισφάλειας.

Πρώτη σκέψη σχετικά με την εξειδίκευση των αρχικών υποθέσεων, είναι πως το μεταναστευτικό είναι συναρθρωμένο με τον τόπο εξ' υποθέσεως λόγω της γενικευμένης απουσίας μελλοντικής προοπτικής τόσο για ντόπια νοικοκυριά, πολύ περισσότερο για νέους μετανάστες. Ενώ είναι, ως «ροή»⁸⁰, εξωγενής, ως παρουσία στον χώρο δεν μπορεί να ιδωθεί παρά μέσα στα τοπικά πλαίσια. Στον ελληνικό χώρο η επισφάλεια της προοπτικής των μεταναστών συναρθρώνεται

80 Η ροή είναι γενικότερα κάπως α-χωρική έννοια. Την χρησιμοποιεί ο Bauman περιγράφοντας επί της ουσίας την κάμψη των σταθερών πλαισίων της ζωής (εργασία, κοινότητα, σχέσεις, χώρος και χρόνος κ.α.) (Bauman, 2012)

από την αρχή με την αβεβαιότητα της εγκατάστασης⁸¹ και προτάσσουν οι ίδιοι την ανάγκη για διαρκή κινητικότητα. Αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο⁸² στις σύγχρονες μεταναστευτικές ροές, γιατί μας βοηθά να βλέπουμε ότι η επισφάλεια γίνεται εφιαλτήριο κινητικότητας, παράλληλα με συνθήκες βίαιου εκτοπισμού από τις χώρες προέλευσης. Στο βαθμό δε, που κάποιοι άνθρωποι δένονται με τον τόπο ή παραμένουν, βλέπουμε να οργανώνεται η προσωρινή τους διαμονή εδώ και η ζωή τους αποκτά την διάρκεια μιας καθημερινότητας, δεν μπορούμε καθόλου να θεωρήσουμε ότι το φαινόμενο διέρχεται ή απλώς χρωματίζεται από την επισφάλεια του τόπου. Κατά τόπους, πιστεύουμε πως συναρθρώνεται εντελώς με την καθημερινότητά του, τους χώρους της και τις διαδικασίες που εξελίσσονται στο φάσμα της. Αν η διαμονή είναι το πολυδιάστατο πεδίο δραστηριοποίησης και χρήσης του χώρου στον καθημερινό χρόνο, πρέπει να υποθέτουμε ότι στην διάρκεια αυτή προκύπτουν όλα τα ζητήματα που τέθηκαν στο πεδίο, η συγκρότηση μελλοντικών στόχων, η κάλυψη αναγκών και η οργάνωση της διαμονής, ως ανοιχτά θέματα που οι άνθρωποι τα διαπραγματεύονται καθημερινά μέσα στους χώρους της πόλης, του σπιτιού, του συναλλάσσεσθαι. Στις ενέργειές τους αυτές μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια στοιχειώδη ενεργό στάση ανάμεσα σε ένα σύνολο στρατηγικών, τακτικών και στάσεων που αναδεικνύουν τις δυναμικές των χώρων που μοιράζονται με τα ντόπια νοικοκυριά.

Δεύτερη υπολανθάνουσα σκέψη είναι ότι αυτό συμβαίνει υποδοριώς κάτω από μια επιφάνεια με άγνωστο βάθος και μέσα από τις δυναμικές της επισφάλειας. Στον λόγο των συνομιλητών διαμορφώνεται πράγματι ένας λόγος σε στρώσεις, που διαφοροποιείται από το γενικό σε ειδικά στιγμιότυπα. Σε αυτά περιγράφονται σκέψεις, κίνητρα, επιδιώξεις και περιστατικά του πεδίου που είναι πιο κοντά στην πραγματική εικόνα, την κατάσταση των ανθρώπων και την συγκρότηση των στρατηγικών τους, και ανακατεύονται καμιά φορά με 'νύξεις' για ακόμα πιο αθέατες πλευρές των φαινομένων. Θεωρούμε πως αυτά αναδεικνύουν καλύτερα τις δυναμικές της επισφάλειας με τις οποίες οι άνθρωποι συνδιαλέγονται στην πραγματικότητα τα ζητήματα που μας ενδιαφέρουν και δίνουν εκλάμπεις των χώρων στους οποίους αυτές αναπτύσσονται. Θα

81 Οι «υπό μετακίνηση» πληθυσμοί θεωρούνται και ευρύτερα (στον ευρωπαϊκό χώρο) κύριο παράδειγμα για την μελέτη της επισφάλειας. Οι λόγοι για αυτό αφορούν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά της κινητικότητας των σύγχρονων μεικτών ροών, που είναι διαρκής, και που σύμφωνα με παρατηρήσεις όμως πίσω από αυτήν λανθάνει ένα πρόβλημα άρνησης της εγκατάστασης που αναδύεται από και στον ευρωπαϊκό χώρο. (Standing, 2011). Ο πρώτος λόγος λοιπόν αφορά στην προοπτική των ίδιων αυτών των ανθρώπων. Ο δεύτερος αφορά στο ότι η προοπτική των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν ενδεχόμενο εγκατάστασης που είναι οι πρόσφυγες, εν προκειμένω στην Ελλάδα, στηρίζεται στην δημογραφική δομή τους (στην Ελλάδα είναι άνθρωποι κατά πλειοψηφία νέοι ενήλικες σε παραγωγική ηλικία (73,445 στην ηλικιακή ομάδα 18-34 ετών, σύμφωνα με την Υπηρεσία Ασύλου) και την σχέση έλξης τους με τον αστικό χώρο. Που σημαίνει ότι θα συν-διαμορφώσουν τις μελλοντικές εξελίξεις στον τόπο που θα εγκατασταθούν, και ότι θα είναι σημαντική η παρουσία τους στην πόλη.

82 Είναι κρίσιμο να καταλαβαίνουμε γενικότερα ότι η είσοδος στην Ευρώπη είναι σε μεγάλο βαθμό επιλογή και για μια καλύτερη ζωή και η ενδεχόμενη διάψευσή της θα δημιουργήσει τεράστια κοινωνικά και πολιτικά αδιέξοδα.

αρθρώσουμε λοιπόν την πληροφορία που μας έδωσαν σε επίπεδα, ξεκινώντας από μια γενική εικόνα, και προχωρώντας εις βάθος, όπου και θα περιορίζεται η «εικόνα» και το εύρος της πληροφορίας, αλλά θα γίνεται πιο συγκεκριμένη. Αυτό θα μας βοηθήσει να κάνουμε διαπιστώσεις και παρατηρήσεις πιο κρίσιμες για την ανάπτυξη των χρήσιμων εννοιών που μπορεί να διευρύνουν τον τρόπο να σκεφτόμαστε και τα αρχικά ερωτήματα.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, και συνήθως στην αρχή των συνεντεύξεων, οι αφηγητές μας έδωσαν μια γενική εικόνα. Αυτή αφορά στις οδούς που ακολουθούν οι μετανάστες στον χώρο, τους τρόπους πρόσβασης σε πόρους, αγαθά και υπηρεσίες, την λειτουργία του μηχανισμού υποδοχής, και μια εικόνα για την προοπτική της παραμονής τους εδώ, που βασίζεται εν πολλοίς στην επιτακτικότητα της ανάγκης τους για προώθηση της κινητικότητας.

Η γενική εικόνα για την κατανομή των πόρων, των υπηρεσιών και των παροχών που αποτελούν τα είδη πρώτης ανάγκης για τους υπό μετακίνηση πληθυσμούς, στον χώρο είναι ότι η συγκέντρωση και κατανομή τους, γίνεται κατά τόπους και μέσα από τους κόμβους και τις αρθρώσεις ενός πολυεπίπεδου πλέγματος υπηρεσιών που απλώνεται στον χώρο. Σε αυτό το πλαίσιο η αίτηση ασύλου, και η διαμονή στην πόλη, και ο συνδυασμός τους είναι σημαντικότεροι πόροι, στο βαθμό που σημαίνουν: τον απεγκλωβισμό από την νησιωτική χώρα, προσφέρουν μια αίσθηση 'μονιμότητας' (ότι δεν θα τεθούν υπό κράτηση), εγγύτητα με τους τόπους που συγκεντρώνονται ευκαιρίες και δυνατότητες μετακίνησης (στις κεντρικές συνοικίες της πόλης), αλλά και καλύτερη πρόσβαση στα προγράμματα της διεθνούς βοήθειας. Η πόλη δηλαδή είναι μια σημαντική άρθρωση αυτού του πλέγματος. Μέρος της εικόνας που αφορά την προοπτική της παρουσίας των ανθρώπων στον χώρο της είναι ότι και εκεί υπάρχει έντονη τάση για προώθηση της κινητικότητας και ότι οι περισσότεροι «θα φύγουν»⁸³.

Από αυτή την πληροφορία αποκομίζει κανείς μια γενική εντύπωση του φαινομένου, που δεν απέχει και πολύ από την κυρία απεικόνισή του από τους φορείς, τους θεσμούς και τα στοιχεία που μπορεί κανείς να αναζητήσει και να βρει. Αυτό που μπορούμε όμως να παρατηρήσουμε είναι ότι σε αυτήν υπολανθάνει ένα γενικό έλλειμα, με πολλές προεκτάσεις. Έλλειμα που αφορά σε πρώτη φάση την επίγνωση ως προς τα πραγματικά μεγέθη και διαστάσεις, τους αριθμούς, την έκταση, τις συγκεντρώσεις και τους τρόπους εξέλιξης του μεταναστευτικού φαινομένου στον τόπο. Αυτό εκτείνεται απαραίτητα και σε ένα έλλειμα κατά την γνώμη μου ως προς την κατανόηση των προβλημάτων, των τρόπων διαβίωσης, του εύρους και του βάθους της ανασφάλειας της καθημερινής πραγματικότητας στην οποία εξελίσσεται το μεταναστευτικό στο μεγαλύτερο μέρος του. Κατ' επέκταση έλλειμα, ως προς την ενδεχόμενη σχέση τους με τον χώρο, την πόλη, την καθημερινή της ζωή και τους κατοίκους της και τους τρόπους με τους οποίους πιθανόν αυτό το έλλειμα να συνδιαμορφώνει ήδη την μελλοντική της εξέλιξη.

83 Πολλοί δεν καταγράφονται για να ενισχύσουν τις δυνατότητες μετακίνησης, πληροφορία που μας έδωσαν εργαζόμενες σε συνεντεύξεις.

Επί της ουσίας το μεταναστευτικό γίνεται κυρίως αντιληπτό από το εύρος και την έκταση αυτού του ελλείμματος. Αυτό φαίνεται αν λάβουμε υπ' όψη τα μεγέθη των ροών⁸⁴ («αφίξεων») και την θολή εικόνα που έχουμε για την συνθήκη της παρουσίας τους εδώ, η οποία μάλιστα περιορίζεται στους αιτούντες άσυλο και τις ευάλωτες ομάδες, που αποτελούν την μικρή μειοψηφία που έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες, δικαιώματα και παροχές⁸⁵.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο λοιπόν συγκεντρώνονται πολλές παρατηρήσεις και επισημάνσεις γύρω από αυτήν, κυρίως επειδή οι ίδιοι οι πληροφορητές σχετίζονται περισσότερο με τους ανθρώπους και τα νοικοκυριά που την απαρτίζουν. Ο λόγος αρχίζει να διαφοροποιείται και διατυπώνονται πιο συγκεκριμένες πληροφορίες και πιο έντονα υποκειμενικές οπτικές. Μια πρώτη κύρια κοινή παρατήρηση αφορά στην επισφαλή θέση των αιτούντων άσυλο/ευάλωτων η οποία δεν έχει να κάνει μόνο με την ευαλωτότητα που κουβαλάνε από το ταξίδι. Αυτή αφορά στο ότι αυτός ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται από μία αντίφαση: ότι αν και είναι οι 'προνομιούχοι' του μηχανισμού υποδοχής και προστασίας, περιέρχονται σε δεινή κοινωνικο-οικονομική θέση με το που αποκτούν δικαιώματα στον τόπο. Δεν ξέρουν την γλώσσα, δεν ξέρουν πως να κινηθούν, και το κυριότερο δεν ξέρουν πως θα ανταπεξέλθουν οικονομικά στην διαβίωση, εδώ που έχουν βρεθεί. Η παροχή αγαθών είναι σε ένα τέτοιο πλαίσιο ένα επισφαλές προνόμιο.

Δεύτερη κοινή παρατήρηση είναι ότι υπάρχει μια ασάφεια σχετικά με την διάρκεια της παραμονής τους γενικά στον τόπο αλλά και ειδικότερα στα πλαίσια των προγραμμάτων στέγασης και οικονομικής στήριξης. Ο χρόνος αυτός καθορίζεται αφ' ενός από την ολοκλήρωση της νομικής διαδικασίας, αφ' ετέρου από την λήξη της χρηματοδότησης ή την διακοπή των προγραμμάτων, παράγοντες όλοι ασταθείς. Η διαμονή μπορεί να κυμαίνεται από 6 μήνες έως δύο χρόνια.

Η τρίτη αφορά σε μια αλληλεπικάλυψη του τρόπου που οργανώνεται/οργανώνουν την διαμονή τους στην πόλη, μέσα και έξω από το σπίτι, εντός ή εκτός προγραμμάτων, με το μεταναστευτικό, τόσο των σύγχρονων ροών όσο και αυτό 'της πόλης'. Αυτή αφορά στις συγκεντρώσεις των διαμερισμάτων στα οποία στεγάζεται η προσωρινή διαμονή των ευάλωτων πληθυσμών και υποδεικνύεται εμπειρικά από τους πληροφορητές. «Προκύπτει» δηλαδή η 'φιλοξενία'⁸⁶ των προσφύγων να οργανώνεται στις συνοικίες όπου διαχρονικά συγκεντρώνεται και δραστηριοποιείται η μεταναστευτική παρουσία στην Αθήνα: Ομόνοια, Κυψέλη, Άγιος Παντελεήμονας, Βικτώρια, Μεταξουργείο, Σεπόλια,

84 Ο εγκλωβισμός και ο διερχομός είναι δύο πολύ σημαντικές αλλά ατεκμηριώτες ως εκ τούτου υποθέσεις για το μεταναστευτικό φαινόμενο στην χώρα.

85 Ενδεικτικά, από τα στοιχεία της Υπ. Ασύλου από τους 1.170.721 αφιχθέντες, έχουν καταγραφεί 150.503 αιτήσεις ασύλου (2013-2017) και υπάρχουν αναφορές για ενταγμένους από αυτούς σε προγράμματα στέγασης Εστία μεταξύ 20.000 και 30.000 άτομα.

86 Καταλαβαίνουμε ότι οι σημαντικές αποφάσεις στα πλαίσια της υλοποίησής τους μετατίθενται επί του πεδίου και παίρνονται άρα με βάση αυτό που είναι άμεσα εφικτό και όχι απαραίτητα επιθυμητό.

Πατήσια. Αλλά και εκτός του πλαισίου φιλοξενίας φαίνεται πως οι προσφυγικοί πληθυσμοί ακολουθούν παρεμφερείς τρόπους κοινωνικής δικτύωσης και δραστηριοποίησης με το παράτυπο και αθέατο κομμάτι του μεταναστευτικού. Χρησιμοποιούν ως εκ τούτου τους ίδιους χώρους, και έχουν κοινά σημεία αναφοράς στην πόλη, όπως η πλατεία Βικτωρίας.

Ένα κοινό σημείο επίσης, είναι και οι συνεχείς διαφοροποιήσεις στις αφηγήσεις γύρω από το τι κάνουν οι άνθρωποι αυτοί και τι στρατηγικές διαβίωσης, τακτικές επιβίωσης, στάσεις και συμπεριφορές αναπτύσσουν ως προς τον τρόπο πρόσβασης σε αγαθά, το πως σκέφτονται το μέλλον, και πως οργανώνουν τα πρώτα τους βήματα στον τόπο. Η ενεργός στάση των ανθρώπων αυτών φτιάχνει ένα ρευστό τοπίο που προχωρά μέσα από συνεχείς διαφοροποιήσεις καθώς χαρτογραφούν πιο ατομικές οδούς μέσα στο πλέγμα υπηρεσιών, με κεντρικό σημείο συνάρθρωσης τον συνδυασμό σπιτιού, χρηματοδότησης και δικαιωμάτων. Η προνομιακή θέση των αιτούντων άσυλο τους εξασφαλίζει συχνά πρόσβαση σε τέτοια ενισχυμένα επίπεδα προστασίας, όπως τα προγράμματα στέγασης σε διαμερίσματα της πόλης, η ενίσχυση της προσωρινότητας της διαμονής όμως δεσμεύει τα πρώτα τους βήματα προς την αυτονομία σε μια σύγκρουση μεταξύ της κάλυψης αναγκών στο παρόν και της διασφάλισης της μελλοντικής τους προοπτικής. Αυτή μας προειδοποιεί ότι η δυναμική της θέσης τους σχετίζεται με μια αδυναμία συγκρότησης στρατηγικών διαβίωσης. Κάτω από αυτές τις διαφοροποιήσεις λοιπόν υπολανθάνει μια διαρκής αντίφαση που χαρακτηρίζει, όπως είπαμε, εξ' αρχής την ιδιαιτερότητα της θέσης τους, και η οποία αποτελεί μια δυναμική που θέτει τις ανθρώπινες ενέργειες σε τροχιάς διακινδύνευσης⁸⁷. Επιλέγουμε εδώ μια σειρά παρατηρήσεων που αναδεικνύουν αυτή την έννοια.

ι. Η «αμφίσημη/αγοραία» χρήση του δικαιώματος και των παροχών. Οι εργαζόμενοι πιστεύουν ότι υπάρχει χαρακτήρας διερχομού και μέσα από τον προσφυγικό πληθυσμό 'της πόλης' με διακινητές αλλά και νομότυπα μέσα, με χαρακτηριστική την περίπτωση του διαβατηρίου. Πολλοί αφού πάρουν το άσυλο, χρησιμοποιούν το διαβατήριο ως έναν 'νόμιμο' τρόπο για να μεταναστεύσουν σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Κάποιοι συνομιλητές αναφέρουν ακόμα και ότι γίνεται διακίνηση των τρίπτυχων και των διαβατηρίων στην μαύρη αγορά.

87 (Bresson M., 2007) Η έννοια της διακινδύνευσης στην βιβλιογραφία και που συγκεκριμένα αναφέρεται ως 'τροχιά', αφορά σε στρατηγικές και επιδιώξεις που αναπτύσσονται με πολύ μεγάλο κίνδυνο «να αποτύχουν». Εδώ καταλαβαίνουμε την χρήση της λέξης τροχιά ως συνδύλωση του κινδύνου να αποτύχουν ως 'στρατηγικές' ζωής στο μέλλον.

ii. Αναπτύσσεται εξάρτηση⁸⁸ από το καθεστώς προστασίας και ειδικότερα από την χρηματοοικονομική και υλική στήριξη. Το ζήτημα της παροχής ρευστού χρήματος σε ένα υπόβαθρο ευάλωτων πληθυσμών είναι ένα πολύ λεπτό και δύσκολο θέμα που αντιμετωπίζεται με πολύ λανθασμένο χειρισμό, ο οποίος σχολιάζεται διακριτά και συχνά έντονα από τους συνομιλητές. Το πρώτο λάθος είναι ότι θεωρούν πως το σκέτο χρήμα κάνει τους ανθρώπους πιο αυτόνομους⁸⁹, και δεν είναι ζήτημα του ύψους της χρηματοδότησης, αλλά ότι δεν έχει αντίκρισμα στο μέλλον και προορίζεται για κατανάλωση. Δεύτερο είναι πως δεν είναι εγγυημένο⁹⁰, δεν ξέρουν δηλαδή για πόσο καιρό θα συνεχίζει να τους παρέχεται η υλική στήριξη. Καταλαβαίνω πως το πρόβλημα δεν είναι μόνο η έλλειψη πόρων, αλλά και ο τρόπος πρόσβασης σε χρηματοδότηση, αγαθά και υπηρεσίες όταν αυτές συγκεντρώνονται σε σημεία του χώρου.

iii. Κάτι που ήταν πράγματι εντυπωσιακό για τους συνομιλητές -και για μένα- ήταν ότι δεν υπήρχε αρχικά η αναμενόμενη ανταπόκριση από τους αιτούντες άσυλο στα προγράμματα στέγασης σε διαμερίσματα της πόλης. Μία συνομιλήτρια το χαρακτήρισε ως «ιδρυματισμό»⁹¹, κυρίως επειδή οι συνθήκες διαβίωσης στα camp αναφέρονται ευρέως -και από τις συνεντεύξεις- ως

88 Η μεταναστευτική limbo είναι θέμα ήδη γνωστό Έχει γίνει και πρόγραμμα σχετικά από τον Δήμο Αθηναίων. (Curing the Limbo, βλ. και <http://www.uia-initiative.eu/en/uia-cities/athens>) Τείνει να χρησιμοποιείται ως όρος για να περιγράψει την αδράνεια στην οποία πέφτουν οι μετανάστες κατά τον χρόνο αναμονής τους μέχρι το επόμενο βήμα της διαδρομής. Αυτό που μου έκανε εντύπωση είναι ότι φαίνεται πως πρόκειται σε ένα βαθμό για επιλογή από τα ίδια τα άτομα. Αναφέρεται ότι «[στην πραγματικότητα] δεν τους συμφέρει να πάρουν το άσυλο, τους συμφέρει να είναι σε αυτή την limbo». Ακόμη πιο συγκεκριμένα αλλού αναφέρεται ότι όχι μόνο έχουν συναίσθηση αλλά «σε μερικές περιπτώσεις συναντάς ανθρώπους που το εκμεταλλεύονται αυτό».

89 «Η οικονομική υποστήριξη μέσω προπληρωμένων καρτών ενισχύει το αίσθημα αξιοπρέπειας και ενδυναμώνει τους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο δίνοντάς τους τη δυνατότητα να επιλέξουν πώς θα καλύψουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Παράλληλα ενισχύεται άμεσα η τοπική αγορά προϊόντων και υπηρεσιών.» Από το site της Estia-UNCHR (βλ. πηγές για το πρόγραμμα Εστία)

90 Σχολιάζεται ως τρόπος που είναι «στημένα» τα προγράμματα, ως συνδυασμός παροχών χρήματος και σπιτιού, χωρίς κριτήρια, σταθερότητα, και συνοδεία κοινωνικής υποδομής. Οι άνθρωποι εκπαιδεύονται στην εξάρτηση και δεν τους «σπρώχνουν» να κάνουν οι ίδιοι τα πρώτα βήματα για την κοινωνική και οικονομική αυτονομία, «να βγουν από το σπίτι, που είναι το σημαντικό...».

91 «Αυτό που ήταν εντυπωσιακό για μένα είναι, επειδή τον τελευταίο μήνα η Ύπατη Αρμοστεία έλεγε σε όλες τις οργανώσεις να στέλνουμε, να παραπέμπουμε κόσμο για τα διαμερίσματα, γιατί υπήρχανε χιλιάδες διαμερίσματα άδεια, ο κόσμος, οι πρόσφυγες, δεν ήθελαν να πάνε στα διαμερίσματα και δεν πήγαιναν εν τέλει. Πρώτα απ' όλα γιατί έχοντας μείνει τόσο καιρό σε ένα camp έχουνε δημιουργήσει δεσμούς με άλλες οικογένειες. Και υπάρχει και αυτή η αίσθηση της κοινότητας είναι μαζί με άλλους συμπατριώτες τους κτλ. και δεν ήθελαν να πάνε μόνοι τους σε ένα διαμέρισμα. Και οπότε νομίζω ότι έχουν αναπτύξει μεταξύ τους, και ίσως προσπαθούν με ένα δικό τους τρόπο να, δεν ξέρω, να απασχοληθούν, να κάνουνε κάποια μορφή εργασίας. Εδώ πέρα, και μεταξύ τους. Με δικούς τους ας πούμε σε εισαγωγικά συνεταιρισμούς-άτυπους. Αυτό βέβαια είναι παράνομο αλλά το κάνουνε πολλοί. Μέσα στο camp, και εκτός. Δηλαδή μέσα στον Σκαραμαγκά υπάρχουνε άτυπα μαγαζί με φαλάφελ, μίνι μάρκετ ότι μπορείς να φανταστείς. Ναργιλερτζήδικα!» (Ευτ.)

άθλιες.

iv. Αν η καταγωγή είναι η επικρατέστερη νομική οδός για την πρόσβαση σε παροχές και δικαιώματα, η άλλη είναι το κριτήριο της ένταξης σε ευάλωτες ομάδες. Από αρκετούς έγινε αναφορά για μια «σχετική κατάχρηση του τεκμηρίου της ευαλωτότητας» χωρίς να είναι σαφές αν το κίνητρο είναι η διαμονή στην πόλη ή η ανακούφιση μιας κοινωνικο-οικονομικής ανασφάλειας που αναπτύσσεται μέσα στους χώρους κράτησης και τα άτυπα camp. Έτσι ώστε, ενώ πολλοί θέλουν να παραμείνουν εκεί, επειδή έχουν κάνει δεσμούς και σχέσεις, οι άνθρωποι που είναι μόνοι, εκτός οικογένειας, φοβούνται και όσοι μπορούν (όπως οι γυναίκες), επιστρατεύουν διακινδυνευμένες τακτικές για να προωθηθούν στα διαμερίσματα.

Παρατηρούμε ότι διευρύνεται η γκάμα των ανθρώπινων ενεργειών που αναπτύσσονται για την πρόσβαση σε πόρους, αγαθά και υπηρεσίες, με τρόπο που δεν είναι καθαρή η διάκριση ευέλικτων στρατηγικών και ελαστικών συνθηκών ζωής, και που διολισθαίνουν σε σημεία εκτός της κοινωνικής πρακτικής όπως τη καταλαβαίνουν και οι συνομιλήτριες. Παρατηρούμε επίσης ότι αυτό συμβαίνει μέσα σε ένα γενικότερο έλλειμμα σε στήριξη και πρόσβαση που στην πραγματικότητα χαρακτηρίζει ευρύτερα το φαινόμενο και το οποίο αντανακλάται στην προσωρινή ανακούφιση των προστατευόμενων ομάδων. Δεύτερη παρατήρηση είναι ότι η διεύρυνση αυτή των ανθρώπινων στρατηγικών προς τα όρια της επισφάλειας και της αποστέρησης, αποτελεί ελαστικοποίηση-αποσταθεροποίηση της ίδιας της έννοιας της στρατηγικής διαβίωσης. Αν η στρατηγική διαβίωσης συνδέει τις στάσεις και ενέργειες των ατόμων και τα ζητήματα που τους αφορούν μέσα από στην έννοια ανάγκης, αυτή μέσα από την δυναμική της επισφάλειας γίνεται ένα πολυδιάστατο πλαίσιο μέσα στο οποίο τα ζητήματα της προοπτικής, της κάλυψης αναγκών, και της διασφάλισής τους βαίνουν κυλιόμενα σε έναν διαρκή ανασυνδυασμό. Δεν φαίνεται σε ένα τέτοιο πλαίσιο απορρύθμισης του καθημερινού βίου πως η αναγκαιότητα, «καθαρίζει το τοπίο» σχετικά με το τι είναι πιο πιθανό να κάνουν οι άνθρωποι.

Όσον αφορά αυτή την μελέτη, αυτό μας ενδιαφέρει σε συνδυασμό με το ότι βλέπουμε πως όσο κατεβαίνουμε επίπεδα και όσο διευρύνεται η κατανόησή μας για τα προβλήματα, την ανασφάλεια και την δεινή θέση των ανθρώπων, περιορίζεται και άλλο η κατανόησή μας για τις διαδικασίες με τις οποίες συγκεντρώνονται, κατανέμονται και κινούνται οι άνθρωποι, οι πόροι, και οι ευκαιρίες για την ανάπτυξή τους στην πόλη, και ο τρόπος που τελικά αυτοί σχετίζονται με τον χώρο. Παρακάτω παραθέτουμε μια σειρά συνδυαστικών παρατηρήσεων από τις οποίες απορρέει ότι η ασάφεια, η αστάθεια, και οι ενδογενείς αντιφάσεις των ανθρώπινων στρατηγικών, αποτελούν ποιοτικά χαρακτηριστικά που μπορούν να ερμηνεύουν τους τρόπους απεικόνισης που έχουμε για να παρακολουθούμε τα πράγματα στον χώρο την διάχυση, την συγκέντρωση και την αλληλεπικάλυψη.

Η διάχυση και συγκέντρωση των πληθυσμών και των διαμερισμάτων όπου φιλοξενούνται, καταλαβαίνουμε ότι είναι μέρος μιας δυναμικής κατάστασης στην οποία οι απεικονίσεις, οι υποδείξεις δηλαδή των εργαζομένων αλλά και η εικόνα που έχουμε από την αίσθηση της παρουσίας τους στους τόπους αυτούς, μπορεί να αποτελούν στιγμιότυπα μιας απορρύθμισης της ανθρώπινης κινητικότητας.

Από τις αναφορές των αφηγητριών, καταλαβαίνουμε ότι κάτω από την γενική εικόνα της «φυγής» που έχουν από τους αιτούντες άσυλο, τα πράγματα σχετικά με την παρουσία των ομάδων αυτών στον συγκεκριμένο τόπο είναι πολύ πιο ρευστά. Όσο δεν ξεκαθαρίζουν τα πραγματικά δεδομένα στον τόπο σχετικά με το ζήτημα της προοπτικής, η απόφαση της εγκατάστασης παραμένει μια αίολη υπόθεση που εναποτίθεται στην αυτενέργεια, τις ανθρώπινες στρατηγικές, τις ευκαιριακές δυνατότητες μετακίνησης και τις αλληλουχίες ανισοτήτων στις οποίες οι άνθρωποι εντάσσονται. Ακόμα και αν γίνονται, λοιπόν εκτενείς αναφορές στους τρόπους με τους οποίους προωθείται η γεωγραφική κινητικότητα από τα άτομα, υπάρχουν άλλες τόσες που φωτίζουν τα εμπόδια που συναντούν, τους περιορισμούς που έχουν τεθεί και τα διλήμματα στα οποία εξαναγκάζονται⁹². Και να έχουμε τέλος και στο νου μας πως ακόμα και όσοι φεύγουν έχοντας αποκτήσει εδώ δικαιώματα, είναι εκ των πραγμάτων δεμένοι με τον τόπο με έναν πολύ ισχυρό δεσμό, τον νομικό, που μπορεί να καθορίσει την πορεία τους αλλού -όπου θα στερούνται πρόσβασης σε δικαιώματα-, όσο και την επιστροφή τους εδώ στο κοντινό ή πιο μακρινό μέλλον.⁹³ Στις αφηγήσεις μας δίνεται επιπλέον η εικόνα μιας πολυπαραγοντικής συνθήκης όσον αφορά τις συγκεντρώσεις των διαμερισμάτων που νοικιάζονται στην Αχαρνών, που εξελίσσεται συναρθρωμένη με πολλές άλλες παραμέτρους και κυριότερη την αγορά κατοικίας⁹⁴. Κατά τόπους η κινητικότητα αυτής της εικόνας επιβεβαιώνει την διαχρονική εμπειρία και τα δεδομένα κοινωνικο-χωρικά πλαίσια και κατά τόπους όχι. Η Αχαρνών και οι γύρω συνοικίες από όπου «ξεκίνησε» είναι οι «αμφίβολες»⁹⁵ ως προς την δυνατότητα τουριστικής και επενδυτικής εκμετάλλευσης, εν μέσω μιας γενικότερα «εύθραυστης» κινητικότητας η οποία τροφοδοτείται από την δίψα για ρευστότητα των νοικοκυριών και ένα αυξημένο ενδιαφέρον που πλανάται πάνω από τα ακίνητα του κέντρου. Από εκεί απλώνεται «παντού» και εμφανίζεται και σε σημεία του χώρου που δεν ήταν αναμενόμενο όπως τα προάστια.

Αν η οργάνωση της διαμονής των προσφύγων αλληλεπικαλύπτεται με την μεταναστευτική παρουσία στην περιοχή -και αλλού- αυτό είναι μια εικόνα που

92 Παρά το οικονομικό και κοινωνικό αδιέξοδο, ομάδες, όπως οι Αφγανοί που (επειδή μεταξύ άλλων δεν δικαιούνταν μετεγκατάσταση), φαίνεται πως στην πλειοψηφία τους «αναγκαστικά θα μείνουν εδώ».

93 «...από τη στιγμή που θα πάρουν άσυλο εδώ πρέπει να μείνουν στην Ελλάδα. Πάινεις άσυλο για την Ελλάδα, είσαι πλέον πρόσφυγας αναγνωρισμένος και ζεις σε αυτή την χώρα. Το διαβατήριό σου μπορείς να ταξιδέψεις για τρεις μήνες κανονικά, αλλά πάρα πολλοί αφ' ότου πάρουν το διαβατήριό και άρα μπορούν να ταξιδέψουν νόμιμα παίρνουν το διαβατήριό ταξιδεύουν σε κάποια άλλη χώρα και δεν ξαναγυρίζουν. Αυτό ενέχει τον κίνδυνο κάποια στιγμή να τους επιστρέψουνε στην χώρα υποδοχής... τι να σου πω δεν ξέρω τι γίνεται από κει και πέρα, πολλοί πάντως και από μας έχουνε φύγει από τότε που πήραν το διαβατήριό τους...αλλά γι' αυτούς ο κίνδυνος ενέχει πάντα» (Βαγ.)

94 Η οργάνωση-«πρότυπο» για την στέγαση από τον διεθνή φορέα χτίστηκε πάνω σε μια συνθήκη ήδη διαμορφωμένη στον χώρο πολύ πριν την διαμεσολάβηση φορέων και οργανώσεων. (Βλ. πηγές για το πρόγραμμα εστία)

95 Συνέντευξη με τον Πρόεδρο Συλλόγου Μεσιτών Αθηνών.

δεν μπορεί ακόμα να οριοθετηθεί με σαφήνεια ως διαστρωμάτωση⁹⁶ στον αστικό χώρο, στον βαθμό που: είναι πολύ περιορισμένη η γνώση μας για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και την σταθερότητα⁹⁷ αυτής της συνάρθρωσης, και που αυτή η εικόνα δεν είναι αυστηρή οριοθέτηση και κινείται ακόμα στον χώρο. Η συνάρθρωση μεταναστευτικού και προσφυγικού είναι στην πραγματικότητα μια εικόνα που έχουμε «δια γυμνού οφθαλμού», και το μόνο που μπορούμε να πούμε με σιγουριά είναι ότι συμπίπτει στο χώρο η κοινή τους επιδίωξη να είναι κοντά σε αυτά που τους είναι «απαραίτητα»: οι κοινότητές τους, οι δικτύώσεις τους, η τοπική τους αγορά και οι διακινητές. Αυτά υπάρχουν στις «αμφίβολες» συνοικίες, αλλά παρατηρήσαμε ότι εάν τα βρουν και κάπου αλλού, όπως στα camp, μένουν εκεί παρά τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης, ενώ δεν λείπουν και αναφορές για άλλους που κινούνται πιο αυτόνομα. Στο βαθμό λοιπόν που η γνώση μας για αυτές τις μορφές κοινωνικής δικτύωσης παραμένει περιορισμένη, και που υπάρχουν ενδείξεις που αντιβαίνουν την εικόνα μιας 'κοινωνικής οργάνωσης', μπορεί η παρουσία τους να είναι αισθητή αλλά δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι 'ισχυρή' σε πολλές από αυτές τις περιοχές. Στον Άγιο Παντελεήμονα, την Βικτώρια και την Αχαρνών δε, η εικόνα μπορεί να γίνεται εντελώς 'τρισιδιάστατη' στο βαθμό που διακρίνεται ένας συνδυασμός ρευστών παραμέτρων στους οποίους είναι προσαρτημένη η παρουσία ντόπιων, μεταναστών και προσφύγων, μεταξύ τους αλλά και με το χώρο. Συνδυασμός τον οποίο φωτίζει και η διαχρονική εικόνα των ποσοτικών στοιχείων, της διαγενεακής συρρίκνωσης των νέων γηγενών αλλά και των δεύτερης γενιάς νοικοκυριών στο κέντρο της πόλης. Αν λοιπόν, η σχέση με τον χώρο των μεταναστών, ακόμα διαμορφώνεται στις συνοικίες αυτές, κατά τόπους φαίνεται πως και η παρουσία των ντόπιων δεν είναι και αυτή καλά εδραιωμένη στο χρόνο και στους χώρους όπου ντόπιοι, γηγενείς και ξένοι, συνυπάρχουν. Μάλιστα φαίνεται πως η γνώση μας για τους λόγους που αυτό μπορεί να συμβαίνει είναι ακόμα πιο περιορισμένη από αυτή την οποία έχουμε για την μεταναστευτική παρουσία εκεί⁹⁸. Αυτό που μπορούμε να πούμε είναι ότι στο βαθμό που τα ντόπια νέα νοικοκυριά δεν βλέπουν την μελλοντική τους προοπτική στους τόπους εγκατάστασης των μεταναστών και συρρικνώνεται διαγενεακά και σταθερά η παρουσία τους εκεί, αυτό αποτελεί ισχυρή ένδειξη διαδικασιών αποδιοργάνωσης και όχι οργάνωσης: μιας αποσταθεροποίησης των κοινωνικο-χωρικών ισορροπιών και οριοθετήσεων η οποία εξελίσσεται

96 Θεωρούμε ότι οι αλληλεπικαλύψεις αποτελούν οριοθέτηση στον χώρο στον βαθμό που μπορούν να κατανοηθούν ως μέρος μιας κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

97 Η σταθερότητα αυτή διασφαλίζεται από ένα πλέγμα αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των διαδοχικών στρωμάτων και συνεκτικών σχέσεων μεταξύ των ομάδων που τις απαρτίζουν και που είναι ορατές μέσα στην κοινωνική πρακτική και οργάνωση ενός τόπου.

98 Σε κάποιες από αυτές τις περιοχές βαίνει σταθερά μειούμενη η παρουσία των νέων γηγενών κατοίκων, με ρυθμό που δεν εξηγείται στα πλαίσια γενικών υποθέσεων όπως η δημογραφική συρρίκνωση. Αν στον ευρύτερο μητροπολιτικό χώρο η απουσία των νέων γηγενών καταγράφει μείωση 20% τις τελευταίες δύο απογραφές, σε συνοικίες όπως ο Άγιος Παντελεήμονας φτάνει το 58% (στοιχεία για απογραφικούς τομείς εκατέρωθεν της Αχαρνών, από τα απογραφικά δεδομένα ΕΛΣΤΑΤ).

υποδορίως και διαχρονικά μέσα από τον ντόπιο πληθυσμό.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις περισσότερο εγείρουν αβεβαιότητα και ερωτήματα για το βάθος των κοινωνικο-χωρικών μετασχηματισμών που εξελίσσονται διαχρονικά στον τόπο και εκτείνονται πέρα από το μεταναστευτικό φαινόμενο. Κατά αυτή την έννοια θα πρέπει να αρχίσει να μας απασχολεί η έννοια της απορρύθμισης του χώρου ως ένα συνδυαστικό έλλειμμα πληροφορίας, κριτηρίων και γνώσης για τις δυναμικές των πλαισίων στο οποίο αναπτύσσονται οι ανθρώπινες ενέργειες.

Σε ένα τρίτο επίπεδο τέλος, θα ήθελα να έβαζα μια σειρά από σκόρπιες παρατηρήσεις του πεδίου που επισημαίνουν την ύπαρξη μεγαλύτερου βάθους που υπολανθάνει αυτής της αρχικής επιφανειακής εικόνας, από αυτό που μπορέσαμε να δείξουμε⁹⁹. Κυρίως επειδή μπορεί να έχουν ακόμα μεγαλύτερη ισχύ να συν-διαμορφώσουν τις συνθήκες διαβίωσης, τις ατομικές επιδιώξεις και τις μελλοντικές εξελίξεις στον χώρο της πόλης, αφού σχετίζονται με το βάθος της επισφάλειας στους χώρους της καθημερινής ζωής, την εργασία, την εμπιστοσύνη στο συναλλάσσειναι, την κατοικία και τις κοινωνικές πρακτικές.

i. Στον χώρο της εργασίας. Από τις συνεντεύξεις με τις ΜΚΟ αναφέρθηκε έντονα το θέμα της ανασφάλειας των αιτούντων άσυλο για την εργασιακή προοπτική. Μια ανασφάλεια που ενισχύεται από την απουσία μιας καθαρής εικόνας για τα πραγματικά δεδομένα της εγχώριας πραγματικότητας. Αναφέρθηκε ότι πολλοί δίνουν αντιφατικές απαντήσεις σχετικά με το θέμα της παραμονής και της εύρεσης εργασίας¹⁰⁰. Και αλλού αναφέρεται ως έλλειμμα ενταξιακού σχεδιασμού. Εδώ υπολανθάνει το γεγονός ότι αν δεν λυθεί όμως το πρόβλημα των ντόπιων δεν φαίνεται ότι θα λυθεί το ενταξιακό των μεταναστών. Πρόβλημα ιδιαίτερα σύνθετο επειδή αναπτύσσεται σε ένα εργασιακό τοπίο εξίσου ρευστό και μεταβαλλόμενο με την μετακίνηση των ανθρώπων¹⁰¹.

ii. Στην οικονομική ανασφάλεια των ντόπιων. Αν, οι αιτούντες άσυλο δεν ήθελαν να πάνε στα «χιλιάδες άδεια διαμερίσματα», αντίθετα οι συνομιλητές αναφέρουν ότι υπάρχει πάρα πολύ ανταπόκριση από τους ιδιοκτήτες για μια σειρά οικονομικών λόγων, όπως και' αρχάς το ότι πρόκειται «για ένα σταθερό μισθό κάθε μήνα και σίγουρο ότι θα πάρεις τα λεφτά σου». Σημαντικός

99 Αυτές αποτελούν νύξεις για «άλλα πράγματα» που μπορεί να συμβαίνουν και παραμένουν άρρητα και αθέατα.

100 «..ενώ μου λένε 'άμα βρω δουλειά θα μείνω', στο τέλος όλοι λένε 'αλλά εγώ πάντως έχω κανονίσει να φύγω'...».

101 Αυτά που δεν φαίνονται -και είναι περισσότερα- δείχνουν ότι και να ξέραμε για το υπόβαθρο των νέων μεταναστών δεν θα ξέραμε που να τους εντάξουμε. Υπάρχει μια γενιά που έχει μείνει εκτός εργασίας και δεν ξέρουμε τι συνέπειες έχει αυτό στην οικονομία αλλά και την επαγγελματική και κοινωνική τους εξέλιξη. Έχουμε ιδιαιτερότητες τοπικές, όπως η υψηλή ανεργία σε νέους πτυχιούχους και την δεύτερη γενιά μεταναστευτικού πληθυσμού, γύρω από τις οποίες συγκροτούνται σημαντικές υποθέσεις για φυγή αυτού του νέου πληθυσμού στο εξωτερικό, που δεν μπορούν καν να επιβεβαιωθούν πόσο μάλλον να διερευνηθούν. Αλλάζουν τα εισοδήματα των ντόπιων, αλλά δεν ξέρουμε πως επηρέασε αυτό τους προηγούμενους μεταναστευτικούς πληθυσμούς που εξαρτώνταν από αυτά.

παράγοντας η εμπιστοσύνη¹⁰² στην διαρκή εποπτεία των οργανώσεων που βοηθά να παρακάμπτονται οι φόβοι για: την μη καταβολή του μισθώματος και των λογαριασμών, για την διατήρηση της κατάστασης του σπιτιού. Δεν τα νοικιάζουν δηλαδή στον μετανάστη αλλά στην οργάνωση, εν απουσία άλλου 'ενδιαφέροντος', ενώ σε άλλες συνοικίες «πετάνε έξω» και τους ντόπιους ενοικιαστές¹⁰³.

iii. Στην κατοικία και το σχετίζεσθαι. Όσον αφορά στις γεινιάσεις όπου οι σχέσεις αναπτύσσονται πιο ελεύθερα από τον χώρο των συναλλαγών, τα πράγματα είναι «και έτσι και αλλιώς» και είναι επίφοβο κανείς να προκαταλάβει σε υποθέσεις την σχέση γηγενών και ξένων' στο βαθμό που, όταν προκύπτουν τριβές δεν είναι καθόλου εύκολο να διακρίνεις αν το κίνητρο είναι ρατσιστικό ή αν πρόκειται για ένα 'ξεβόλεμα', που οφείλεται στην ράθυμη καθημερινότητα¹⁰⁴ και την απραγία στην οποία έχουν περιέλθει οι αιτούντες άσυλο, τα διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά περιβάλλοντα-υπόβαθρα και τον τρόπο ζωής.

iv. Σε «άλλα» πράγματα...Αν οι άνθρωποι κατασκευάζουν ευαλωτότητα και προσπαθούν να μπουν στα 'κουτάκια' των κριτηρίων υπαγωγής στα προγράμματα είναι επειδή νιώθουν κοινωνικά ανασφαλείς στους άτυπους χώρους προσωρινής διαμονής αλλά και έξω από αυτούς. Αυτή παράγεται από το ότι συνυπάρχουν μορφές κοινωνικής οργάνωσης, όπως η οικογένεια, η κοινότητα, και αυθόρμητες σχέσεις και δεσμοί που πάνε να δημιουργηθούν,

102 Τα αποτελέσματα πρόσβασης σε «φθηνό χρήμα», συρρίκνωσης της πρόσβασης σε ρευστότητα και υγιή δανεισμό, η αύξηση της κατανάλωσης αντί της παραγωγική δραστηριότητας και η υποβάθμιση της αγοράς εργασίας βαίνουν τα τελευταία είκοσι χρόνια και είναι γνωστά και δοκιμασμένα πρωτίστως στα ντόπια νοικοκυριά. Το ιδιωτικό χρέος σήμερα είναι μέγεθος αντιπροσωπευτικό της οικονομικής καθήλωσης των ντόπιων νοικοκυριών, στην πραγματικότητα είναι μόνο μία όψη ενός συμπλέγματος που εξελίσσεται σε κρίση εμπιστοσύνης. Το κλειδί εδώ είναι να καταλάβει κανείς ότι πρόβλημα είναι το έλλειμα ρευστότητας αφορά σε ενεργό μετασχηματισμό, και είναι διαχρονικά εξελισσόμενη με άγνωστο βάθος και έκταση. Από το πεδίο επίσης αναδείχθηκε το θέμα των «αβέβαιων» ανοιγμάτων των νοικοκυριών, που υποδεικνύει ότι το πρόβλημα έχει ξεφύγει από τα «χαμηλά» εισοδήματα. Όπως μας λένε μεσίτης και οικονομολόγος : «Πληρώνουν μόνο όσοι δεν τους έχει αγγίξει η κρίση...». Η ίδια εικόνα αναπαράγεται και στην αγορά των μεταβιβάσεων στην κατοικία . Στον διαβρωτικό χαρακτήρα του cheap credit αναφέρεται και ο Standing, σε παρατήρηση για τις μεταβολές στην διάρθρωση του εισοδήματος. Μαζί με εταιρικές παροχές και άλλα 'επισηφική προνόμια' υποστηρίζει πως ωθούνται κοινωνικές ομάδες σε περεταίρω εξάρτηση από την εργασία. Το βλέπει από την σκοπιά της συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας στον ευρωπαϊκό βορά, διαπίστωση η οποία δεν βρίσκει βέβαια άμεση ανταπόκριση στα τοπικά δεδομένα.

103 Από την συνέντευξη με τον μεσίτη.

104 «Εάν δεν δουλεύεις ολημερίς, έτσι, τα παιδιά σου...δεν πάνε στο σχολείο, έτσι; είναι μικρά. Κοιμάσαι αργά...Σηκώνεσαι αργά μάλλον το πρωί. Όλη σου η μέρα λοιπόν κινείται πολύ αργά, κάνεις φασαρία αργά το βράδυ. Ενοχλείς τους γείτονες που δουλεύουνε κι είναι ένας φαύλος κύκλος... ναι. Είναι πολύ διαφορετικό. Και ... μερικές φορές ας πούμε ένας λόγος για να γράψουμε τα παιδιά στο σχολείο, ένας παραπάνω είναι ότι πρέπει να μπει σ' ένα, ένα πρόγραμμα.. αυτό ναι σε μια καθημερινότητα, γιατί αλλιώς βρίσκεται σε μια απραγία δεν κάνουν τίποτα.» (Βαγ.)

μαζί με «άλλα πράγματα» και μπερδεύονται στους ίδιους χώρους¹⁰⁵.

Εκεί θεωρούμε πως βρίσκονται και το βάθος των ελλειμάτων, ο κυρίως χώρος της δυναμικής διασύνδεσης των ζητημάτων που συζητάμε εδώ, αλλά και οι άκρες του νήματος για την προσέγγιση των αρχικών μας ερωτημάτων.

Στρατηγικές διαβίωσης

Η επισφάλεια ως ερμηνευτικό σχήμα, αναγνωρίζει την ενεργό στάση των ανθρώπων ως σημαντική πηγή πληροφορίας για τις δυναμικές των πλαισίων, χωρικών, κοινωνικών, οικονομικών, στα οποία αυτή εξελίσσεται. Η ενεργός στάση αποτελείται από τις ανθρώπινες ενέργειες με τις οποίες εξελίσσεται η καθημερινή ζωή και που αφορούν στην συγκρότηση μελλοντικών στόχων, στην κάλυψη των αναγκών και στην συγκρότηση στρατηγικών διαβίωσης για την διασφάλισή τους. Αν η συγκρότηση μελλοντικών στόχων έχει προϋπόθεση την κάλυψη αναγκών στο παρόν, οι στρατηγικές στοχεύουν στην διασφάλιση του ανασυνδυασμού τους στο συνεχές του καθημερινού χώρου και χρόνου. Βλέποντας το νήμα των ανθρώπινων στρατηγικών μέσα από την δυναμική της επισφάλειας προκύπτει ένας τρόπος ιεράρχησής τους ως μια σχέση με το χώρο.

Μπορούμε υπό το πρίσμα της επισφάλειας να εστιάζουμε στην ενεργό όψη μέσα σε φαινόμενα, διαδικασίες, συμπεριφορές ή δραστηριότητες. Από αυτή την άποψη η διάκριση μιας μίνιμουμ ενεργητικής στάσης, μας βοηθά να κάνουμε λεπτές διακρίσεις, όπως αυτήν της ανασφάλειας από τις ακραίες μορφές αποστέρησης¹⁰⁶. Από τον ευρύτερο διάλογο, ο Bauman είναι ίσως αυτός ο οποίος δίνει την ακριβέστερη προσέγγιση της επισφάλειας όπως εννοείται εδώ: «Είναι η συνδυαστική εμπειρία ανασφάλειας (για την ζωή, την επιβίωση), της ανασφάλειας για την υλική και άυλη προέκταση του ανθρώπου (αγαθά, γειτονία, κοινότητα) και της αβεβαιότητας για την διατήρηση των παραπάνω στο μέλλον.». Αυτή η διάκριση βοηθά να συσχετίζουμε την απορρύθμιση της καθημερινότητας με αυτήν του χώρου. Από την σκοπιά της απορρύθμισης μας ενδιαφέρει η κατανομή, συγκέντρωση ή έλλειψη, ανθρώπων, αγαθών, ευκαιριών στον χώρο αλλά και η σταθερότητά τους στον χρόνο. Η επισφάλεια της καθημερινής διαβίωσης μπορεί λοιπόν να εκφράζεται στο χώρο ως μια εικόνα απορρύθμισης πόρων και ευκαιριών, όχι μόνο δια της ύπαρξής τους αλλά και με τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά. Οι στρατηγικές που αναπτύσσουν οι άνθρωποι για την εξασφάλισή τους αποτελούν πληροφορία τόσο για την ύπαρξη όσο και για τις δυναμικές των πλαισίων και των τρόπων πρόσβασης σε αυτά. Αν ο χώρος είναι εκ των πραγμάτων ρευστός και δυναμικός συνδυασμός πόρων, εφοδίων, ευκαιριών, το εύρος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των

105 Οι πληροφορητές sporadικά αναφέρουν φαινόμενα σκιδώδους δραστηριότητας σε χώρους διαμονής κυρίως στα άτυπα camp, που φτάνουν στην διακίνηση και εμπορία ανθρώπων, ενώ χαρακτηριστικά αναφέρονται και καταστάσεις ανομίας, και camp στα οποία η αρχή αρνείται να παρέμβει.

106 Όπου θα έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε άλλους διαθέσιμους όρους' φτώχεια, αποκλεισμό, βία, καταπίεση.

ενεργειών που αναπτύσσονται ως προς τον τρόπο χρήσης τους αναδεικνύουν και τις δυναμικές του και από αυτή την άποψη οι στρατηγικές διαβίωσης είναι μια στοιχειώδης σχέση με τον χώρο.

Εκείνες οι στρατηγικές, που αποδίδουν στον χώρο τα σταθερά εκείνα χαρακτηριστικά που τον κάνουν αναγνωρίσιμο ως τόπο, μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν και δεσμό με τον τόπο. Τέτοια χαρακτηριστικά έχουν συνήθως οι στρατηγικές των ντόπιων πληθυσμών, και αποτελούν το σύνολο των κοινωνικών πρακτικών του. Θα πρέπει να τις θεωρούμε κριτήριο για το αν οι ανθρώπινες ενέργειες που μπορούμε να παρατηρούμε ευρύτερα ενισχύουν την θέση των ανθρώπων στον τόπο. Αν δηλαδή, είναι διακριτές μέσα σε κοινωνικές πρακτικές, που βλέπουν την διαμονή, όχι μόνο ως στέγη αλλά και ως κατοικία: δημιουργία δεσμών, εγκατάσταση συμφερόντων και άρρηκτα συνδεδεμένη με την οργάνωση της καθημερινής ζωής¹⁰⁷.

Τα 'στιγμιότυπα' τα οποία αναφέρονται στο παράδειγμα της οργάνωσης της στέγασης των νέων μεταναστών είναι αποσπάσματα τέτοιων πλαισίων ανθρώπινων ενεργειών, από τα οποία είναι δυνατόν να προσεγγίζουμε τον χώρο σε μια δεδομένη συγκυρία και σε συγκεκριμένο τόπο. Αν αυτά μας υποδεικνύουν πως τα τοπία της καθημερινότητας και των ανθρώπινων ενεργειών είναι ρευστά, το πρώτο που τίθεται εν αμφιβόλω είναι αυτή η σχέση με τον χώρο, μαζί με την ίδια την δυνατότητα συγκρότησής της ως 'στρατηγική', βλέποντάς την από το ασφαλές πλαίσιο των κοινωνικών πρακτικών. Δεν είναι τυχαίο ότι όλες οι επισημάνσεις που έχουμε για τις τροχιές διακινδύνευσής τους προέρχονται από ντόπιες εργαζόμενες στις οποίες έκαναν «εντύπωση». Με λίγα λόγια όσο δεν βλέπουμε τις ανθρώπινες πρακτικές στους χώρους της δουλειάς, του συναλλάσσεσθαι, στις σχέσεις και ό,τι καταλαβαίνουμε ως οργάνωση της καθημερινότητας του τόπου, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως και κυρίως εάν ο χώρος οργανώνεται μέσα από την ανθρώπινη παρουσία. Από αυτή την άποψη υπάρχουν πολλά που πρέπει να γίνουν ακόμα στην περίπτωση της στέγασης των αιτούντων άσυλο για να διανυθεί η απόσταση από την διαμονή στην κατοικία και την εγκατάσταση.

Δευτερευόντως πρέπει να έχουμε υπ' όψη την θέση ισχύος από την οποία οργανώνονται τα ντόπια σε σχέση με τα ξένα άτομα υπό αυτό το σκεπτικό. Πρέπει να ρωτάμε πάντα από ποια θέση ισχύος προέρχονται τέτοιες αποκλίσεις, γιατί η απουσία δεσμών με τον τόπο και η διαφοροποίηση-απόκλιση από τις κοινωνικές πρακτικές του δεν είναι πάντα ενδυνάμωση της θέσης των ανθρώπων στο χώρο, της ελευθερίας ή της διαφορετικότητάς τους. Συχνότερα είναι απόκριση σε ένα κενό προστασίας απέναντι στην ίδια την ιδιαιτερότητα

107 Η θέση αυτή ενισχύεται και από τις παρατηρήσεις που βρίσκουμε στην δουλειά του Standing, ο οποίος αναγνωρίζει την ειδική σημασία του τόπου ως δεμένη με μια ιστορική και μοναδική «άρθρωση της έννοιας του χρόνου» (structure of time), με παράλληλη αναφορά στο habitus του Bourdieu (Standing, 2011). Και με αυτή την έννοια αναγνωρίζει την απώλεια και την αποστέρηση του τόπου από τον χώρο και το αντίστροφο. Ο Bourdieu προχωρά ακόμα περισσότερο και αναφέρεται σε διαδικασίες «αποτοπικοποίησης», υπό την επίδραση των δυναμικών απορρύθμισης και επισφάλειας στον εργασιακό και καθημερινό βίο των τόπων (Bourdieu, 1990).

της θέσης τους, και την αλληλουχία ανισοτήτων στις οποίες εντάσσονται.

Γιατί, αν οι βασικές ανάγκες και η κάλυψή τους είναι πράγματι η πρώτη ύλη για την οργάνωση μιας καθημερινότητας, ο τρόπος πρόσβασης στα απαραίτητα, εφόδια, πόρους και αγαθά είναι συνδεδεμένος με τον τρόπο που οι άνθρωποι σκέφτονται, ενεργούν, τους δίνουν αξία, και τα ιεραρχούν εν τέλει σε έναν τρόπο ζωής. Σε ένα πλαίσιο ελλειμματικής πρόσβασης και αβεβαιότητας για την διασφάλισή της στο μέλλον, μπορεί να αναδύονται στην κοινωνική επιφάνεια και συμπεριφορές που άλλοτε λειτουργούσαν περιθωριακά, όπως οι τακτικές διακινδύνευσης των αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων του παραδείγματος.

Ελλείματα γνώσης, κενά προστασίας, «νέοι τύποι» επιβολής

Αυτό θα πρέπει να το δούμε έξω από τα πλαίσια του έκτακτου και του μεμονωμένου και να δούμε ότι στην επισφάλεια των λίγων 'προνομιούχων' του μεταναστευτικού αντανakλώνται ευρύτερα ελλείματα, ενεργά, διαχρονικά, και μια νοσηρή δυναμική στον τρόπο πρόσβασης σε αγαθά, χρήματα, υπηρεσίες, δικαιώματα, στην οποία είναι πιο εκτεθειμένοι όσοι είναι πιο ευάλωτοι¹⁰⁸, μειονότητες, νέοι και μετανάστες, «που από ότι φαίνεται θα μείνουν εδώ». Η επισφάλεια ως ερμηνευτικό σχήμα είναι και μια διαρκής αναρώτηση για το μέλλον και από αυτή την άποψη, νέοι και μετανάστες δεν είναι περίεργο που θεωρούνται στον ευρύτερο διάλογο καίρια παραδείγματα για τις προκλήσεις που διαμορφώνονται για την μελλοντική προοπτική τους. Ο Standing είναι ένας από τους μελετητές που ασχολείται περισσότερο με την 'δημογραφία' της επισφάλειας. Υποστηρίζει ότι, οι νέοι «βρίσκονται στον πυρήνα του πρεκαριάτου, και θα αναγκαστούν να αναλάβουν να φτιάξουν ένα βιώσιμο μέλλον μέσα από αυτό». Σκοπεύοντας τις προκλήσεις της επισφάλειας για το μέλλον σχολιάζει μεταξύ άλλων την συρρίκνωση του νέου πληθυσμού, και τα επάλληλα στρώματα διαχωρισμών που διαμορφώνονται για τις μειονότητες και τις ευάλωτες ομάδες. Ο προβληματισμός αυτός φαίνεται να ακουμπά σε σχέσεις που βλέπουμε εδώ να διαγράφονται, αφ' ενός μεταξύ των ενεργών ελλειμμάτων με τα κενά προστασίας των ατόμων απέναντι στις προκλήσεις που έρχονται, και, αφ' ετέρου μεταξύ της αδυναμίας λήψης αποφάσεων των φορέων και του αντίκτυπου που αυτή έχει στην περιστολή της ικανότητας δράσης των ατόμων.

108 Έρευνα της ΤΤΕ διεξάχθηκε ακριβώς λόγω της μεγάλης αύξησης του δανεισμού το 2005. Από την έρευνα φαίνεται ότι το διάστημα 2002-2005 υπήρχε ήδη μεγάλο ποσοστό των νοικοκυριών με στεγαστικό δάνειο. Αναφέρεται από τότε ανησυχία για την ευαλωτότητα των νοικοκυριών χαμηλών εισοδημάτων σε μελλοντικές αρνητικές εξελίξεις στην οικονομία. Διαπιστώνονται και εδώ η περιορισμένη πρόσβαση χαμηλών εισοδημάτων σε δανεισμό και αναφέρεται ότι νοικοκυριά με χρέη σε πιστωτικές και χαμηλά εισοδήματα δεν βρέθηκαν συνήθως εκτεθειμένα και σε δάνειο για κατοικία. «Από τις εξελίξεις αυτές τεκμαίρεται ότι η πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα παραμένει μικρή, ενώ φαίνεται ότι, στο πλαίσιο μιας πιο αποτελεσματικής διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου, ο ανταγωνισμός των τραπεζών για την προσέλκυση πελατείας έχει επικεντρωθεί περισσότερο από ό,τι κατά το παρελθόν στα νοικοκυριά που ανήκουν στο τέταρτο υψηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο.» (ΤΤΕ, 2005)

Γιατί, η ερευνητική διαδρομή συνάντησε και τέτοια, ενεργά, διαχρονικά και τρέχοντα ελλείμματα στην εργασία και την χρηματοδότηση που φάνηκαν από τις καταγραφές για τα ντόπια, γηγενή και ξένα νοικοκυριά, όσο και ελλείμματα γνώσης, απεικονίσεων και κριτηρίων για τα ζητήματα που τα αφορούν. Είναι εστίες προβληματισμού, που επισημαίνουν ότι αν και μπορεί να έχουμε εμπειρική αίσθηση για διαδικασίες που εξελίσσονται με λεπτομέρεια στον χώρο, δεν μπορούμε να την αξιοποιούμε λόγω σοβαρής έλλειψης γνώσης- ποιοτικής πληροφορίας που να αναδεικνύει την σοβαρότητα των τοπικών ζητημάτων και την αναπαραγωγή τους στον χρόνο. Αν αυτό φάνηκε πιο καθαρά στην αβεβαιότητα των αιτούντων άσυλο καθώς έρχονταν αντιμέτωποι με την οργάνωση των πρώτων βημάτων τους στον τόπο, ανιχνεύεται και στην απουσία των νέων ατόμων από την εργασία και την κατοικία στην πόλη. Οι μετανάστες, δε, είναι συχνότερα και αυτοί νέοι, στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα το 49% είναι μεταξύ 18-34 ετών. Ακόμα ένα πεδίο προβληματισμού είναι το αιγυπτιακό τοπίο των στρατηγικών αποπληρωμής των αβέβαιων νοικοκυριών, που φαίνεται να είναι περισσότερα από αυτά που είναι σε αδυναμία, ο τρόπος που αντανάκλα διαχρονικούς και διαγενεακούς μετασχηματισμούς του ντόπιου νοικοκυριού και που αυτοί μπορεί να επηρεάζουν και την έκβαση της 'πραγματικής' αγοράς καθώς διαπραγματεύονται με τις στρατηγικές των ιδρυμάτων και τις τάσεις της αγοράς.

Μήπως αυτές οι επιμέρους εστίες προβληματισμού επισημαίνουν ότι οι άνθρωποι αφήνονται με πολλούς τρόπους μόνοι απέναντι σε πολύ σημαντικά ζητήματα στον τόπο; Ως εκ τούτου, προτείνουν να δούμε το έλλειμμα γνώσης ως ένα κενό προστασίας και, στο βαθμό που αυτό προέρχεται από υποκείμενα και φορείς σε θέση ισχύος απέναντι στα ζητήματα αυτά, να το δούμε και ως έναν έμμεσο τύπο επιβολής. Ως προς αυτό, μια χρήσιμη παρατήρηση είναι αυτή που κάνει ο Bauman, σχετικά με την αναβλητικότητα ως νέο τρόπο επιβολής (Bauman, 2012). Είναι, υποστηρίζει, στα πλαίσια της επικράτησης της ευελιξίας σήμερα, χαρακτηριστικό της δύναμης επιβολής η δυνατότητα ελέγχου του χρόνου. Στην κορυφή της ιεραρχίας θεωρεί όχι μόνο όσους έχουν τον έλεγχο του χρόνου και της κινητικότητάς τους, αλλά και τον έλεγχο του χρόνου των άλλων. Η αδράνεια των φορέων και η άδηλη έκβαση των ζητημάτων αναφέρθηκε έντονα από αφηγητές στο πεδίο, προερχόμενους από διάφορους τομείς, και όσον αφορά στην διαμόρφωση προοπτικής όσων συνδιαλέγονται με αυτά, αφήνοντας μάλιστα και νύξεις για πολιτική βούληση ή και απροθυμία λήψης των δύσκολων αποφάσεων. Με αυτή την έννοια, η διαχρονική αναπαραγωγή των ελλειμμάτων στον τόπο θα πρέπει να μας απασχολήσει ως μια δυναμική της επισφάλειας και μέσα από τέτοιους τύπους επιβολής¹⁰⁹ και σχήματα αναπαραγωγής, να την αναγνωρίσουμε και ως

109 Ο Bauman μπορεί να μην να μην προτάσσει τόσο έντονα την πολιτική διάσταση στην δουλειά του («πολιτική βούληση» του Bourdieu, ή τις πολιτικές επισφάλειας του Standing), αλλά το σχόλιό του προτείνει πως ως «νέους τύπους» επιβολής να καταλάβουμε αυτούς που εξελίσσονται και έξω από τα καθιερωμένα σχήματα, ώστε να μπορούμε να τους βλέπουμε σε κάθε σχέση που διαμορφώνεται πάνω σε διαφορά ως προς την θέση ισχύος, όπως και αυτή των ντόπιων και μεταναστών προτείνω εγώ.

ενδογενή διαδικασία απορρύθμισης των πλαισίων οργάνωσης και ανάπτυξης δραστηριότητας και ανθρώπινων στρατηγικών.

Ο πρώτος που μιλά ωστόσο για την επισφάλεια σε σχέση με νέους τύπους επιβολής, είναι ο Bourdieu, και αναφέρεται στην αναπαραγωγή και κανονικοποίησή της μέσα από το συνεχές της καθημερινής ζωής και τις κοινωνικές πρακτικές (Bourdieu, 1992). Το habitus σχετίζεται επί της ουσίας με δομές και σχέσεις εξουσίας. Εδράζεται στην αρχή της συνέχειας και της κανονικότητας-της νόρμας. Το επιτυχημένο τείνει να επαναλαμβάνεται από τα άτομα. Δεν είναι μορφή επιβολής αυτή καθ' εαυτή, αλλά «ο τρόπος που τα άτομα φέρουν» την θέση και την δυναμική τους στα δεδομένα σχήματα δύναμης ως συμπεριφορές, προσωπική στάση ζωής κουλτούρα στο χώρο και τον χρόνο.

Με βάση αυτές τις σκέψεις, προτείνω εδώ να δούμε σε πόσα πολλά επίπεδα και επιφάνειες μπορεί να αναπαράγονται δυναμικές της επισφάλειας και να αναπτύσσονται ως όψεις απορρύθμισης στον τόπο, αν εννοήσουμε την καθημερινότητα και τις επιμέρους σχέσεις, θέσεις ισχύος και αλληλεξαρτήσεις της ως πεδίο στο οποίο αυτές εξελίσσονται. Και, σε αυτό το πλαίσιο και από αυτή την θέση, να γίνει μια ιδιαίτερη αναφορά στο βάθος της επισφάλειας των μεταναστών, που διαμορφώνεται μέσα από αλληλουχίες τέτοιων δυναμικών, καθώς αφήνονται μόνοι¹¹⁰ απέναντι σε ελλείματα, πολιτικές αδράνειας, αναβλητικότητας των φορέων αλλά και στάσεων ή «στρατηγικών» απόσυρσης και απουσίας των ντόπιων στην περιοχή του παραδείγματος, (που μπορεί να ερμηνεύονται κι αυτές ως δυναμικές επισφάλειας υπό όρους).

Νέα (;) σχέση με το χώρο, και μια άκρη προσέγγισης της ενδογενούς απορρύθμισης

Το παράδειγμα των αιτούντων άσυλο μας λέει ότι επείγει και πρέπει να μιλήσουμε για αυτό το κενό προστασίας, για τις τροχιές διακινδύνευσης, τα επισφαλή προνόμια, και το βάθος της ανασφάλειάς τους και να πούμε ρητά πότε και που οι πρακτικές τους διολισθαίνουν εκτός των πλαισίων του τόπου. Και να παραδεχτούμε άρα, ότι είναι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της παρουσίας των πληθυσμών που μεταβάλλονται και όχι τα μεγέθη¹¹¹. Ότι αυτά συνδιαμορφώνονται από τους τοπικούς όρους και συνθήκες δέκα χρόνια τώρα, κατά ανησυχητικό τρόπο. Και ότι αν, η Ευρώπη, 'γενικώς' έχει πολλούς τρόπους να αρνείται την εγκατάσταση, ο δεσμός των ανθρώπων αυτών εδώ

110 Οι Τσιάνος και Παπαδόπουλος κάνουν ιδιαίτερη αναφορά στο μεταναστευτικό 'σώμα', δεδομένου ότι αναφέρονται στην επισφάλεια ως ενσώματη εμπειρία και την πλήρη αυτονομία ως άλλον έναν τύπο επιβολής που γίνεται απόλυτο κενό προστασίας. (Tsianos Papadopoulos, 2006)

111 Συνδηλωτικό της ενδιαφέρουσας παρατήρησης και των Mathias Czaika, Hein de Haas (2014) Το άρθρο επεξεργάζεται κριτικά την υπόθεση της υπερ-διαφοροποίησης και εντατικοποίησης των μεταναστευτικών ροών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, υποστηρίζοντας πως αυτή υιοθετείται καθολικά χωρίς να έχει εξεταστεί εμπειρικά. Κάνουν μια έρευνα όπου υποστηρίζουν ότι σε ευρεία γεωγραφική αναφορά τα μεγέθη των «ροών» δεν έχουν σημαντικά μεταβληθεί, και ότι έχουν αλλάξει οι «οδοί» τους.

έχει στοιχεία καταναγκασμού και εγκλωβισμού, και ότι τα χρήματα δεν αρκούν να καλύψουν τα κενά και την απόσταση από την διαμονή στην κατοικία. Ότι η διεθνής παρέμβαση, δεν μπορεί επίσης να παρέμβει στο γεγονός ότι αφήνονται ντόπιοι, γηγενείς και ξένοι, κάτοικοι και προσωρινά διαμένοντες αυτών των περιοχών μόνοι, απέναντι στα ζητήματα του τόπου, και στην σχέση μεταξύ τους. Και, ότι αυτή η «στρατηγική» της απόσυρσης των εχόντων θέση ισχύος απέναντι στα ζητήματα είναι ένας έμμεσος τύπος επιβολής.

Εδώ όμως λανθάνει μια παγίδα, γιατί για να τα πούμε όλα αυτά, πρέπει να μπορούμε να κοιτάμε τι κάνουν οι άνθρωποι αυτοί στον τόπο και να μιλάμε αφ' ενός για τις δικές τους 'αποκλίσεις' από τα πλαίσιά του, αφ' ετέρου και για την δική μας απουσία, το βάθος των ελλειμμάτων και τις ενδογενείς αδυναμίες των πλαισίων αυτών. Μια τέτοια αδυναμία είναι ότι, παρ' όλο που οι σύγχρονες ροές δεν είναι πραγματικά μεγαλύτερες από αυτές του '90, οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί δεν είναι εξωγενής παράγοντας, αλλά κομμάτι της πραγματικότητας του τόπου εδώ και αρκετά χρόνια, και παρ' ότι οι ΜΚΟ δεν είναι το πρόβλημα και μας δίνονται χρήματα για την παραμονή τους στον τόπο, δεν φαίνεται να μπορούμε ως κοινωνία, γειτονία και ως κράτος να το διαχειριστούμε- παρά την μεγάλη μας εμπειρία με το παράτυπο μεταναστευτικό φαινόμενο.

Δεδομένου ότι, τα τοπικά πλαίσια στα οποία εντάσσονται ή από τα οποία αποκλίνουν οι νέοι μετανάστες είναι αυτά που έχουμε διαμορφώσει εμείς πριν τον ερχομό τους, η ερμηνεία των αμφίσημων τακτικών που μπορεί να επιστρατεύουν προσεγγίζει περισσότερο αυτήν μιας επιμέρους απόκλισης που εντάσσεται σε μια σειρά τοπικών αποκλίσεων και ιδιαιτεροτήτων οι οποίες έχουν εδραιωθεί σε βάθος χρόνου ως τρόπος να γίνονται τα πράγματα. Το παράδειγμα του αθέατου μεταναστευτικού υποδείχνει περεταίρω τα πεπερασμένα όρια μιας τέτοιας 'ντόπιας' δεξιότητας επιβίωσης¹¹² που συνοψίζεται στο «δεν θέλω να ξέρω για να μην φαίνομαι». Μιας δεξιότητας που ξέρουμε εμπειρικά πως μαθαίνεται, ιδιωτικά και άρρητα, στους χώρους της καθημερινής ζωής ως αποτελεσματικότερη (ως τώρα) απόκριση απέναντι σε άρρητα πλαίσια, κενά προστασίας, χρόνια ελλείμματα. Όσο και ανακλάται στις συμπλεγματικές πολιτικές διαχείρισης των ζητημάτων, αν κοιτάξουμε προσεκτικά ανάμεσα στα στοιχεία¹¹³. Λέγοντας αυτό, δεν θεωρούμε τυχαίο που σε αυτή την έρευνα έγινε πιο προσβάσιμο το μεταναστευτικό από ότι οι ντόπιες πρακτικές και συνθήκες διαβίωσης.

Από μια τέτοια θέση και οπτική, μπορούμε και να σταθούμε πιο κριτικά απέναντι στον ευρύτερο διάλογο για την επισφάλεια. Σε ένα πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, χρησιμοποιούνται πράγματι οικείοι όροι, κοινές θεματικές και ερμηνευτικά σχήματα. Σε δεύτερο επίπεδο, όμως, τα παραδείγματα που

112 Σε σχέση και με την έννοια της κοινωνικής πρακτικής.

113 Στην βάση μιας γενικά ορθής άποψης ότι η νομιμοποίηση βοηθά στην 'ένταξη' στην κοινωνία φαίνεται αυτό να υιοθετούνται άκριτα και άλλες πολιτικές διαχείρισης του μεταναστευτικού. Το παράδειγμα είναι τα προγράμματα Εστία που νομίζω πως είναι χαρακτηριστικό μιας προσπάθειας να εισάγουμε έτοιμες πολιτικές χωρίς αυτές να εξετάζονται, αμφισβητούνται ή παρακολουθούνται στην εδώ πραγματικότητα.

αντλούνται για την ενίσχυση και ανάπτυξη προβληματισμού απέχουν από αυτά που μπορεί να αφορούν μια πόλη σαν την Αθήνα¹¹⁴. Αν οι μελετητές μπορούν να διακρίνουν μετασχηματισμούς από μια γενική εικόνα, οι μετασχηματισμοί αυτοί είναι εν πολλοίς μεταβολές που τώρα γεννιούνται σε άλλους τόπους. Από μόνο του αυτό υποδεικνύει μια διαφορά στην θέση ισχύος και στο υπόβαθρο τεχνογνωσίας που τους εξασφαλίζει την δυνατότητα να διακρίνουν τα προβλήματα όσο ακόμα αυτά εξελίσσονται στο φάσμα της επισφάλειας και πριν παράξουν την ζημιά. Οι μετασχηματισμοί αυτοί, περεταίρω, αντιμετωπίζονται ως επιπτώσεις διαδικασιών απορρύθμισης που βαίνουν τα τελευταία τουλάχιστον είκοσι χρόνια και τους θεωρούν όχι άδικα, αποτέλεσμα εξωγενών παραγόντων. Σε αυτούς τους εξωγενείς παράγοντες αποδίδουν «νέους» τύπους επιβολής και αναδεικνύουν με τις υποθέσεις τους τους χώρους και τον χρόνο της καθημερινότητας ως ένα αναδυόμενο προνομιακό πεδίο για την αναπαραγωγή τους.

Την 'απόκλιση' της Αθήνας θεωρώ ότι ξεκινάμε να την καταλαβαίνουμε υπό την παρατήρηση ότι, τους νέους τύπους επιβολής που διερευνώνται αλλού, εμείς βρίσκουμε ενδείξεις ότι είναι ήδη καλά εγκλιματισμένοι στις ντόπιες στρατηγικές και πρακτικές του τόπου. Αυτό είναι η άκρη ενός σκεπτικού που μπορεί να ρωτά, μήπως οι έννοιες, οι θεματικές και οι «νέοι» τύποι επιβολής που συναντήσαμε εδώ, το κενό προστασίας, η πλήρης αυτονομία, η αδυναμία λήψης αποφάσεων, η απόσυρση, είναι όψεις διαδικασιών απορρύθμισης του τόπου. Και ακόμα περισσότερο, αν αυτές ενεργοποιούνται κατά τρόπο απρόβλεπτο στην επίδραση της συγκυρίας και των εξωγενών πιέσεων, χωρίς να επιτρέπουν να κατανοούμε πως, που και αν αυτές είναι τόσο ισχυρές όσο τις νιώθουμε. Υπό αυτό το πρίσμα, θα ήταν χρήσιμο να λάβουμε τον ευρύτερο διάλογο στο σύνολό του -και κυρίως την γεωγραφική αναφορά των τόπων στους οποίους εξελίσσεται- σαν μια σημαντική επισήμανση για το μέγεθος των προκλήσεων του μέλλοντος και των πεπερασμένων δυνατοτήτων των τρόπων διαχείρισης που έχουμε διαχρονικά αναπτύξει για να τις αντιμετωπίσουμε.

Η εννοιολογική και ερμηνευτική διαδρομή συντέλεσε στην ανάδειξη ενός πλαισίου εννοιών και σχέσεων μέσα από τις οποίες είναι εφικτό να κάνουμε και να διερευνούμε τέτοια ερωτήματα. Μέσα από αυτές διακρίναμε την απορρύθμιση μέσα από τα τοπικά πλαίσια και τις ανθρώπινες ενέργειες, και τρόπους να την σχετίζουμε με τύπους επιβολής οικείου, και ενδογενή ελλείματα. Μπορούμε να προσεγγίζουμε έτσι την επισφάλεια και την απορρύθμιση τόσο ως δυναμικές μεταξύ τους καταστάσεις, όσο και ως διαδικασίες που δομούνται μέσα από σχέσεις επιβολής, αλληλουχίες δυναμικών και θέσεις ισχύος, και άρα μπορούν να αναπαράγονται με πολύ περισσότερους τρόπους από τα κάτω, μέσα από το πεδίο της καθημερινής ζωής και της ατομικής-ιδιωτικής υπόστασης. Η

114 Αφορούν σε παραδείγματα για την επικράτηση των στρατηγικών των πολυεθνικών εταιριών στην εργασιακή ζωή και καθημερινότητα, στην μεταρρύθμιση εκπαιδευτικών συστημάτων που εξειδικεύει αλλά δεν 'μορφώνει' σε βάθος τα άτομα απέναντι στις προκλήσεις ενός μεταβαλλόμενου κόσμου, στην απώλεια προνομίων και παροχών του κράτους πρόνοιας που στήριζε την αυτονομία του νοικοκυριού.

συμβολή του παραδείγματος στην ανάπτυξη αυτού του πλαισίου, αναδεικνύει την ιδιαίτερη βαρύτητα που έχει η τοποθέτηση σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο για το βάθος της κατανόησης των ζητημάτων, αλλά και τις δυνατότητες που έχει αυτή να διευρύνει όρους και έννοιες με τις οποίες να περιγράψουμε και να στεκόμαστε απέναντι στα πράγματα.

Ο ίδιος ο διάλογος για την επισφάλεια, όπως κάθε διάλογος, αναδεικνύεται και διευρύνεται μέσα από διαφοροποιήσεις, επιμέρους παραδείγματα και την συμμετοχή. Το έλλειμα γνώσης, η απροθυμία να δούμε τις αδυναμίες μας, μας δεσμεύουν σε μεγάλο βαθμό σε μια αφωνία. Έγινε φανερό ότι είναι αδύνατον να μιλήσουμε για το μεταναστευτικό ή άλλα τοπικά ζητήματα καίριας σημασίας, χωρίς να τις αντιμετωπίσουμε και χωρίς να καταλάβουμε ότι στις ενδογενείς αδυναμίες είναι ενσωματωμένοι και οι τρόποι παρακολούθησης, διερεύνησης και απεικόνισης της πραγματικότητας του τόπου. Οι νέοι, οι μετανάστες, η ευελιξία, η 'δυσκολία' της διαβίωσης, είναι λοιπόν καίρια ζητήματα στην συζήτηση αυτή σήμερα στον ευρύτερο χώρο, και στην οποία φαίνεται να είναι μεγάλο το περιθώριο για συμμετοχή, ερμηνεία και συμβολή στην ανάπτυξη προβληματισμού. Αν και οι θεματικές του μας αφορούν άμεσα και αν χρησιμοποιείται επί του παρόντος μια 'γλώσσα' που μπορούμε να μιλήσουμε, η αφωνία και η αδυναμία ενεργού συμμετοχής απέναντι σε αυτόν, ή άλλους, σημαίνει ότι εν καιρώ θα διαμορφωθεί και αυτός από την απουσία διαφοροποιημένων παραδειγμάτων όπως της Αθήνας¹¹⁵.

115 Αν η μελέτη της επισφάλειας έχει τις καταβολές της στις έρευνες του Bourdieu για την περίπτωση των Αλγερινών «διακοπτόμενων εργαζόμενων» (*travailleurs intermittents*), φτάνοντας στο 2011, δουλειές όπως του Standing αντλούν από παντού, και παραδείγματα από όλο τον Νότο αναπτύσσονται σε μια προσέγγιση, αν και από τις πιο προχωρημένες παρ' όλα αυτά σε σημεία, ευρωκεντρική. Η κριτική που έχει γίνει στις ευρωκεντρικές προσεγγίσεις (Munck, 2013) είναι ότι αγνοούν πως στον νότο υπάρχει μακρά κληρονομιά επισφάλειας πριν ακόμα την επικράτηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και της παγκοσμιοποίησης, που έχει διαμορφώσει τόσο κοινωνικές πρακτικές, διαφοροποιημένη διαστρωμάτωση και ένα κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο, πολύ διαφορετικό από των αναπτυγμένων χωρών του βορά.

Βιβλιογραφία

- Bauman Z., Liquid Modernity, 2012, polity press
- Standing G., Precariat, The new dangerous class, 2011, Bloomsbury Academic, NY
- Bourdieu P., La precarite est aujourd' hui partout, 1997, Contre-feux, Ed. Liber raison d' agir, Grenoble
- Bourdieu P., The logic of practice, 1992, polity press
- Ettlinger N., Precarity Unbound, 2007, Alternatives 32, pg 319-340
- Munck R., The precariat: A view from the South, 2013, Third World Quarterly, 34:5, 747-762
- Bresson M., Sociologie de la Precarite, 2007, editions Armand Colin, Paris
- Tsianos V., Papadopoulos D., Precarity: A savage journey to the heart of embodied capitalism, 2006, [eipcp, http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en](http://eipcp.net/transversal/1106/tsianospapadopoulos/en)

Δημοσιευμένες έρευνες

Mathias Czaika, Hein de Haas The Globalization of Migration: Has the World Become More Migratory?, (2014) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/imre.12095>

Εμμανουήλ Δ., Κοινωνικο-οικονομική τάξη, στρώμα status και κοινωνική καταγωγή στην Αθήνα του 2013,-ένα δομικό σχήμα για την ανάλυση της οικιστικής κατανάλωσης, 2016, Τομ. 146, ΕΚΚΕ

ΤτΕ, Δανεισμός και χρηματοοικονομική πίεση στα νοικοκυριά: Έρευνα σε επίπεδο νοικοκυριού, 2006, δημοσιευμένη έρευνα, Δ/νση Στατιστικής

Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., Οι δημογραφικές εξελίξεις στην νεότερη Ελλάδα (1830-2007), 2009, Εργαστήριο δημογραφικών κοινωνικών αναλύσεων, http://www.demography-lab.prd.uth.gr/Papers/4_KOTZAMANIS-ANDROULA-KI%20neoteri%20ellada_2009.pdf

Πηγές φορέων:

Τράπεζα της Ελλάδος

Τραπεζική χρηματοδότηση νοικοκυριών και επιχειρήσεων, δημοσιεύσεις στοιχείων: https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=3276&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c-66c95&Filter_by=DT

Στατιστικά στοιχεία, Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων: <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/loans.aspx>

Εργάνη

<https://government.gov.gr/category/ποιοισ/υπουργειο-εργασιας>

Μετανάστευση

IOM- migration data portal, migration statistics: https://migrationdataportal.org/data?i=flows_abs_immig1&t=2013&cm49=300

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Υπηρεσία Ασύλου

http://asylo.gov.gr/?page_id=143

UNCHR briefing report 30 January 2015: <http://www.unhcr.org/54cb698d9.html>.

Πρόγραμμα Εστία

http://estia.unhcr.gr/el/home_page/

Δήμος Αθηναίων για το Εστία, ΕΑΤΑ (Εταιρία Αναπτυξιακή προβολής και Τουριστικής Ανάπτυξης ή This is Athens)

<https://www.developathens.gr/en/%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%AD%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82>

ΕΛΣΤΑΤ

Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων, <https://panorama.statistics.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Όπως αναφέρεται στο κείμενο, η εργασία προχώρησε σε μια έρευνα στο πεδίο, με σκοπό την διαμόρφωση μιας εικόνας των πλαισίων μέσα από τα οποία εξελίσσονται τα φαινόμενα και τα ζητήματα που την απασχολούν (νέοι, μετανάστες, κατοικία) και την βαθύτερη κατανόηση των δυναμικών τους. Για αυτό επικεντρώνεται σε τομείς και φορείς που συγκροτούν τρέχοντα πλαίσια διαχείρισής τους στην Αθήνα, και αναζητά ποιοτική και ποσοτική πληροφορία για την δραστηριότητα, κατάσταση και παρουσία των εμπλεκόμενων ομάδων.

Προηγείται η απεύθυνση σε φορείς που διαχειρίζονται τα φαινόμενα με τα οποία ασχολούμαστε για άντληση πληροφοριών, δεδομένων και μετά με συνεντεύξεις με εργαζομένους των τομέων που είναι σημαντικοί για τα ζητήματα που θίγονται. Ανάμεσα σε αυτές τις διερευνήσεις έγινε περαιτέρω άντληση ποσοτικών στοιχείων μέσα από καταγραφές & πηγές δεδομένων των κεντρικών φορέων.

Στο παρόν παράρτημα παρατίθενται η περιγραφή των φορέων που απευθύνθηκε η έρευνα στο πεδίο, τα στοιχεία από τις καταγραφές και τις πηγές δεδομένων, και τα στοιχεία των πληροφορητών από τις τομεακές συνεντεύξεις.

ΑΠΕΥΘΥΝΣΗ ΣΕ ΦΟΡΕΙΣ

I. ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ - {Ειρηνοδικείο Αθηνών, ΚΕΥΔ, ΔΟΥ, ΑΑΔΕ, Υπ. Οικονομικών, Ύπατη, ΜΚΟ}

Η απεύθυνση σε φορείς έγινε τον Ιανουάριο του 2018, με επιτόπια επίσκεψη, τηλεφωνική επικοινωνία και αποστολή ηλεκτρονικών αιτήσεων. Σκοπός ήταν η διαμόρφωση μιας τρέχουσας εικόνας του τρόπου εξέλιξης των φαινομένων και η άντληση στοιχείων κατάλληλων να την αποδώσουν. Οι φορείς είναι δημόσιες υπηρεσίες, με κοινά πεδία αρμοδιότητας το χρέος και την κατοικία, και ο επίσημος φορέας και τοπικές οργανώσεις που διαχειρίζονται την στέγαση των νέων μεταναστών. Αυτοί είναι κατά σειρά επικοινωνίας:

i. Ειρηνοδικείο Αθηνών, επιτόπια επίσκεψη στο τμήμα κατάθεσης αιτήσεων υπαγωγής στον Ν. Κατσέλη, όπου διαπιστώθηκε ο φόρτος εργασίας και αδυναμία άντλησης στοιχείων εστιασμένων στα ζητούμενα της έρευνας.

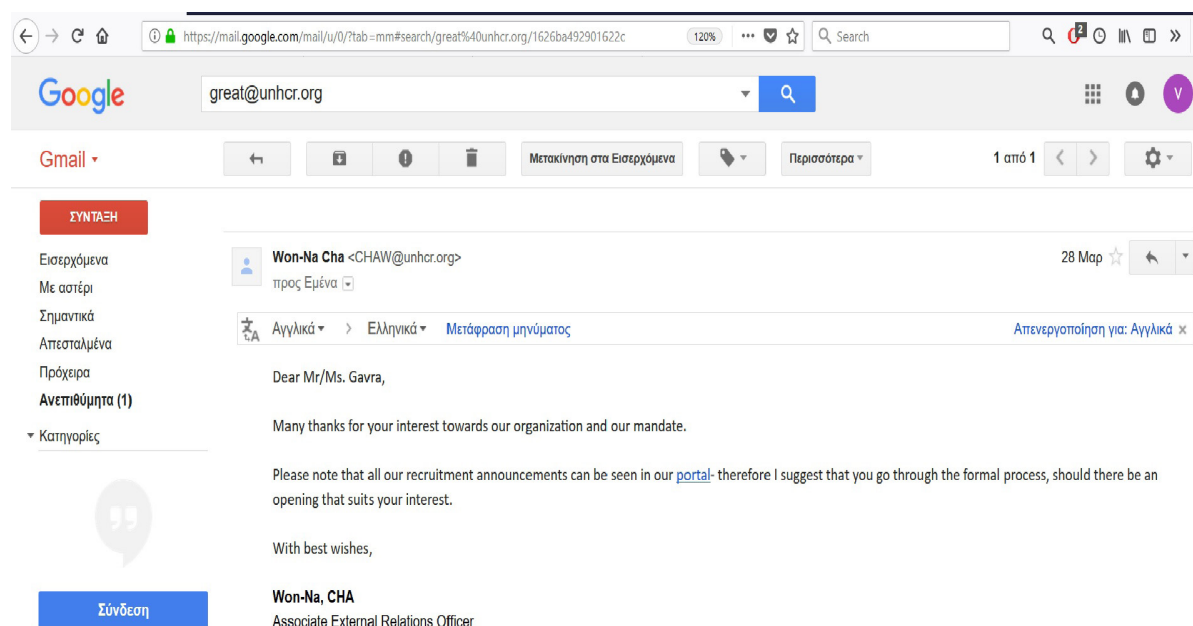
ii. ΚΕΥΔ: φορέας υποστήριξης δανειοληπτών που υπάγεται στην Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους. Έχει 2 κεντρικά γραφεία, ένα στην Αθήνα χωρίς πρόσβαση στο κοινό. Στάλθηκε αίτηση κατ' όπιν τηλεφωνικής οδηγίας.

iii. ΔΟΥ, ΑΑΔΕ, Δνση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης εφαρμογών Υπ. Οικονομικών: φορείς συναρμόδιοι για την αγορά ακινήτων και την ανάπτυξη του Μητρώου Μεταβιβάσεων Ακινήτων. Η απεύθυνση ξεκίνησε από την ΔΟΥ, και προχώρησε με συνεχείς παραπομπές των υπαλλήλων στους άλλους φορείς.

iv. ΜΚΟ : Κλίμακα, Πράξις, Άρσις. Στάλθηκε αίτηση κατ' όπιν οδηγίας εργαζομένων. Συστάθηκε απεύθυνση και στην Ύπατη Αρμοστεία.

ν. Ύπατη Αρμοστεία: Στάλθηκε αίτηση στον κεντρικό φορέα κατ' όπιν της οδηγίας εργαζομένων στο τοπικό γραφείο της οργάνωσης.

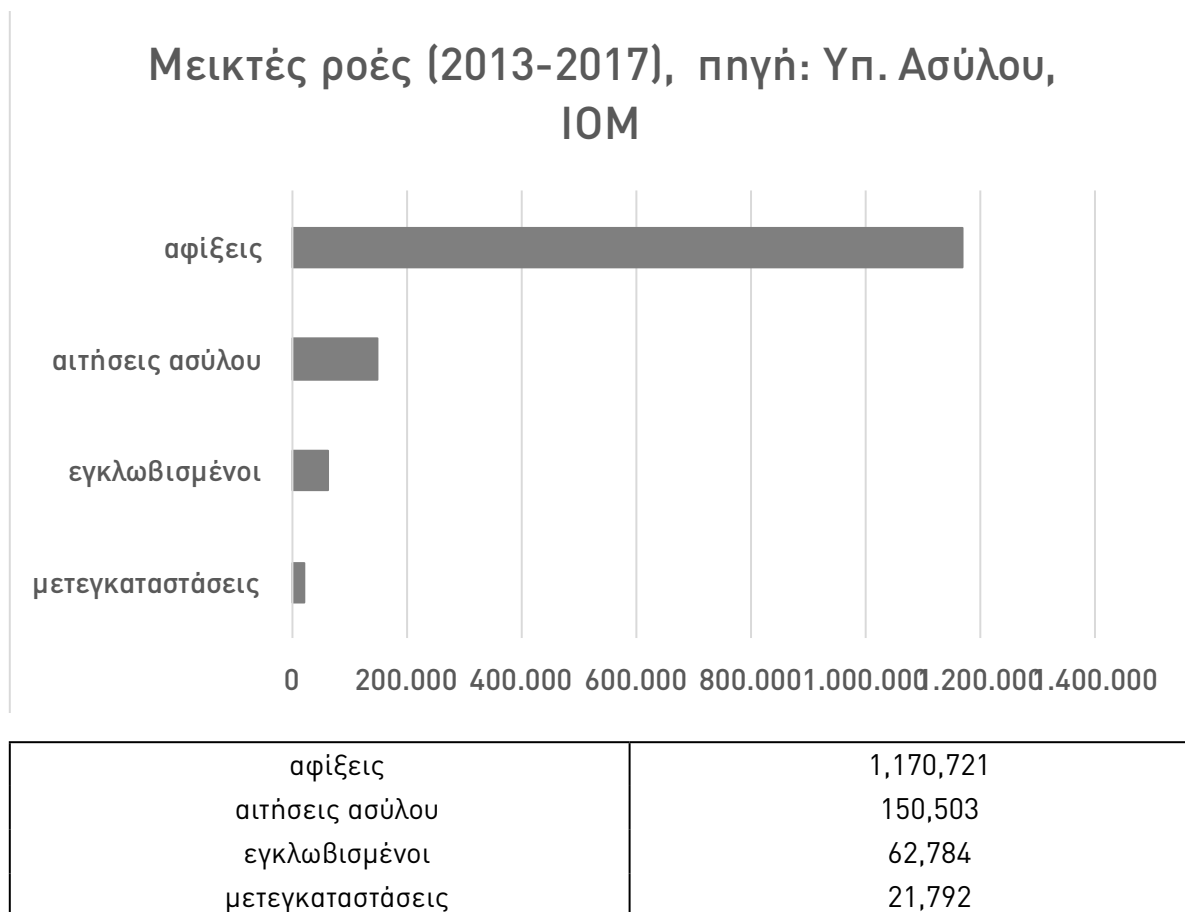
Η εικόνα των φορέων, των πεδίων αρμοδιότητας και των πλαισίων διαχείρισης ήταν αποπροσανατολιστική στην βάση της έλλειψης συντονισμού μεταξύ τους (ΔΟΥ, ΑΑΔΕ & Υπ. Οικονομικών). Στις άλλες περιπτώσεις ήταν μη προσβάσιμοι, όπως η Ύπατη, οι οι ΜκΟ και τα ΚΕΥΔ. Πολλοί εργαζόμενοι των γραφείων παρέπεμπαν εκτός από άλλες υπηρεσίες και σε ηλεκτρονικές αιτήσεις που δεν απαντήθηκαν. Παρατίθεται ενδεικτικά η απάντηση της Ύπατης Αρμοστείας από τα κεντρικά, δύο μήνες μετά, στις 28 Μαρτίου όπου είναι προφανές ότι δεν έχει καν αναγνωστεί η αίτηση.

Εικ. 1, Η απάντηση της Ύπατης Αρμοστείας στην αποστολή επίσημης αίτησης (σε ελληνικά και αγγλικά) για άντληση στοιχείων για τα διαμερίσματα στέγασης

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΩΝ

II. ΜΕΙΚΤΕΣ ΡΟΕΣ – {ΙΟΜ, Υπ. Ασύλου, UNCHR}

Διάγραμμα 1, Οι ροές του 2013-2017 και η κατάσταση της παρουσίας τους, καταγραφές από τους αρμόδιους φορείς υποδοχής. Στοιχεία για «εγκλωβισμένους» αναφέρει μόνο ο ΙΟΜ. Τα υπόλοιπα έχουν διασταυρωθεί από τους δύο φορείς.

Immigration Flows to Greece, 2008-2017, πηγή: IOM- migration data portal, migration statistics, https://migrationdataportal.org/data?i=flows_abs_immig1&t=2013&cm49=300, (data source UN DESA, 2015 revision)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	**2014	*2015	*2016	*2017	total
immigration flows total	66529	58613	60462	60089	58200	57900	43500	857363	176906	35052	1474614
refugees in the country		-	1400	-	-	-	-	51000	-	96400	148800
asylum seekers in the country	38100	48200	55700	43900	36200	49800	31900	26100	39900	-	369800

*Τα στοιχεία για τις ροές του 2015 και ύστερα είναι από τις ετήσιες εκθέσεις του IOM για την σύγχρονη μετανάστευση & αφορούν καταγραφή των μεικτών ροών (μετανάστες και πρόσφυγες με μεικτά χαρακτηριστικά προέλευσης), πηγή: IOM, Compilation of available data and information Reporting periods 2015-2016-2017

** Ο πληθυσμός για το 2014 αφορά σε μεικτές ροές από την Μεσόγειο και μόνο σε θαλάσσιες οδούς, πηγή: UNCHR briefing report 30 January 2015, <http://www.unhcr.org/54cb698d9.html>.

Πιν. 1, Οι ροές μεταναστών και προσφύγων από το 2008 όπως εκτιμώνται από τους διεθνείς φορείς, πίνακας με στοιχεία από τον IOM και δημοσιεύσεις του UNCHR

Dear fellow Mayors, Chief Resilience Officers and Partners,

On behalf of the Municipality of Athens, I would like to thank you for your participation in the Athens Network Exchange - Cities and the Global Migration Crisis. This document reflects the success of our joint commitment to addressing migration as a major urban challenge of the 21st Century.

In the summer of 2015, with Athens still in the throes of an economic crisis, we were faced with finding short-term solutions for accommodating the large number of refugees arriving in the city. This was a tremendous challenge, posing pressures on often weak and aging infrastructure and strained city services, with shelter the foremost concern. To help address the immediate housing needs of the refugees, we dedicated a space for the construction of the Elaionas camp - the first temporary accommodation center in the country, currently providing shelter to nearly 2,400 refugees. With the support of our international partners and local NGOs, we were able to provide reception services and, subsequently, develop a housing program that subsidizes—with funding from UNHCR— the rent of vacant apartments for approximately 3,0000 refugees.

We have made a conscious effort to treat refugees with the dignity they deserve. Our new residents, many risking their lives to escape war and persecution, have access to our medical services as well as to public education. At the same time, we try to ensure that our city's social cohesion and daily rhythm are not disrupted.

While we have managed "the crisis within the crisis", our biggest challenge remains how to successfully absorb newcomers in our society. Athens is facing a significant population decrease, as is all of Greece. Along with other valuable contributions, refugees provide essential human capital that our cities need. Many are skilled and educated, and possess expertise in a variety of fields. For those who choose to stay, we must meet the challenge of integrating them in a way that ensures their success and also helps the revival of our economy.

Cities have shown that local governments can play a decisive role during crises where national governments are either too remote or too politically constrained. Our city, the City of Athens, was proud to spearhead and host the Network Exchange on Cities and the Global Migration Crisis. Alongside all of you, we hope to further develop our partnerships and learn from each other, identifying and sharing new tools and solutions that address our challenges across the social, natural, and built environments.

I want to express my gratitude to the participating cities and partners -from home and abroad- that joined in this highly productive collaboration. Lastly, I would like to thank 100 Resilient Cities—Pioneered by the Rockefeller Foundation, for making this meeting possible and bringing us together. The cities of tomorrow need to be shaped today through a spirit of partnership and mutual support. I believe that the outcome of this network—"Global Migration: Resilient Cities at the Forefront"—is a valuable tool for forming this foundation for the future.

We still have a lot of work ahead of us, but I am confident that cities can rise to the challenge through a commitment to urban resilience and the kinds of networks and collaborations that build it.

Giorgos Kaminis
MAYOR, CITY OF ATHENS

Εικ. 2, Γράμμα από τον Δήμαρχο, η ανακοίνωση του Γ. Καμίνη σχετικά με το πρόγραμμα Εστία στην ημερίδα «100 resilient cities» όπου αναφέρεται η στέγαση 30.000 ατόμων, Αθήνα, τεύχος ημερίδας για την ανθεκτικότητα των πόλεων και τις δράσεις για την διαχείριση της μετανάστευσης.

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΤΟΜΕΑ							
πιν.1	απογραφές	ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΙΡΑΙΑ	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	συνολο
εκπροσώπηση ομάδας (%)	2011	35%	15%	16%	16%	17%	100%
	2001	38%	14%	16%	16%	17%	100%
	1991	39%	14%	16%	16%	14%	100%
ρυθμός μείωσης πληθυσμού/τομέα	2001-2011	20%	12%	13%	13%	10%	14%
	1991-2001	-10%	-14%	-18%	-14%	-33%	-16%
	1991-2011	12%	-0%	-3%	1%	-20%	1%

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΤΟΜΕΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ							
πιν.1Α	απογραφές	ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΙΡΑΙΑ	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	συνολο
25-34 ετών	2011	126083	60970	67743	67511	75637	397944
	2001	164872	70342	78859	79601	83494	477168
	1991	183902	69321	73341	76939	68556	472059
εκπροσώπηση ομάδας (%)	2011	32%	15%	14%	17%	19%	100%
	2001	35%	15%	17%	17%	17%	100%
	1991	39%	15%	16%	16%	15%	100%
ρυθμός μείωσης πληθυσμού/τομέα	2001-2011	24%	13%	14%	15%	9%	17%
	1991-2001	10%	-1%	-8%	-3%	-22%	-1%
	1991-2011	31%	12%	8%	12%	-10%	16%

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΤΟΜΕΑ, ΞΕΝΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ							
πιν.1Β	απογραφές	ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΙΡΑΙΑ	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	συνολο
25-34 ετών	2011	43412	9771	8920	8708	6772	77583
	2001	45497	9612	9714	8524	8899	82246
	1991	9589	1686	3055	1420	2274	18024
εκπροσώπηση ομάδας (%)	2011	56%	13%	11%	11%	9%	100%
	2001	55%	12%	12%	10%	11%	100%
	1991	53%	9%	17%	8%	13%	100%
ρυθμός αύξησης πληθυσμού/τομέα	2001-2011	-5%	2%	-8%	2%	-24%	-6%
	1991-2001	374%	470%	218%	500%	291%	356%
	1991-2011	353%	480%	192%	513%	198%	330%

Πιν. 1,1α, 1β, Κατανομή νέων ατόμων 25-34 ετών, γηγενών και ξένων στους κεντρικούς τομείς, Αθήνα, ΕΛΣΤΑΤ, 1991-2001-2011

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011				
πιν.2	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ, Αθήνα (30 απ.τομείς εκατέρωθεν Αχαρνών)			
	απογραφές	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΞΕΝΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
25-34 ετών	2011	2477	4742	7219
	2001	5324	4188	9512
	1991	5928	559	6487
ρυθμός μείωσης πληθυσμού	2001-2011	53%	-13%	24%
	1991-2001	10%	-649%	-47%
	1991-2011	58%	-748%	-11%

Πιν. 2, Ρυθμός συρρίκνωσης νέων 25-34 ετών, γηγενών και ξένων στους 30 απογραφικούς τομείς της Αχαρνών, ΕΛΣΤΑΤ, 1991-2001-2011

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011				
πιν.3	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΣ			
	απογραφές	ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	ΠΕΡ.ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ
25-34 ετών	2011	115095	56904	113076
	2001	145485	67768	145485
	1991	132979	60512	132979
ρυθμός μείωσης πληθυσμού	2001-2011	21%	16%	22%
	1991-2001	-9%	-12%	-9%
	1991-2011	13%	6%	15%

Πιν. 3, Ρυθμός συρρίκνωσης νέων 25-34 ετών, Δήμος Αθηναίων και περιαστικές συνοικίες, ΕΛΣΤΑΤ, 1991-2001-2011

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011				
πιν.4	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΣ, ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ			
	απογραφές	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΞΕΝΗ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
25-34 ετών	2011	76439	36458	115095
	2001	104783	38595	145485
	1991	124980	7999	132979
ρυθμός μείωσης πληθυσμού	2001-2011	27%	6%	21%
	1991-2001	16%	-382%	-9%
	1991-2011	39%	-356%	13%

Πιν. 4, Ρυθμός συρρίκνωσης νέων 25-34 ετών, γηγενών και ξένων στον Δήμο Αθηναίων, ΕΛΣΤΑΤ, 1991-2001-2011

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011				
πιν.5	μείωση του νέου ελληνικού πληθυσμού, 25-34 ετών, 1991-2011			
	1991	2001	2011	1991-2011
κεντρικός τομέας	183902	164872	126083	31%
Δήμος Αθηναίων	124980	104783	76439	39%
Αχαρνών-Βάθης (30 α.τομείς)	5928	5324	2477	58%
πιν. 5α	αύξηση του νέου αλλοδαπού πληθυσμού, 25-34 ετών, 1991-2011			
	1991	2001	2011	1991-2011
κεντρικός τομέας	9589	45497	43412	353%
Δήμος Αθηναίων	7999	38595	36548	357%
Αχαρνών-Βάθης (30 α.τομείς)	559	4188	4742	748%

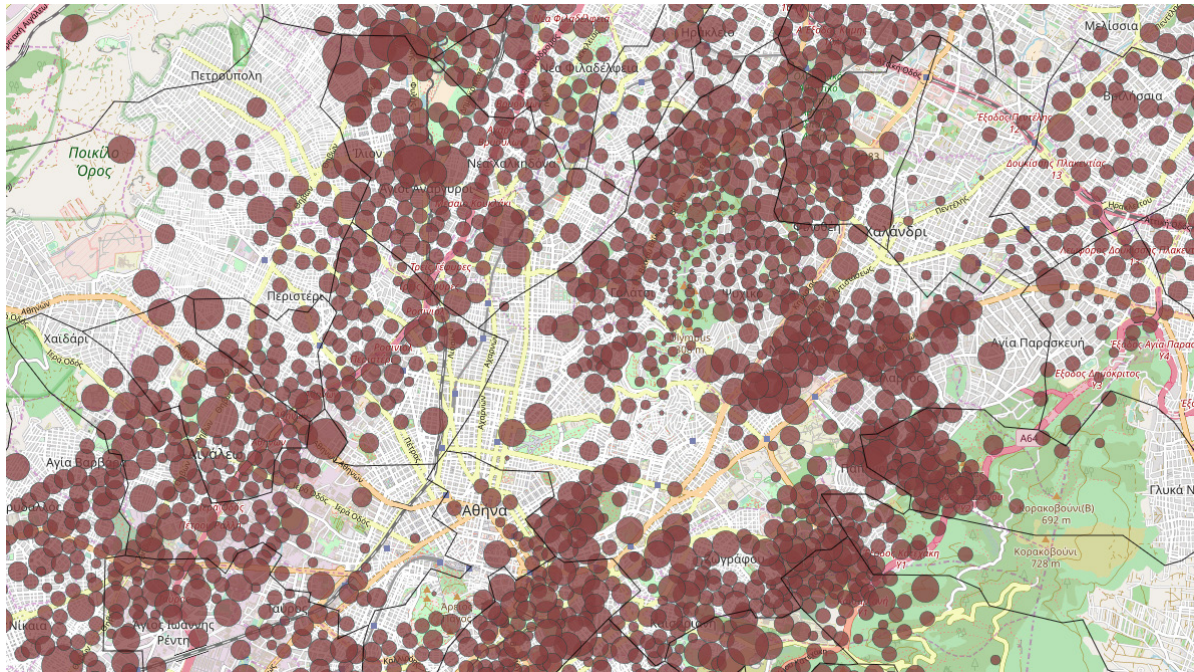
πιν. 6	εθνοτική κατανομή γενικού πληθυσμού, 2011			
	σύνολο	γηγενείς	ξένοι	ποσοστό
κεντρικός τομέας	1029520	846728	182792	82%
Δήμος Αθηναίων	664046	512386	151660	77%
Αχαρνών-Βάθης (30 α.τομείς)	38513	20497	18016	53%

Πιν. 5,5α Μείωση και αύξηση νέων 25-34 ετών, γηγενών και ξένων αντίστοιχα, στην Αχαρνών, τον Δήμο Αθηναίων, τον κεντρικό τομέα, ΕΛΣΤΑΤ, 1991-2001-2011

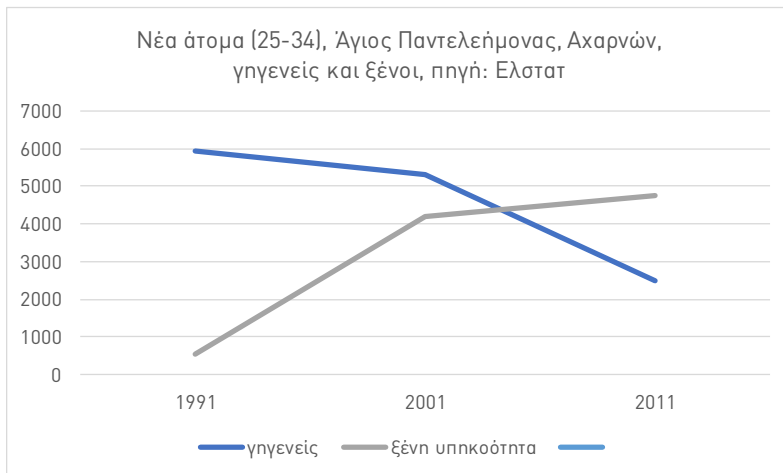
Πιν. 6, κατανομή γενικού πληθυσμού, γηγενών και ξένων στην Αχαρνών, στο Δήμο Αθηναίων, και τον κεντρικό τομέα. Δείχνουμε το ποσοστό επικράτησης του γηγενούς πληθυσμού, ΕΛΣΤΑΤ, 2011

πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, άντληση δεδομένων από την διαδικτυακή εφαρμογή 'Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων', Ετήσια Απογραφή 1991, 2001, 2011										
ΠΙΝ.7	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΛΙΚΙΑΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΤΟΝ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ, Κ.ΤΟΜΕΙΣ, ΔΗΜΟΙ ΑΘΗΝΑΣ & ΑΠ.ΤΟΜΕΙΣ (εκατέρωθεν Αχαρνών)									ΣΥΝΟΛΟ
	* περιλαμβάνει το σύνολο των τομέων σύμφωνα με ΡΣΑ	0-14 (%)	15-24 (%)	25-34 (%)	35-44 (%)	45-54 (%)	55-64 (%)	65-74 (%)	75 και άνω (%)	
Κ.ΤΟΜΕΙΣ	ΑΘΗΝΑ-ΠΕΙΡΑΙΑΣ (κεντρικοί τομείς)*	13%	11%	16%	16%	14%	12%	9%	9%	3090508
Κ. ΤΟΜΕΑΣ ΑΘΗΝΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	11%	11%	17%	16%	14%	12%	9%	10%	655332
	ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	13%	11%	16%	16%	15%	13%	9%	8%	59254
	ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ-ΧΑΛΚΗΔΟΝΑΣ	14%	10%	16%	16%	14%	12%	8%	9%	33824
	ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ ΥΜΗΤΤΟΥ	12%	11%	16%	16%	14%	12%	9%	11%	33576
	ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ	14%	10%	15%	17%	15%	12%	9%	9%	78011
	ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	12%	11%	16%	16%	14%	12%	9%	10%	26357
	ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ	13%	10%	15%	16%	14%	13%	9%	9%	59635
	ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	10%	16%	17%	14%	13%	12%	9%	9%	69834
ΑΠ. ΤΟΜΕΙΣ	περιοχή Βάθης & εκατέρωθεν Αχαρνών (30 απογραφικοί τομείς)	10%	16%	17%	14%	13%	12%	9%	9%	38513

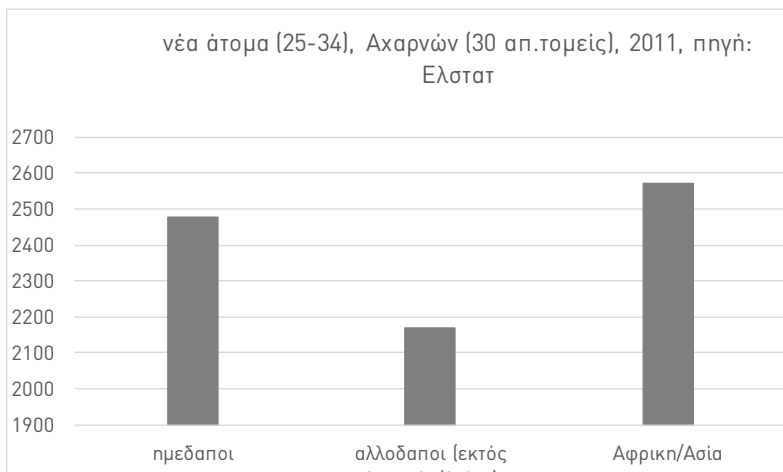
Πιν. 7, ηλικιακή κατανομή γενικού πληθυσμού, γηγενών και ξένων σε επίπεδα χωρικής λεπτομέρειας: Αχαρνών, Δήμο Αθηναίων, κεντρικό τομέα, ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Εικ. 1, Συγκεντρώσεις νέων γηγενών 25-34 ετών, κέντρο Αθήνας, 2011, χαρτογραφικό πανόραμα απογραφικών δεδομένων. Βορειοδυτικά του κέντρου η συρρίκνωση της παρουσίας γύρω από την Αχαρνών.

Διάγραμμα 1, Διαχρονική μεταβολή στην σχέση νέων γηγενών και ξένων 25-34 ετών, περιοχή της Αχαρνών- 30 απογραφικοί τομείς, 1991-2001, ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 2, Εθνική κατανομή νέων γηγενών και ξένων 25-34 ετών στην περιοχή της Αχαρνών, 30 απογραφικοί τομείς, 1991-2001, ΕΛΣΤΑΤ

IV. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ & ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ – {περιοδικές εκθέσεις από καταγραφές, πληροφοριακό σύστημα Εργάνη, 2014-2017}

πηγή: Ειδικά τεύχη αποτελεσμάτων ηλεκτρονικής καταγραφής επιχειρήσεων&μισθωτών εργαζομένων, Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη, Υπ.Εργασίας, Κοινωνικής ασφάλισης&Πρόνοιας, http://www.yrakp.gr/					
πιν. 1	ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, (2013-2017)				
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	2014	2015	2016	2017
ΑΤΤΙΚΗ	Κ.ΤΟΜΕΑΣ	225,986	244,358	255,969	270,493
	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	170,765	175,088	182,980	196,859
	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	52,838	56,589	60,454	65,627
	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	109,213	114,665	121,245	130,281
	ΠΕΙΡΑΙΩΣ	75,256	79,122	84,183	89,582
	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ	108,323	112,343	119,687	125,931
	ΔΥΤΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ	41,398	42,271	46,008	48,388
% ΕΠΙ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ	Κ.ΤΟΜΕΑΣ	14.56	14.87	14.78	14.56
	ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	11.01	10.65	10.56	10.6
	ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	3.41	3.44	2.66	3.53
	ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	7.04	6.98	7	7.01
	ΠΕΙΡΑΙΩΣ	4.85	4.81	4.86	4.82
	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ	6.98	6.83	6.91	6.78
	ΔΥΤΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ	2.67	2.57	2.66	2.6

Πιν.1, Η «γεωγραφική περιμετρος» των θέσεων μισθωτής εργασίας για την Αθήνα

συνδυαστική ανάλυση δεδομένων για το 2017 από τεύχη αποτελεσμάτων ηλεκτρονικής καταγραφής επιχειρήσεων&μισθωτών εργαζομένων, πηγή:Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη, Υπ.Εργασίας, Κοινωνικής ασφάλισης&Πρόνοιας, http://www.yrakp.gr/							
πιν. 2		ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ & ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ, 2017					
		<19	19-24	25-34	35-44	45-64	>65
σύνολο θέσεων	1,824,437	5,088	139,762	232,103	851,295	587,070	9,119
	%	0.28%	7.66%	12.72%	46.66%	32.18%	0.50%
νέες θέσεις	452,987	1,791	50,688	43,436	144,681	207,543	4,848
	%	0.40%	11.19%	9.59%	31.94%	45.82%	1.07%

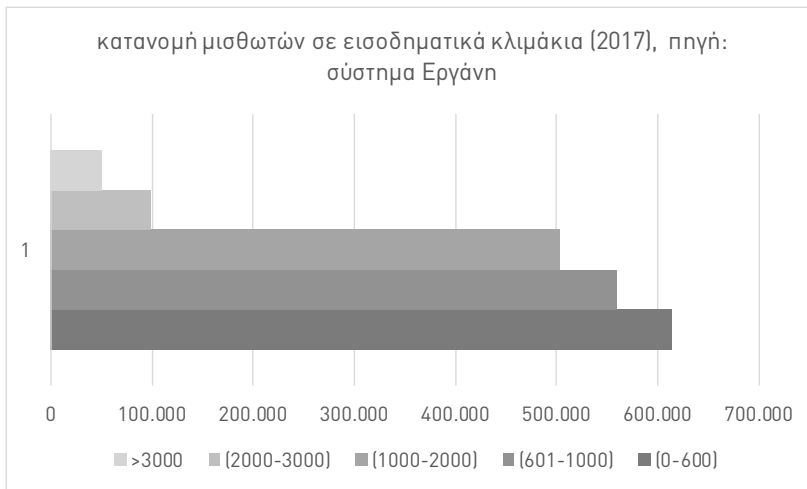
Πιν. 2, Οι νέοι 25-34 ετών και το ηλικιακό 'φράγμα' στην κατανομή των νέων θέσεων εργασίας, επικράτεια, τεύχος του 2017.

πηγή: Μηνιαία τεύχη αποτελεσμάτων ηλεκτρονικής καταγραφής επιχειρήσεων&μισθωτών εργαζομένων, Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη, Υπ.Εργασίας, Κοινωνικής ασφάλισης&Πρόνοιας, http://www.ypakr.gr/							
πιν. 3	ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΤΥΠΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, Α' τριμ.(2013-2017)						
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	2014	2015	2016	2017	2018	2014-2018
ΤΥΠΙΚΗ	ΠΛΗΡΗΣ	142,767	153,396	172,125	202,523	233,475	90,708
ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΜΕΡΙΚΗ (Ε1)	99,363	106,635	147,948	168,489	200,362	100,999
	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ (Ε2)	35,232	48,696	57,803	64,541	66,526	31,294
	Ε1+Ε2	134,595	155,331	205,751	233,030	266,888	132,293
ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ		277,262	308,727	384,770	435,553	500,363	223,101
ΠΟΣΟΣΤΩΣΗ ΕΠΙ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ	ΤΥΠΙΚΗ	51.49%	49.69%	44.73%	46.50%	46.66%	40.66%
	ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	48.54%	50.31%	53.47%	53.50%	53.34%	59.30%

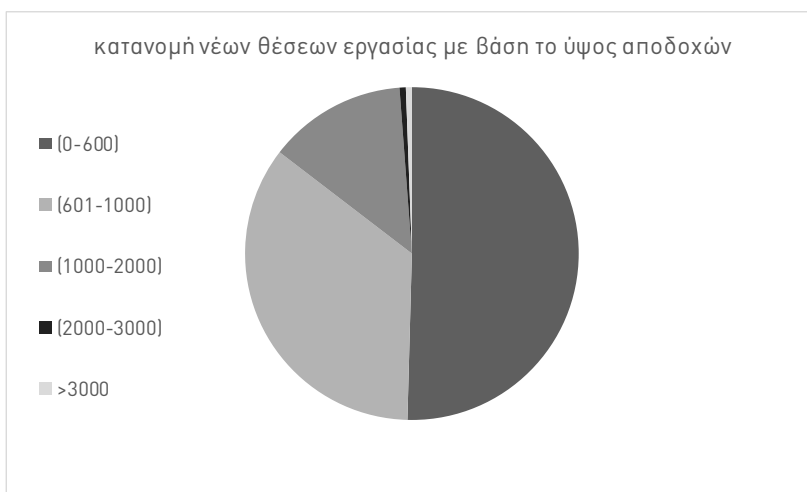
Πιν. 3, Η επικράτηση της ευέλικτης απασχόλησης στις νέες θέσεις εργασίας, 2013-2017, επικράτεια

πηγή: Ειδικά τεύχη αποτελεσμάτων ηλεκτρονικής καταγραφής επιχειρήσεων&μισθωτών εργαζομένων, Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη, Υπ.Εργασίας, Κοινωνικής ασφάλισης&Πρόνοιας, http://www.ypakr.gr/						
πιν. 1	ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΑΠΟΔΟΧΕΣ, (2013-2017)					
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	2013	2014	2015	2016	2017
ΕΥΡΟΣ ΜΗΝΙΑΙΟΥ ΜΙΣΘΟΥ	Μερική/εκ περιτροπής	277,532	333,918	363,710	382,729	413,285
	501-600	105,401	137,113	155,266	176,256	200,759
	601-700	105,523	137,376	151,887	143,328	162,510
	701-800	106,271	129,257	139,596	147,583	160,715
	801-900	97,690	110,434	115,777	119,526	125,167
	901-1000	88,689	94,585	96,857	106,811	110,175
	1001-1200	160,667	171,139	171,139	180,216	190,928
	1201-1500	152,757	151,282	152,648	166,602	172,076
	1501-2000	128,175	125,953	127,662	135,328	139,954
	2001-2500	63,971	62,448	63,958	64,945	66,302
	2501-3000	32,066	29,949	31,217	31,293	32,518
	>3000	52,708	47,725	50,128	47,907	50,048

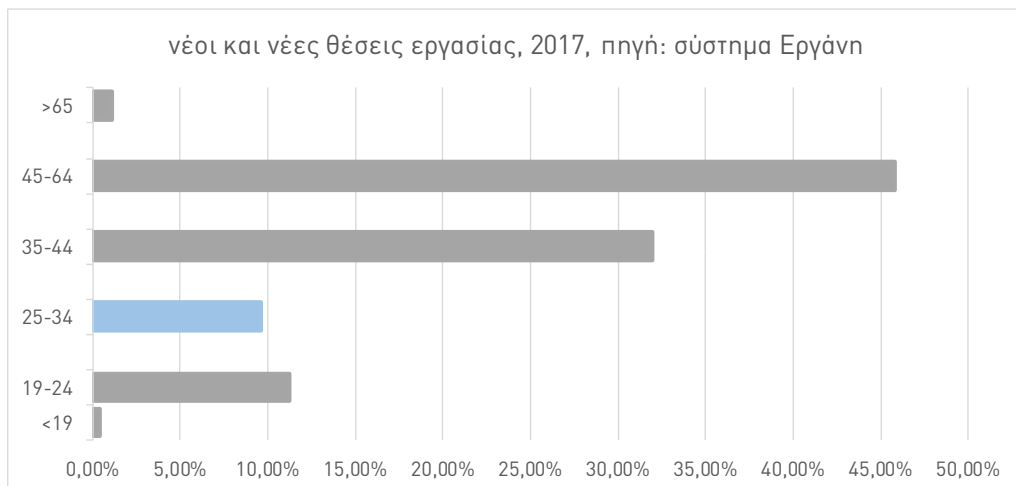
Πιν. 4, Η στατιστική απεικόνιση των εισοδημάτων όπως φαίνονται στις εκθέσεις του Υπουργείου, Απεικονίζεται το εύρος μισθού στην επικράτεια, αλλά δεν φαίνεται καθαρά το εύρος των θέσεων χαμηλών αποδοχών.

Διάγραμμα 1, η κατανομή των μισθών μετά από επεξεργασία των δεδομένων του Εργάνη για το 2017, επικράτεια

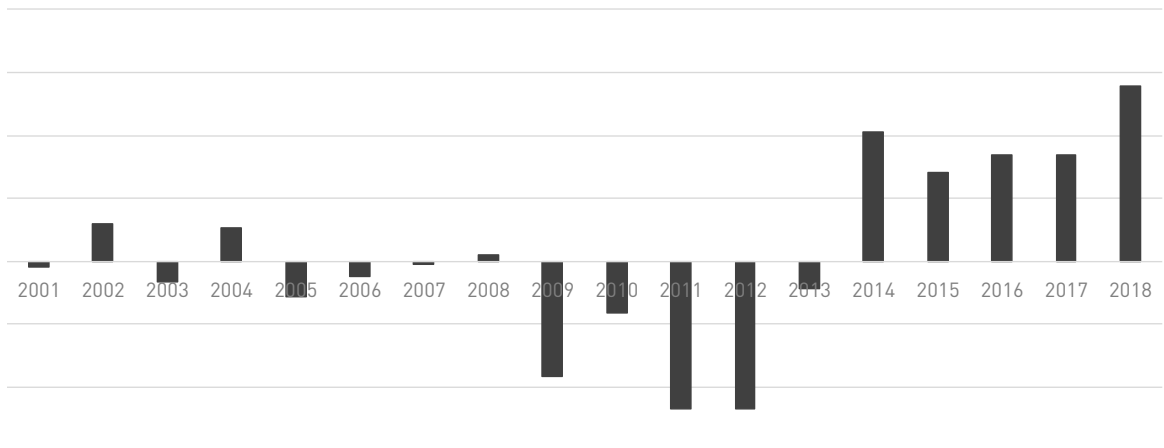

Διάγραμμα 2, η κατανομή των μισθών από τις νέες θέσεις εργασίας, μετά από επεξεργασία των δεδομένων του Εργάνη για το 2017, επίπεδο επικράτειας

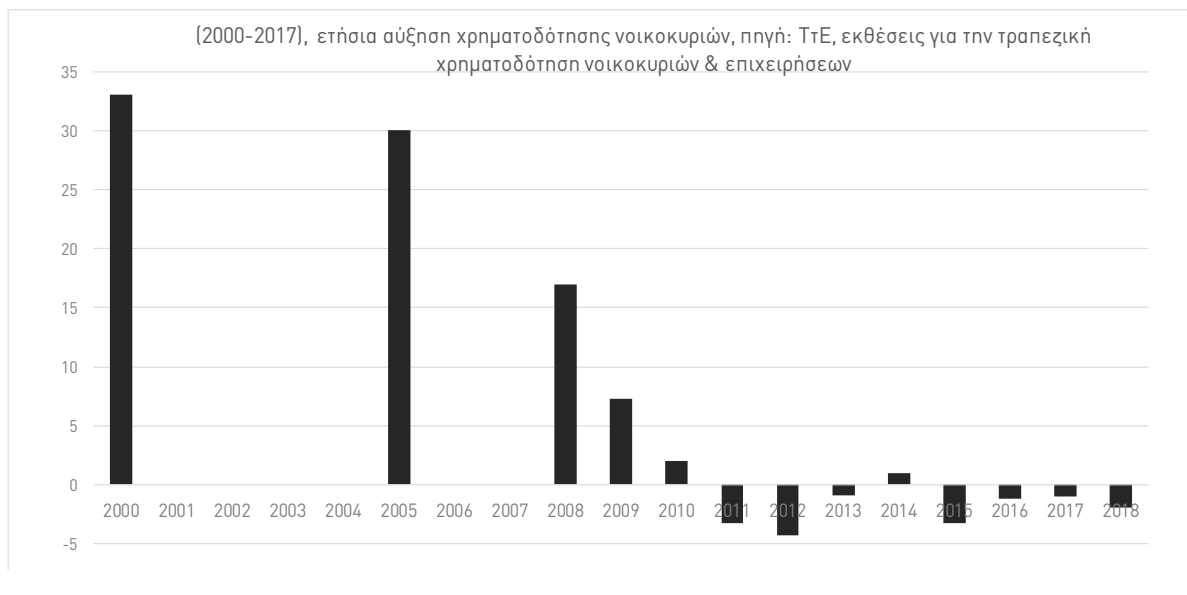
Διάγραμμα 3, η κατανομή των ηλικιών στις νέες θέσεις εργασίας, μετά από επεξεργασία των δεδομένων του Εργάνη για το 2017, επίπεδο επικράτειας. Είναι φανερό το 'ηλικιακό φράγμα' στην εργασία, αφού οι νέες θέσεις αφορούν σε εργαζόμενους μετά τα 35 έτη.

ροή απασχόλησης (2001-2018) στην επικράτεια, πηγή: έκθεση α' τριμήνου
σε ετήσια βάση, σύστημα Εργάνη

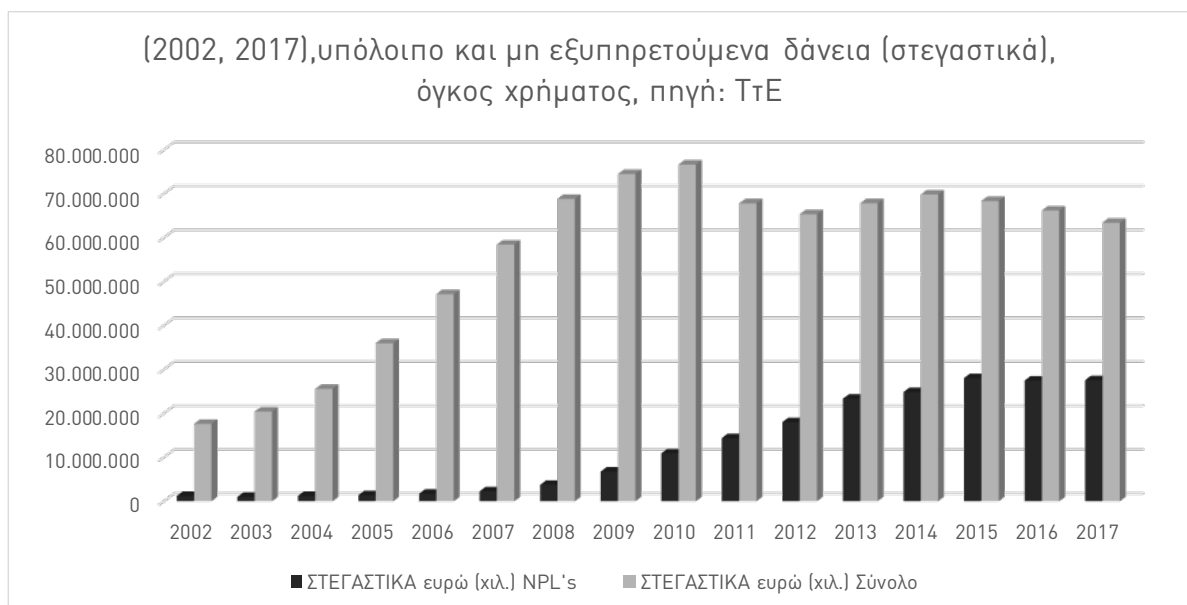

Διάγραμμα 4, η «ροή» της απασχόλησης από το 2001, μετά από επεξεργασία των δεδομένων του Εργάνη, επίπεδο επικράτειας

V. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ- {ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΤΕ, 2000-2017}

Εικ 1. Το 'κενό' των στοιχείων λέει ότι το κρίσιμο διάστημα της πρώτης δεκαετίας εισόδου στο ευρώ που δανείστηκαν τα νοικοκυριά δεν υπάρχει εικόνα. Είναι εμφανές όμως ότι συνολικά μειώνεται η πρόσβαση σε χρηματοδότηση από το 2000. Τα στοιχεία στα οποία αναφέρεται αφορούν την ετήσια ποσοστιαία αύξηση σε χρηματοδότηση από τα τραπεζικά ιδρύματα. Το 2000 τα νοικοκυριά ξεκινούν με 33,05% αύξηση σε σχέση με το 1999. Το 2005 αυτή καταγράφεται 30%, και βαίνει μειούμενη

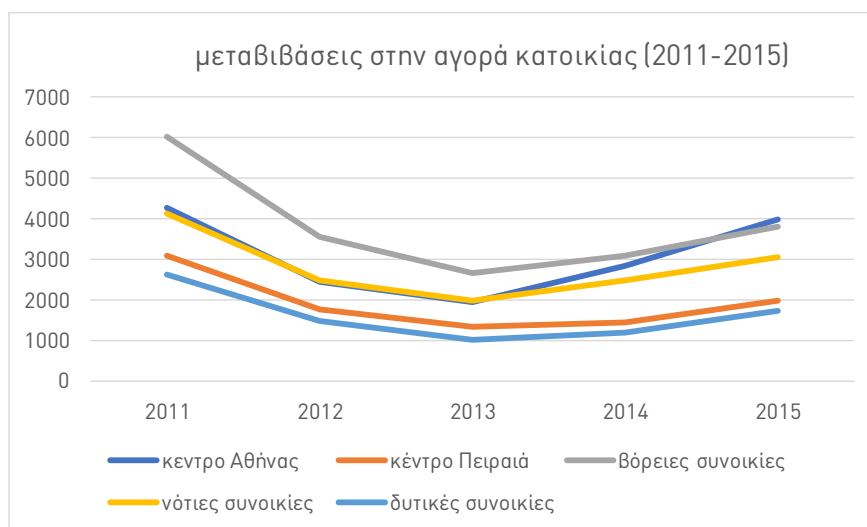
Διάγραμμα 1, η αύξηση του στεγαστικού -μη βιώσιμου- χρέους σε σχέση με το υπόλοιπο δανείων, μετά από επεξεργασία των στοιχείων της ΤτΕ, επίπεδο επικράτειας

Απολογιστικό ΜΕΑ & ΜΕΔ / Δεκέμβριος 2017, πηγή: Έκθεση για τους επιχειρησιακούς στόχους Μη Εξυπηρετούμενων Ανοιγμάτων, ΤτΕ

	Δεκέμβριος '17
ΜΕΑ (δισ ευρώ)	27.6
ΜΕΔ (δισ ευρώ)	20.6
σύνολο υπολοίπου στεγαστικών δανείων*	27.57

Πιν. 1, Η σχέση αβέβαιων και κόκκινων δανείων (ΜΕΑ και ΜΕΔ), μετά από επεξεργασία των στοιχείων της ΤτΕ, 2017, επίπεδο επικράτειας

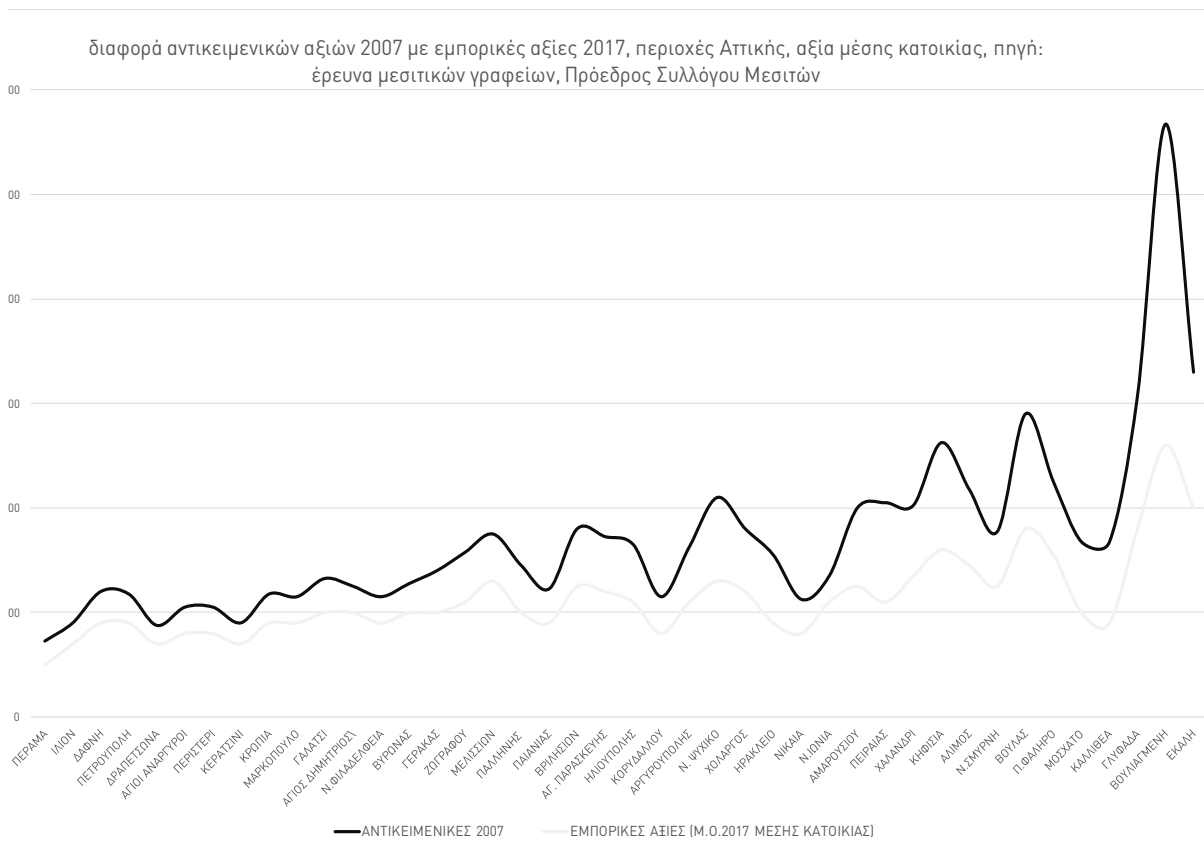
VI. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΑΓΟΡΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ- {στοιχεία δημοσιευμένα από την ΔΟΥ Αθηνών και άντληση δεδομένων από Πρόεδρο μεσιτών}

μεταβιβάσεις κατοικιών, πηγή: ΔΟΥ, δημοσιευμένα στοιχεία					
(σύνολο) Δ.Ο.Υ.	2011	2012	2013	2014	2015
κεντρο Αθήνας	4285	2445	1956	2831	3994
κέντρο Πειραιά	3078	1767	1320	1450	1974
Βόρειες συνοικίες	6029	3562	2669	3099	3821
νότιες συνοικίες	4122	2472	1989	2482	3051
δυτικές συνοικίες	2618	1482	997	1194	1738

Διαγ. 1,2, Η εύθραυστη κινητικότητα στο κέντρο της Αθήνας σε σχέση με τις άλλες αστικές περιοχές. Η άνοδος της κατανάλωσης το 2015 μόλις που αγγίζει τα επίπεδα του 2011.

Διαγ. 3, Στοιχεία από τον Πρόεδρο Μεσιτών για την κατοικία. Πρόκειται για στοιχεία που έχουν αντληθεί από μεσιτικά γραφεία της Αττικής και δίνουν ένα 'στίγμα' της πτώσης των αξιών μεταπώλησης στον αστικό χώρο από το 2013, δεδομένου ότι η αντικειμενική αξία θεωρείται ότι είναι παραδοσιακά χαμηλότερη από την 'πραγματική' αξία της συναλλαγής.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

VII. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ – {ΜΚΟ, μεσιτικό, τράπεζα}

Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων έγινε τον Φεβρουάριο του 2018. Οι συνεντεύξεις είναι ωριαίες, με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου και γίνονται ως επί το πλείστον στο χώρο εργασίας των πληροφορητών. Η αναζήτηση των πληροφορητών ξεκίνησε από προσωπικές διασυνδέσεις, και προχώρησε με τις μεταξύ τους συστάσεις. Όπου ήταν δυνατόν βρέθηκαν μέσα από την προβολή της επαγγελματικής δραστηριότητάς τους στο διαδίκτυο (μεσίτης-ελεύθερος επαγγελματίας). Οι πληροφορητές είναι πέντε νέες εργαζόμενες σε ΜΚΟ μεταξύ 30-35 ετών και δύο επαγγελματίες, στον μεσιτικό χώρο και το χώρο του δανεισμού περίπου 40-45 ετών και άνω των 50 ετών αντίστοιχα. Υπήρξε γενικό αίτημα για διατήρηση της ανωνυμίας- του ονόματος- εκτός από τον μεσίτη, και ορισμένοι ζήτησαν να μην αναφερθεί η επωνυμία της επιχείρησης όπου εργάζονται. Οι συνεντεύξεις είναι μαγνητοφωνημένες και χειρόγραφες, κατά το ζητούμενο των πληροφορητών. Οι πληροφορητές εργάζονται σε θέσεις κλειδί για την κατανόηση των πλαισίων διαχείρισης των ζητημάτων αλλά και έχουν αποκλειστική πρόσβαση σε στοιχεία ή καταστάσεις που αναπτύσσονται μέσα στους τομείς που εστίασε η έρευνα, όπως αναφέρεται αναλυτικότερα και στο κείμενο.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, 5 εργαζόμενες

Η αναζήτηση πληροφορητών στις ΜΚΟ ξεκίνησε μέσα από προσωπικές διασυνδέσεις και προχώρησε με συστάσεις από την μία συνεντευξιζόμενη στην άλλη. Η γνωριμία τους είναι επαγγελματικής φύσης κατά κύριο λόγο. Όλες ζήτησαν να διατηρηθεί η ανωνυμία και δύο από αυτές ζήτησαν να επεκταθεί η ανωνυμία και στην οργάνωση. Είναι νέες μεταξύ 30 και 35 ετών με εργασιακή εμπειρία στον τρίτο τομέα τα τελευταία 3 με 4 χρόνια, εκτός από την κοινωνική λειτουργό στην Άρσις που εργάζεται περισσότερο καιρό στην οργάνωση. Συνοπτικά αναφέρθηκε από εργαζόμενη ότι οι οργανώσεις και οι φορείς που ασχολούνται με το πρόγραμμα στέγασης που μας ενδιαφέρει (Εστία), είναι οι Solidarity Now, η Πράξις, η Άρσις, ο Δήμος Αθηναίων. Οι περισσότερες συνεντευξιζόμενες έχουν εργαστεί σε κάποια από αυτές, είτε στην τρέχουσα φάση που έγινε η επικοινωνία, είτε έχουν μετακινηθεί και από μία οργάνωση σε άλλη στο διάστημα των τελευταίων ετών. Στο πλαίσιο της δουλειάς τους είναι ανάμεσα στην συνεργασία με τους φορείς (Δήμο και την Ύπατη Αρμοστεία) και στην άμεση επαφή με τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Τα επαγγελματικά τους αντικείμενα ποικίλουν επειδή καλύπτουν διαφορετικές πτυχές των προγραμμάτων. Περιγράφονται τα στοιχεία τους, η οργάνωση, η ιδιότητα με την οποία εργάζονται και παρατίθενται με βάση την ημερομηνία της συνέντευξης και την αναφορά τους μέσα στο κείμενο.

ι. (18-2-18), (Ειρ.), Διοτίμα, Πράξις : Η συνεντευξιζόμενη είναι δικηγόρος που εργάζεται στην ΜΚΟ Διοτίμα, και συνεργάζεται παράλληλα και με την ΜΚΟ Πράξις στο πλαίσιο νομικής υποστήριξης των οργανώσεων και των

μεταναστευτικών ομάδων που συναλλάσσονται. Η Διοτίμα είναι οργάνωση τοπική με δράση στην προστασία από την κακοποίηση γυναικών και έχει επεκταθεί στο μεταναστευτικό και τον τομέα της στέγασης και φιλοξενίας ευάλωτων γυναικών-μεταναστριών τα τελευταία χρόνια. Είναι κάτοικος Κυψέλης και έχει και πρότερη εργασιακή εμπειρία στον τρίτο τομέα πριν την κρίση.

ii. (5-2-18), (Βαγ.), Άρσις: Η συνεντευξιαζόμενη εργάζεται στην Άρσις αρκετά χρόνια ως κοινωνική λειτουργός και είναι στα στεγαστικά προγράμματα από την αρχή της υλοποίησής τους. Δουλειά της πέραν των οργανωτικών ζητημάτων που προκύπτουν είναι να παρακολουθεί και να υποστηρίζει την συγκατοίκηση, διαβίωση και τα πρώτα βήματα των αιτούντων άσυλο και ευάλωτων ομάδων κατά την διάρκεια της φιλοξενίας τους.

iii. (22-02-18), (Ευτ.), IRC, Άρσις: Η συνεντευξιαζόμενη είναι ψυχολόγος, πρόσφατα εργαζόμενη στην IRC, μια διεθνή οργάνωση αμερικανικών συμφερόντων με δράση στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια. Εκεί εργάζεται από το τέλος του '17 ενώ έχει εργαστεί αμέσως προηγουμένως στην Άρσις για 2 χρόνια. Ασχολείται κυρίως με παιδιά.

iv. (27-2-18), (Γ.), (Β.): Οι δύο συνεντευξιαζόμενες εργάζονται στην ίδια διεθνή οργάνωση τα τελευταία 1-2 χρόνια, με έδρα στην περιοχή δυτικά της Αχαρνών. Οι συνεντεύξεις έγιναν την ίδια ημέρα. Ζήτησαν να διατηρηθεί ανωνυμία για τα στοιχεία της ΜΚΟ που εργάζονται. Η πρώτη εργάζεται σε γραφείο πάνω σε προγράμματα στο gender based violence και προηγουμένως έχει εργαστεί στην Πράξις για ένα χρόνο ως επιμελήτρια διαμερισμάτων στέγασης. Η δεύτερη εργάζεται στην οργάνωση τα τελευταία χρόνια, δουλεύει σε προγράμματα στέγασης, αλλά και σε άλλα project και σε ερευνητικά για την παρακολούθηση των προγραμμάτων στέγασης και ένταξης. Στα πλαίσια της δουλειάς της παίρνει συνεντεύξεις από τους δικαιούχους του προγράμματος.

Μεσίτης

v. (10-2-18) Η αναζήτηση του πληροφορητή έγινε από το διαδικτυο και τους καταλόγους του Συλλόγου Μεσιτών και αφού προηγουμένως η έρευνα είχε απευθυνθεί σε μεγάλες επιχειρήσεις τύπου realmax χωρίς κάποια ανταπόκριση. Πληροφορητής είναι ο Ποταμιάνος Ε., επαγγελματίας μεσίτης στο διατηρεί γραφείο στην Πανεπιστημίου 44 (Potamianos real estate group). Είναι πιστοποιημένος μεσίτης και εκτιμητής ακινήτων και είναι Πρόεδρος του Συλλόγου Μεσιτών Αθηνών Αττικής. Στη συνέντευξη μας δόθηκαν στοιχεία για την πτώση των τιμών της αγοράς που διατηρεί ο πληροφορητής και έχουν αντληθεί από την επαγγελματική του δικτύωση στον χώρο.

Τραπεζικός

vi. (16-2-18) Ο συνομιλητής είναι οικονομολόγος σε κεντρικό τραπεζικό ίδρυμα και ασχολείται με το ιδιωτικό χρέος και τον δανεισμό σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Η αναζήτησή του έγινε από προσωπικές διασυνδέσεις και η

συνέντευξη έγινε στον χώρο εργασίας του σε κεντρικό τραπεζικό ίδρυμα στην Πανεπιστημίου. Λόγω του ότι είναι υψηλά ιστάμενο στέλεχος ζήτησε να κρατηθεί ανωνυμία και να γίνει αναφορά ως «αξιόπιστη πηγή». Είναι ο μεγαλύτερος σε ηλικία από τους πληροφορητές και έχει μακρά εμπειρία στον τραπεζικό τομέα. Οι παρατηρήσεις του επικεντρώθηκαν στις στρατηγικές του νοικοκυριού όπως εξελίσσονται από την άνοδο του δανεισμού.

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ

Η έρευνα συνέλλεξε πολλή πληροφορία 'μεικτή', σε διαφορετικά επίπεδα λεπτομέρειας, ποιότητας, εμβάθυνσης στον χώρο, και τρόπου απεικόνισης. Σημαντικό κομμάτι της εργασίας, που έπεται της έρευνας του πεδίου, είναι η αξιολόγησή τους και η οργάνωσή τους σε μία όψη του πεδίου με προοδευτικά επίπεδα εμβάθυνσης. Σκοπός δεν είναι η διεξαγωγή αυτόματων συμπερασμάτων αλλά να αναδειχθούν και να συζητηθούν οι δυναμικές των ζητημάτων που ενδιαφέρουν την έρευνα, οι οποίες βρίσκονται ανάμεσα στα φαινόμενα, τους τομείς και τις ομάδες που προσεγγίστηκαν στην ερευνητική διαδρομή. Η αξιολόγηση των στοιχείων γίνεται με κριτήριο τόσο την συμβολή τους στους σκοπούς και τις υποθέσεις της έρευνας όσο και με την ανάδειξη νέων/ επιμέρους θεματικών και προβληματισμών, και στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζεται κομβικός ο ρόλος των αφηγήσεων των εργαζομένων στις ΜΚΟ.